

25124
sign. c-17

ВОЈНО ДЕЛО

9

1 9 5 4

S

С А Д Р Ж А Ј

	Стр.
Генерал-мајор Петар Клеут: Партизански рат у светлу међународног ратног права	1
Генерал-мајор авијације Виктор Бубањ: Утицај авијације на борбена дејства копнене војске	17
Пуковник Александар Војиновић: Како избећи убитачно дејство артиљериске припреме?	26
Мајор Бранко Ињац: Становништво и ваздушни десанти	36
Потпуковник Миленко Радованов: О употреби и организацији извиђачких јединица	44
Пуковник Стјепан Керечин: Значај војног саобраћаја и његова организација	53

ISKUSTVA IZ RATA U KOREJI

<i>Kružna odbrana lake PA artiljerije . . . . .</i>	60

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

Severoatlantski pakt i odbrana Evrope	63
SAD i zemlje Američkog kontinenta	64
Zemlje Britanske Zajednice Naroda	66
Francuska i zemlje Beneluksa	67
Švajcarska	68
Norveška	70
Švedska	70
Daleki Istok	72

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

Potpukovnik Gabrijel Bone : Rat i tehnika	74
General-potpukovnik Dovani Gata : Razmišljanja o manevru u odstupanju	79
Helmut Lerbrink : Nemački pioniri u Severnoj Italiji	83
Pukovnik Ajre : Savremeni bojni otrovi	85
Potpukovnik Džon E. Olson : Napad pešadijske divizije na utvrđeni položaj	88
Potpukovnik Maršal H. Armor : Odbrana vatrom	92

Уређивачки одбор: Генерал-потпуковници **Михаило Апостолски**, **Љубо Вучковић**, **Душан Кведер**, **Иван Рукавина**, **Зденко Улепић**, пуковници **Бранко Боројевић** и **Милутин Шушовић** (одговорни уредник).

Адреса: Војноиздавачки завод „Војно дело“, Београд, Немањина 9, тел. 20-421, локал 2409. Текући рачун код Народне банке бр. 1032-Т-219, пошт. фах 692.

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 9

СЕПТЕМБАР 1954

ГОДИНА VI

Генерал-мајор **ПЕТАР КЛЕУТ**

ПАРТИЗАНСКИ РАТ У СВЕТЛУ МЕЂУНАРОДНОГ РАТНОГ ПРАВА

На први поглед изгледа да рат, као примена најгрубље физичке силе ради постизања неког циља, нема ништа заједничког са правом. Међутим, право се бави ратом и као појавом у целини и појединим његовим манифестацијама. Све до Првог светског рата сматрало се да држава има право не само на одбранбени већ и на нападачки рат. Пред Други светски рат је у више махова оглашавано да је рат незаконито средство решавања спорова, али је то чињено уз разне оgrade и доста неодређено. По завршетку рата сасвим је јасно и изричито проглашено и у међународном праву усвојено начело да је агресивни рат међународни злочин. Међу цивилизованим народима већ од Средњег века па наовамо рат се није водио потпуно безобзирно и применом свих средстава. Најпре је прихваћено начело да непријатељу који се предао треба поштедети живот. Касније, са развојем грађанског друштва, уведен је низ правила о поштовању приватне имовине непријатеља, о начину отпочињања непријатељстава, итд. Сва су та правила постојала више векова као нормe обичајног права. Тек пре сто година отпочели су радови на њиховој кодификацији, а тек недавно усвојено је гледиште да та правила буду универзална и обавезна за све државе.

Међународно ратно право садржи у првом реду правила о томе која ће се лица сматрати као законити припадници једне признате ратујуће стране. Затим долазе одредбе о поступку са заробљеним, погинулим и болесним противничким војницима и о поступку према неборачком становништу и његовој приватној имовини. Овим правилима одређује се и то која средства не смеју бити употребљена у борби, са циљем да се спрече свирепости и да се не предузимају такве мере које нису неопходне за извојевање победе. Развојем ратне технике рат стално мења своју физиономију. Упоредо са тиме морају се мењати и правила вођења рата. То нарочито бива са оним одредбама којима се дефинише ратујућа страна и које говоре о не-

дозвољеним средствима борбе. Као легална ратујућа страна могла се све донедавно појавити само држава са својом регуларном војском. Ратно право се примењивало само у случају међудржавног рата и међу регуларним армијама. Народни устанак, грађански рат и партизански рат били су дуго ван ратног права. За нас је овде од нарочитог интереса како је партизански рат раније третиран у ратном праву и какав је данас правни положај партизана.

*

У ширем значењу речи партизански рат је веома стара појава у историји ратова. То је од давнина био у неку руку природни облик народног отпора пред бројно или технички надмоћнијим непријатељем, против кога се са изгледом на успех није могло ступити у отворену битку. У чланку „Борба у Италији“ из 1849 године Маркс каже: „Масовни устанак, револуционарни рат — партизански рат — то су једина средства којима мали народ може да одоли великом, којима слабија војска може да се одупре јачој и организованијој“. Познато је да су још стари Словени бранећи се од Византинаца примењивали тактику која умногоме потсећа на методе савременог партизанског рата. Доста елемената партизанске тактике налазимо и у селачким бунама почетком Новог века. Ипак, праве партизанске ратове у савременом значењу тога израза сретамо тек у XIX веку. Шпански отпор француским окупационим трупама од 1808 до 1813 године постао је класичан пример партизанског ратовања. Ранији примери примене партизанског рата имали су више обележје спонтаног него организованог покрета, те су зато били обично краткотрајни или по свом опсегу мање значајни. Код нас су хајдуци и ускоци водили дуготрајну борбу столећима, али та борба не претставља партизански рат у данашњем смислу тога израза.

Доласком буржоаске класе на власт (услед пораста националне свести чији је носилац била грађанска класа) и стварањем националних држава почеле су све шире народне масе узимати учешћа у вођењу политике, а у вези с тим и у вођењу рата. Почине да слаби старо начело да сама држава, односно у име државе њен поглавар, има право да поведе рат, користећи се искључиво регуларном војском. Све чешће сам народ узима иницијативу и уз сагласност владе или без те сагласности отпочине борбу против завојевача, било уз бок своје регуларне војске, било на већ окупираној територији. До све шире примене партизанског рата на окупираној територији у новије доба долази не само из наведених политичких, већ и због тактичких, односно стратeгиских услова под којима се води савремени рат. Позадина савремене армије веома је осетљива (јер сада постоје многобројни циљеви који су веома погодни за партизанско дејство), а њен успешан рад је од пресудне важности за исход рата. Модерна средства везе омогућавају добру координацију дејства партизана са дејствима на фронту, а партизанима се може пружити подршка и ваздушним путем. Партизански покрет је постао веома ефикасна метода борбе народа у ослободилачким ратовима, тако да

се са њим мора рачунати у сваком будућем рату. Зато се данас у свима модерним армијама проучавају партизанске методе борбе и врше материјалне и друге припреме било за његову активну примену, било за одбрану од њега.

Као све чешћа и масовнија појава у историји ратова партизански рат није могао стално остати изван права — незаконит. Сурове Наполеонове методе у Шпанији изазвале су још онда осуде са много страна, а и одмазду шпанских герилаца (јер је четврт милиона француских војника за такве суровости платило животом). По примеру Шпанаца, Наполеоновој војсци су пружиле отпор и друге окупиране земље. У Русији је тај отпор имао знатног утицаја на велики француски пораз 1812/13 године. Лав Толстој је са одушевљењем писао о партизанском рату као средству народне самоодбране. По угледу на руске партизанске одреде Кутузова, формирани су немачки штрајфкорпуси, тј. самостални партизански коњички одреди који су крстарили у позадини Наполеонове армије и водили партизански рат. Пруски војни теоретичар генерал Шарнхорст издао је упутства за деловање тих партизанских одреда. За међународно ратно право од интереса је упоредити ова упутства из доба младе и револуционарне Немачке са каснијим ставом милитаристичке Пруске из 80-тих година XIX века. Док у упутствима стоји да се партизански одреди хране код становништва, да сељаци треба користити за обавештајну службу и да непријатеља треба нападати ноћу, док мирно лежи на коначишту, дотле пруски претставник на Бриселској конференцији 1874 године против признања партизанског рата истиче као главни аргуменат чињеницу да „партизани нападају противника подмукло, док овај мирно лежи на преноћишту“.

Партизански метод борбе нашао је особито широку примену у ратовима који су вођени средином прошлога века у Северној Америци. Он је успешно примењен како у два Мексиканска рата (1847 и 1863), тако и у Грађанском рату у САД (1861—1865). У овом раздобљу срећемо се већ са неким званичним ставовима у којима се партизански рат под одређеним условима сматра као дозвољена метода борбе. У рату који су водили против Мексика 1847 године, САД су успеле да окупирају Мексико. Уз пристанак своје владе Мексиканци су отпочели партизански рат против окупатора. Министар рата САД упутио је тада команданту америчких окупационих снага писмо у коме каже: „Ми смо досада били врло суздржљиви у вршењу крајњих, па чак и неких обичних права ратујуће стране. Герилски начин борбе с којим смо се срели, тешко би се могао признати за легитимни начин ратовања и он мора бити сузбијен свим дозвољеним средствима“. Према овој директиви издато је упутство трупамa по коме је ратни суд кратким поступком могао осудити на смрт сваког заробљеног партизана. Петнаест година после тога, кад је у Мексику уз помоћ САД проведена грађанска револуција, уследила је интервенција неких европских држава са циљем да се на власт поврате феудалци и црквени поседници на челу са наметнутим царем Максимилијаном Аустриским. Мексиканци су опет против интервенциониста повели

партизански рат, држећи се ратних закона и обичаја. Огорчен неуспесима, Максимилијан је издао декрет по коме су преки судови сваког заробљеног партизана одмах осуђивали на смрт, а сваког присталицу партизанског покрета на робију. Одмах је стрељано више хиљада заробљених партизана. То је изазвало опште негодовање јавног мњења у свету, а амерички Сенат службено је оквалификовао овај декрет као „нехуман и варварски, противан ратним законима, правима мексиканског народа и цивилизацији XIX века“. Кад су се на крају интервенционисти морали повући, Максимилијан је био заробљен и осуђен на смрт. У пресуди му је инкриминисан и декрет против партизана.

За време Грађанског рата у САД (1861—1865) партизански метод борбе нашао је доста широку примену и код „Северних“ и код „Јужних“. Влада „Северних“ у почетку је заузела сасвим негативан став према партизанима, јер је веровала да ће се „Јужни“ обилатије користити партизанским методама. Издао је наређење по коме су насеља била одговорна за сваки партизански подухват у њиховом подручју. У једној инструкцији јединицама „Северних“ стајало је дословце: „Можете наредити својим командирима да партизане уопште не сматрају за војнике него за дивље звери које не штите ратни обичаји. Да би неко био признат за војника, он мора бити регрутован, примљен за војника, стајати под командом официра, униформисан, наоружан и опремљен од неке признате ратујуће стране“. Према инструкцијама које је саставио правник Lieber признаје се право коришћења партизанске тактике, али као партизани смеју дејствовати једино делови регуларне армије, стим да партизани не могу бити регрутовани из редова грађанског становништва. Током рата видело се да „Јужни“ нису у стању користити партизански рат. Напротив, устанак Црнаца у Јужним државама, којима су „Северни“ обећали грађанска права, пружио је „Севернима“ велике користи, тако да су изменили своје мишљење о праву становништва на партизански рат. Међутим, због брзог слома „Јужних“ није се могао довољно развити партизански покрет Црнаца.

Партизанска дејства су успешно примењивана и у току Француско-пруског рата (1870—1871), у коме је војска за своје снабдевање употребила железничке пруге, а пруска Врховна команда одржавала везу са армијама и корпусима помоћу жичног телеграфа. На окупираној француској територији од заосталих војника и грађана убрзо су створени партизански одреди, такозвани „слободни стрелци“, који су се окомили на пруске транспорте, мање јединице у покрету и мање гарнизоне, телеграфске везе и саобраћајне објекте. Пруси су били принуђени да петину својих инвазионих снага упуте за заштиту саобраћајних веза. Али, ни тако велике снаге нису биле довољне да потпуно заштите позадину од партизана. Они су тада приступили репресалијама према становништву, а ухваћене партизане најсуровије су кажњавали. Командант Друге пруске армије у Мецу издао је овакву наредбу: „Поново се ставља на знање да ће свака особа која не припада регуларној француској армији или мобилној гарди,

нађена да носи оружје под именом слободни стрелац (franc-tireurs) или другим именом, бити сматрана за издајницу и обешена или стрељана на месту где буде ухваћена“. Бизмарк је мислио да треба стрелати не само ухваћене партизане већ и заробљене стране добровољце који су се борили у саставу француске регуларне армије. Напредно јавно мњење у целом свету бунило се против варварске пруске праксе. Осуђујући насиља која су Пруси вршили над француским селима осумњиченим да су помагали партизане, Енгелс је писао: „Све се ради систематски и по наређењу; село које је осуђено на уништење опколе, одводе из њега становништво, пљачкају и пале куће, а праве или осумњичене кривце изводе пред ратни суд где их без претходног саслушања сигурно очекује пола туцета куршума“, и даље: „Све се то могло примењивати у време када се борба водила само између армија, али почев од Америчког рата за независност учешће становништва у рату није постало изузетак већ правило. Свуда где се народ предавао у ропство само зато што је његова армија била неспособна да пружи отпор, према њему су се сви понашали као према кукавичкој нацији коју су презирали, а свуда где је народ енергично водио партизански рат тамо је противник врло брзо долазио до уверења да је управљање према старинском кодексу крви и огња данас више немогуће“. Као што видимо, Енгелс је пре осамдесет година сагледао и рекао оно што је у међународном ратном праву озакоњено тек после Другог светског рата.

*

У самом почетку Европске дипломатске конференције, која је одржана у Брислу 1874 године и која је имала задатак да кодифицира главна правила међународног ратног права, при одређивању појма оружане силе и припадништва оружаној сили, искрсло је питање да ли и партизани треба да буду обухваћени тим појмом или не. Дискусија о том питању била је врло обимна и оштра. Јасно су се оцртавала два става, од којих је један био за потпуно признање партизанима свих права која имају војници регуларне војске, док им је други порицао сва права и изједначавао их са друмским разбојницима. За признање партизанског рата залагали су се у првом реду претставници малих демократских држава, које нису могле да држе јаке стајаће војске, које су имале претежно милициско војно уређење и које су рачунале на патриотску свест својих грађана као на важан елемент отпора евентуалном завојевачу. Тада је тај став подржавао и енглески претставник, јер је на мале европске демократске државе гледао као на савезнике, док је обрачуне са устаницима у колонијама сматрао за унутрашњу ствар британске империје, где не може доћи до примене међународног ратног права. Претставници јаким милитаристичких сила, нарочито Пруске и Аустрије, упорно су се супротстављали сваком признању партизана. Пруски делегат је предложио да се у пројект конвенције унесе чак и један члан по коме би партизански покрет био осуђен као разбојнички потхват и стављен ван закона. Овај је предлог одбачен великом већи-

ном. Француски делегат, који је имао у свежем сећању јуначки отпор француских партизана, с једне, и чињеницу да је претставник једне велике силе са империјалистичким тенденцијама, с друге стране, није се могао јасно одредити, те је — као и руски делегат — заузимао прилично неодређен и колебљив став. На крају, ипак, није донета никаква одлука о партизанима, а ни саме одредбе које је ова Конференција донела нису уопште биле ратификоване од стране држава учесница. Истина, неке државе су у своја домаћа ратна правила унеле већину одредаба усвојених на Бриселској конференцији, али је то ипак остала унутрашња ствар тих држава. Тако је, на пример, српска влада већ 1878 године издала ратна правила за своју војску у којима су озаконене све главне поставке из пројекта конвенције, а која су дотакла и случај устанка на окупираној територији. У члану 78 тих правила читамо: „Ако се становништво или поједини грађани каквог заузетог места или земље побуне или устану против окупационе војске, (они) сматрају се за бунтовнике и суди им се по војним кривичним законима. Али ако такав устанак обузме толику масу становништва, да је он у дотичној области постао већ општим устанком, онда такав обим његов прелази границе казненог права, израста испод његове моћи и ствара нову ратну силу, која кад је војнички организована и војује по ратним правилима добија значај легитимног јавног непријатеља, те се онда према њој таквим начином и поступа“. Ово је уствари признање партизанског покрета под условом да је масован, да је војнички организован и да се његови припадници придржавају ратног права. За оно доба то је био заиста позитиван и напредан став.

На два Хашким конференцијама (1899 и 1907), на којима су узеле учешћа и неке ваневропске државе, опет се развија жива дискусија о праву становништва окупираних територија да се диже на устанак. Подела мишљења била је иста као и на Бриселској конференцији, аргументи за и против били су исти и уопште се може рећи да се нису појавила нека нова мишљења или нови разлози. Пошто се нису могли сложити о томе да се положај партизана прецизира, донета је одлука да се једном општом поставком онемогући тумачење да су они сасвим ван закона, али да се ипак и не изједначе са регуларном војском. У уводној одредби (преамбули) Хашке конвенције стављено је да се „непредвиђени случајеви“ не остављају на слободну оцену појединцима и да у очекивању једног потпунијег зборника ратних закона, непоменути категорије бораца и становништво остају под заштитом и влашћу начела међународног права, која проистичу из устаљених обичаја међу цивилизованим народима, из закона човечности и из потреба које налаже друштвена свест. Овако неодређена одредба разнолико је тумачена. Међутим, из саме дискусије на конференцији може се видети да су се под „непредвиђеним случајевима“, тј. непоменути категоријама лица која учествују у борби, у првом реду имали у виду партизани, устаници на окупираној територији.

*

Наши су народи у својим ослободилачким напорима током више векова водили борбе у којима су често примењивали партизанску тактику. Хајдуци и ускоци, пунтари из селачких буна, борци из честих устанака против турске власти, четници и комите до свог изрођавања, били су претходници наших партизана из прошлог рата. Пред крај XIX века, а нарочито после Херцеговачког устанка, у Босни јача четнички покрет који отада па до краја Првог светског рата носи обележје српског народног ослободилачког покрета, да би се на крају изродио у политичко оруђе назадњачког дела српске буржоазије и у отворено издајничку организацију. За време Првог светског рата, и поред тога што је вођен на великим пространствима и трајао четири године, није било великих партизанских покрета. Значајна су била само четири таква покрета: у Белгији (1914), Србији (1917), Арабији пред крај рата и у Русији за време револуције.

У Србији је на подручју око Ниша избио устанак (Топлички) као одговор на терор Бугара и њихов покушај да за своје ратне потребе мобилишу већи део за рад способног српског становништва. Устаници су испуњавали услове за признање по међународном праву и у својим поступцима су се придржавали тога права, али су Бугари и Аустријанци ипак најсуровијим мерама гушили покрет и вршили одмазду над становништвом. За угушивање устанка, поред бугарских и аустријских јединица, коришћене су још и плаћене банде Шиптара којима је било све дозвољено — пљачка, паљење, силовање, убиства, итд. И поред свих тих мера окупатора, устанак би постигао далеко већи замах и резултате да није био издаван и ометан од стране званичног претставника српске Врховне команде Косте Пећанца, познатог издајника из прошлог рата. Самопрегор и јунаштво које је показао српски народ у овом устанку били су признати чак и од стране неких непријатељских војних теоретичара, који су о њему писали. Говорећи о борцима из овог устанка Ehrhardt Arthur пише да су то „жилаве, окретне и несумњиво храбре банде, које морају бити узор партизанског борца, јер су изванредних ратничких квалитета“. Уместо признања и захвалности за ову борбу, по завршетку рата уследила је званична истрага да би се установило ко је „крив“ за дизање устанка.

У току Другог светског рата на пространим подручјима Европе и Азије, која су фашистичке силе биле окупирале, развио се интензиван партизански рат. До овако снажног пораста примене партизанског рата у поређењу са ратом 1914 — 1918 дошло је у првом реду због тога што је Други светски рат у већој мери носио идеолошко обележје него Први. На једној страни биле су изразито реакционарне, а на другој углавном напредне, демократске снаге. У ово доба радничка класа у више окупираних земаља била је боље организована него пре 25 година, тако да је била у стању да покрене и води ослободилачки покрет и да преузме националну за-

ставу из руку буржоазије, која је из страха да не изгуби власт вршила националну издају приклањајући се фашистичком окупатору. Партизански рат у Европи, добио је највећи замах у Југославији, затим на окупираном делу СССР-а, у Пољској, у Француској, Белгији и Грчкој, а у Азији: у Кини¹⁾ и Индокини, затим на Малајском Архипелагу и на Филипинима. Тако се на страни антифашистичке коалиције борило преко милион партизана. Оне националистичке и профашистичке организације, које су на страни фашистичке сила у почетку у окупираним земљама, из пропагандних разлога, хтеле да се претставе као герилске јединице убрзо су биле компромитоване својом сарадњом са окупатором. Због тога су се и отворено морале прикључити окупаторским гарнизонима и на тај начин изгубити и формално герилско обележје.

Фашисти су још пре почетка рата јавно нагласили да неће признати партизана за легалног противника. Хитлер је у наредби од августа 1938 објавио да ће бити „кажњен смртном казном свако ко не припада оружаним снагама противника и нема спољних знакова распознавања, а употребљава оружје и друга средства за борбу; ко чува оружје у намери да га искористи против немачких и њима савезних оружаних снага или ко уопште предузима акције које сагласно ратним правилима могу бити предузете само од стране припадника оружаних снага које носе одговарајућу униформу“. Претње становништву и партизанима чешће су понављане у току рата. У низу прокламација које су немачки и италијански команданти упућивали становништву окупираних територија читамо увек исто: „Свака особа која учини ма какав акт непријатељства према немачким (односно италијанским) и савезним оружаним снагама биће кажњена смрћу“. Такве прокламације и наредбе биле су издате у Југославији, Холандији, Француској, СССР-у и другде. Јапански командант на Филипинима у својој наредби од 8 марта 1945 године нарочито је јасно и кратко наредио: „Убијајте партизана. Све који су против цара, па и жене и децу пострељајте“. А ове фашистичке претње нису остале само претње. У границама својих могућности они су убијали и партизана и мирне становнике на које су посумњали да су наклоњени партизанима. Немци су у свом оштром ставу према партизанима били нарочито упорни. Они су се при томе често позивали на међународно право, истичући да партизански начин борбе није признат тим правом. Тек пред крај рата Гебелс је у свом позиву упућеном Немцима да поведу герилски рат против Савезника отворено рекао шта мисли о међународном праву. Он тамо каже: „Сва су ратна правила застарела и морају бити одбачена. Сва су средства оправдана и дозвољена у борби против страшног непријатеља“. У исто време, немачки радио објавио је лаж да су организовани верволфи на територији коју су Савезници окупирали и да

¹⁾ У Кини је партизански рат са великим успехом вођен још од тридесетих година, а у Другом светском рату добио је још и већи замах. Нажалост, о узajамним поступцима између јапанске војске и кинеских партизана, у погледу придржавања међународног права, немамо ближих података.

ће се они против Савезника борити на живот и смрт „не обзирући се много на детињаства правила т. зв. пристојног грађанског ратовања“. Разуме се да се ни партизани у односу према таквом непријатељу у својим поступцима нису ни могли ни требали свуда строго издржавати међународног права. Вршене су репресалије. У директиви Главног штаба партизанских одреда Пољске из маја 1942 стоји између осталог: „Осветите се непријатељу за сваку његову подлост извршену на пољској земљи“. Одговор једнаком мером често је принуђавао фашисте да ублаже свој став, да пристану на размену заробљеника и сл. Опћенито се ипак може рећи да су партизани најчешће поступали врло великодушно, чак и на уштрб свог тактичког положаја. Само у нашој земљи партизани су пуштали из заробљеништва на слободу на десетине хиљада заробљених фашистичких војника, без икакве противуслуге. Тако је често исти војник био заробљаван од стране партизана више пута и поново пуштан.

У Југославији и Кини су партизанска дејства нашла најширу и најуспешнију примену у историји. Зато је и најприродније да физиономију овога вида ратовања, па и његов правни аспект, у савременим условима првенствено изучавамо на нашем примеру. Патриотске и слободарске масе народа Југославије, поред доста неповољних стратемских и политичких услова за отпочињање партизанског рата, имале су ипак једну предност: одлично политичко и војничко језгро партизанског покрета, Комунистичку партију Југославије.

Рачунајући са могућношћу отпора у Југославији, фашистичке су силе стварале план да политички онемогуће такав покрет. Користећи већ раније вештачки изазване и распирене шовинистичке страсти и завађеност међу народима Југославије и настојећи да партизански покрет прикажу као покушај провођења комунистичке револуције, они су се свим снагама упињали да партизански рат претворе у грађански. Они су у први мах успели да за борбу против партизана на шовинистичкој и класној бази мобилишу доста знатан број квислиншких формација, али су се оне — немајући чврсте основе ни програма који би за народ био разумљив и прихватљив — постепено топиле и претварале у слабе тачке целог борбеног поретка окупатора. На бојишту су за све време биле и остале само две ратујуће стране: окупаторска војска са квислиншким формацијама, с једне, и Народноослободилачка војска и партизани Југославије, с друге стране.

Од краја 1941 године, кад су формиране прве регуларне јединице па даље до краја рата, Народноослободилачка војска се састојала од регуларних и партизанских јединица.²⁾ Фашисти су подједнако противправно поступали и према једнима и према другима, јер су и заробљени припадници НОВ, чак и тешки рањеници,

²⁾ Задржавамо уобичајену поделу на регуларне и нерегуларне јединице, иако не постоје никакви оправдани разлози да се наше партизанске и диверзантске јединице сматрају „нерегуларним“, јер су оне биле саставни део наше Народноослободилачке војске.

најчешће били убијани. Над становништвом на које је пала сумња да сарађују са партизанима вршен је нечувен терор. Паљена су насеља, плењена стока и жито, становништво или убијано или одвођено у логоре где је по плану уништавано. Сва су та дела, противна правилима и обичајима рата, извршиоци и њихови адвокати касније правдали тобожњом илегалношћу партизанског рата.

Све антифашистичке земље у току Другог светског рата биле су сагласне у томе да партизани по ратном праву треба да буду у истом положају као и војници регуларне војске. Врховни командант снага западних Савезника у Европи и Африци, Ајзенхауер, објавио је 15 јула 1944 године преко радија да француске снаге отпора чине саставни део његових снага и да ће према томе сваку репресалију против њих сматрати повредом међународног права. Исту такву изјаву за партизана Источне Азије дао је генерал Макартур. Московска Декларација о кажњавању ратних злочинаца (1943) имала је у виду и злочине које су фашисти извршили над партизанима. Ипак, приликом суђења ратним злочинцима, неки савезнички војни судови на суђењу оптуженим фашистичким официрима нису хтели инкриминисати њихове противправне поступке према партизанима, понављајући фашистичку тезу да партизани нису били признати по међународном праву и да је рат у Југославији био грађански рат.

Врло широка примена партизанског начина ратовања у Другом светском рату, упркос чињеници да у међународном праву партизани нису били изричито признати и да су фашистичке силе у борби против њих примењивале најсуровије мере, показују само то да је такав начин ратовања у ослободилачком рату постао врло подесна форма отпора агресору. На сурове мере фашиста, уперене против партизана и становништва које их је подржавало, партизани су били у стању да одговоре репресалијама против фашистичких официра. Фашисти су ускоро увидели да је за њих корисније да у неким приликама „de facto“ признају партизана, да са њима размењују неке категорије заробљеника и да не врше отворено масовно убијање ухапшених талаца и заробљеника. Тако су партизани, уствари, без узалудног апеловања на некакву непостојећу хуманост фашиста, својом снагом и својом способношћу да и сами примене репресалије, принудили непријатеља да се према њима у борби, а и према становништву, барем делимично, придржава основних правила ратовања. Ово признаје и немачки пуковник Hans Doeert који на основу властитих искустава из Другог светског рата пише: „Окупатор ће се уздржати од репресалија против становништва које потпомаже партизана, али не због одредаба међународног права, већ због тога што му примена репресалија може само нашкодити. Немачки генерали после Другог светског рата тврде да су немачке репресалије против руског становништва због акција партизана довеле до тога да је читав народ једнодушно устао против окупатора“.

Командант италијанских окупационих снага у Југославији у почетку је наређивао да се против партизана примењују сурове

мере. На ово су партизани одговорили применом репресалија против заробљених италијанских официра, али су истовремено пуштали на слободу хиљаде заробљених италијанских војника. На ове поступке партизана команда Друге армије одговорила је новом тактиком. Да би спасла заробљене официре, пристала је на преговоре са партизанима ради размене ухапшених талаца за своје заробљене официре. А да би смањила деморализаторски учинак благог поступка партизана према заробљеним италијанским војницима, она је у својој окружници наредила да се сузбије „измишљена прича о хуманом и витешком понашању партизана“.

Нацисти су тврдоглавије одбијали преговоре са „бандама“, али их је све шири и чврћи партизански покрет приморао да ступе у службене преговоре са партизанима, па чак и да нуде регионална примирја (за босанске руднике). Када је Међународни одбор Црвеног крста у августу 1943 затражио од немачке владе објашњење како се поступа са партизанима заробљеним у Југославији, тек у октобру је добио одговор у коме се тврди да се са њима поступа као и са осталим ратним заробљеницима. У пролеће 1944 године Црвени крст је замолио немачку владу да одобри обилазак југословенских логора у којима су се налазили партизани, али су Немци то одбили са мотивацијом да ни они немају података о томе како се поступа са немачким војницима које су заробили југословенски партизани. Они су имали много разлога да свет још у току рата не сазна много о злочинима које су вршили.

*

Ратујући на страни напредних демократских снага партизани су заједно са тим снагама извојевали победу. Већ сама ова чињеница била је довољан разлог да се по свршетку рата на друкчији начин почне дискутовати о праву партизана на статус ратујуће стране него што је то чињено у току последњих 70 година. А таква је дискусија заиста и отпочела одмах по свршетку рата. Искуства из рата у Југославији давала су чврсте аргументе присталицама потпуног и безусловног признања партизана, али ни империјалистички окупаторски интереси нису остали без својих заговора.

Иницијативу за ревизију Женевских конвенција узео је Међународни одбор Црвеног крста (МОЦК) још пре завршетка рата. Он је од 1945 до 1948 године, преко националних организација Црвеног крста, прикупио потребан материјал и предлоге за измену конвенција о заробљеницима и рањеницима, као и сугестије за израду једне нове конвенције о заштити цивилног становништва од последица рата. Поједине владе одредиле су своје претставнике — правнике стручњаке за међународно право — који су сарађивали са Црвеним крстом по овим питањима. Тако је у Штокхолму 1948 одржана конференција на којој је било заступљено 50 влада и 52 национална друштва Црвеног крста. Ту су били израђени пројекти нових конвенција о заштити жртава рата. Једногласно је усвојено

мишљење да партизане нарочито треба признати као легалну ратујућу страну. Ипак је један део делегата захтевао да признање партизана не буде безусловно, већ да се од њих тражи да испуне неколико посебних услова. Око тих услова развила се жива и дуга дискусија па је на концу усвојен текст по коме су партизани признати под следећим условима: а) да је партизански покрет објавио сили која врши окупацију свој улазак у борбу, било преко свог одговорног шефа било преко владе за коју се изјашњава, било посредовањем једне силе у сукобу; б) да се његови чланови повињавају наређењима једног одговорног шефа; в) да носе на утврђен начин један сталан знак за распознавање, очљив са даљине; г) да отворено носе оружје; д) да се придржавају ратних закона и обичаја и да према припадницима окупирајуће силе који им падну у власт поступају по одредбама конвенције.

Пред делегате Женевске дипломатске конференције, која је почела у априлу 1949 године и трајала скоро четири месеца, изнет је овај пројект и усвојен као база за дискусију. Ни на овој конференцији није било начелних противника признања партизана за ратујућу страну, али су неке западне силе сада већ постављале још оштрији критеријум за признање партизана него у Штокхолму. Код западних сила сећање на услуге које су им партизани учинили у прошлом рату бледело је, док су их у исто време забрињавали изгледи о појави легалних партизана које би као противнике могли имати у будућем рату. Поборници признања партизана борили су се и даље да то признање буде безусловно. Овде ћу из низа разноликих погледа на ово питање размотрити два сасвим супротна гледишта — ставове британске и данске делегације.

Велика Британија у новијој историји никад није била окупирана, а као колонијална сила држала је и држи простране туђе територије. У ратовима које је водила њена се војска налазила ван Британије, било на територији неког њеног савезника, било на територији свога непријатеља у улози окупатора. Чињеница да ни Наполеон ни Хитлер нису успели да пређу Канал даје Британцима наду да им острво ни у будућим ратовима неће бити окупирано. Британски делегат је у дискусији отворено изјавио да у првом реду има у виду интересе силе која врши окупацију. Он је зато на члан у пројекту који говори о партизанима поднео опширан амандман у коме је признање партизана условљено многим и прилично неодређеним захтевима, који су пружали могућност окупатору да их произвољно тумачи. Међу осталим, овај амандман је садржавао и услов да партизани треба да имају под својом контролом извесну територију; да окупаторску силу унапред обавесте о знаку са којим ће бити обележени; да најаве своје ступање у борбу; да пруже доказе о томе да њихов штаб има стварну контролу над својим организацијама и нижим јединицама; да партизански штаб буде у стварној могућности да прима поруке окупаторске силе и да на њих одговара; да партизанска организација има сигурне могућности и воље да се подвргне ратним правилима и да заробљене чланове окупаторске

силе третира сагласно конвенцији. По мишљењу британског делегата, поред ових услова, који се траже од покрета као целине, сваки би партизан — да би имао право на третман по конвенцији у свако доба, у борби и ван борбе — морао испуњавати и четири позната услова из 1 члана Хашке конвенције, тј. да стоји под командом одговорног официра, да носи уочљив знак за распознавање, да отворено носи оружје и да се у поступцима придржава међународног ратног права. За један део ових услова британски делегат је добио подршку делегата САД, Француске, Шпаније, Италије и још неких држава.

Насупрот овом британском гледишту стајало је гледиште малих, али самосталних земаља, које су често биле окупиране и које у будућим сукобима могу опет лако доћи у ситуацију да се бране путем партизанског рата. Делегације ових земаља тражиле су равноправност партизана са регуларним војницима. Дански делегат поднео је предлог да се легалним сматра сваки отпор окупатору, па чак и појединачни отпор изолованог патриоте, који не припада никаквој организацији и не носи никакве ознаке. Указујући на ову већ устаљену поделу мишљења о праву на партизански рат, холандски делегат је то истакао овим речима: „Ради се о два различита погледа. Поглед земаља које су већ више пута биле окупиране и које се боје да би то опет могле бити и погледу земаља које су мањевише позване да буду окупаторске силе“. Ово гледиште је у основи тачно, иако се не може узети као апсолутно правило. Било је и малих земаља које су из политичких обзира према великима или из својих посебних унутрашњих разлога подупирале британски став. С друге стране, делегат СССР-а формално је стајао на страни малих пропартизански опредељених држава, јер сигурно није желео да се отвореним противпартизанским ставом демаскира империјалистичка политика руководства СССР-а. Уколико би се пак негде појавили партизани против совјетских окупаторских снага, са њима би се свакако обрачунавало по формули академика Трајнина: „Пошто Совјетска армија може да води само праведан рат, то се против ње као окупатора могу побунити једино фашисти и зликовци, а за ове не важи међународно право“.

На крају је одбачен цео текст штокхолмског пројекта који говори о партизанима, па је усвојен нови компромисни холандски предлог по коме се партизани једноставно стављају у положај у коме су по конвенцији од 1907 године били добровољачки одреди, стим што је партизански покрет обавезно везан за једну страну у сукобу. Бојећи се ваљда да признањем партизана не учине неки сувише револуционаран корак, неки су се делегати ограђивали изјавом да ово признање није никакво генерално политичко признање права на партизанско ратовање, већ само признање заробљеном или рањеном партизану оног третмана који имају и остали заробљеници и рањеници. Оваква ограда потпуно је сувишна, јер је уствари у Женеви коначно признат партизански покрет на окупираној територији

као легална страна у сукобу. То признање је непотребно условљено са неколико захтева, али се ни та условљеност у будућности неће још дуго одржати.

*

Део 4 члана Конвенције о заробљеницима који се односи на партизане гласи:

„Ратни заробљеници у смислу ове конвенције јесу лица која припадају једној од следећих категорија, а која су пала под власт непријатеља:

1) припадници оружаних снага једне стране у сукобу, као и припадници милиције (народне војске) и добровољачких одреда који улазе у састав тих оружаних снага;

2) припадници осталих милиција и добровољачких одреда, подразумевајући ту и чланове организованих покрета отпора, који припадају једној страни у сукобу и који дејствују изван или у оквиру своје сопствене територије, па и у случају да је та територија окупирана, под условом да те милиције или добровољачки одреди, подразумевајући ту и ове организоване покрете отпора, испуњавају следеће услове: а) да на челу имају лице одговорно за своје потчињене; б) да имају одређен знак за разликовање и који се може уочити у отстојању; в) да отворено носе оружје; г) да се, при својим операцијама, придржавају ратних закона и обичаја“.

Већ из самог овог текста види се како су партизани некако стидљиво и под туђим именом пропуштени у круг легалних бораца. Сам назив „партизани“ на предлог грчког делегата замењен је изразом „припадници организованог покрета отпора“, мада је израз „партизански рат“ опћенито у литератури усвојен и одређенији него израз „покрет отпора“. Ово је учињено због тога што, тобож, израз партизан има неко политичко и револуционарно обележје, па не може служити као назив за општенационални ослободилачки покрет. Даље, по самој стилизацији, излази да се покрет отпора (партизански рат) организациски стално испољава као милиција и добровољачки одреди, иако то није тачно.

Пошто је покрет отпора, тј. партизански покрет, узет у целини, могућ једино на окупираној територији и у оквиру своје сопствене територије,³⁾ то су у тексту напоменуте алтернативе сасвим излишне. Исто тако је сасвим неоснован захтев да партизански покрет мора припадати једној страни у сукобу, јер је пракса показала

³⁾ Ово, разуме се, не значи да се у оквиру партизанског рата који се води у једној земљи не могу борити и партизанске јединице састављене од припадника неке друге нације, као што је то био случај са италијанским, бугарским, албанским и другим јединицама које су се бориле у саставу наше НОВ. Исто тако, могуће је да се поједине партизанске јединице у току рата повремено нађу ван оквира своје чисто етничке територије, на просторији на којој не постоји домаћи партизански покрет.

да је тај покрет у највећој мери народни покрет, управо онда кад је самосталан и независан од неког спољњег ауторитета (избегличке владе и сл.). Делегат СССР-а није, разумљиво, имао ништа против овог одузимања самосталности партизанском покрету.

И на четири наведена формална услова такође се могу учинити озбиљни приговори. Захтев да покрет буде организован и да има одговорно руководство потпуно је сувишан, јер неки неорганизовани (анархистични) отпор и није покрет, већ низ индивидуалних отпора. Код данашње националне и друштвене свести народа сваки ослободилачки покрет биће неминовно организован и имаће одговорно руководство и без овог правног захтева. Захтев да партизани носе знак за распознавање „који се може учити са даљине“ није ни прецизан ни правилан. На какву се даљину мисли? Обично се тумачи да је то даљина на пушкет, тј. до 1.000 метара. Али данас су и униформе регуларне армије прављене тако да бојом и обликом не одају војника, него да му омогуће да се што ближе неопажен приближи противнику. Чему ће партизанима тај толико демаскирајући знак кад се они свом противнику ионако јављају најчешће из непосредне близине, употребом свог оружја. О отвореном ношењу оружја може се рећи исто што и о знаку за распознавање. И према званичним правилима неких западних земаља знак за распознавање и отворено ношење оружја нису битни услови за легалност партизанске борбе. Четврти услов, садржан у захтеву да се партизани у својим операцијама придржавају ратних закона и обичаја, има више смисла, али се он са истим правом може односити и на регуларне јединице. Овако истакнут, он је супротан начелу да кршење међународног права, које врши једна страна, не може ослободити другу страну од обавеза да поштује право. Ако појединци крше то право, они за то треба да одговарају као ратни злочинци. Постављањем овога захтева ишло се изгледа за тим да се створи могућност за оправдање незаконитих репресалија према партизанима и становништву. Често се унапред полази од погрешне тврдње да партизани нису у стању да испуњавају обавезе које проистичу из међународног права, па макар то и желели. Шта ће партизани радити са заробљеницима? питају се ови. Према њима они нису у стању да их држе у заробљеничким логорима, па ће их најчешће побити, јер ако их буду пуштали на слободу никад неће изаћи на крај са противником. Овакви теоретичари не знају да партизани нису увек у ситуацији да не могу држати ратне заробљенике, макар и у покретним логорима. С друге стране, и у случају када партизани пуштају заробљенике, само за-

робљавање има итекакав морални и материјални учинак. Поред осталог, партизани својим праведним поступком према заробљенику показују савесном противнику да се они боре за праведне циљеве и тиме га деморалишу за даљу борбу. Несавесном противнику, који је често и ратни злочинац, партизани су у могућности да одмах, чим га заробе суде за злочине, сходно међународном праву.

И поред тога што су уз признање партизанског рата неоправдано додати наведени услови, само признање претставља крупан позитиван догађај у развоју међународног ратног права. Проблеми који ће се у том подручју права и даље наметати биће свакако многоструки и тешки. У вези са партизанским ратом биће потребно да се поново рашчисти појам окупације, затим да се подвоје права овог окупатора који је у тај положај дошао водећи легалан рат од онсга који је у њега дошао путем злочиначке агресије. Сигурно је ипак једно, и то да се међународно ратно право, иако полако и са честим застојима, развија у позитивном смислу, као и друге гране права. Највећи напредак за човечанство претстављаће елиминисање рата као средства за решавање спорова, а тиме ће и међународно ратно право изгубити разлог за своје постојање.

У серији савременика изашла је из штампе:

АТОМСКА БОМБА И ЛИЧНА ЗАШТИТА

Ова књига претставља најпотпуније дело које је досада објављено о стварном физичком и биолошком дејству атомског оружја, као и о личној заштити од њега. Дело је написала група научника из Института за атомску енергију у САД. Иако је у првом реду намењено стручњацима (инжењерима и лекарима), оно ће корисно послужити и свим осталим руководиоцима у Армији, нарочито по питању ширег упознавања са овом најновијом врстом оружја и заштитом од њега.

УТИЦАЈ АВИЈАЦИЈЕ НА БОРБЕНА ДЕЈСТВА КОПНЕНЕ ВОЈСКЕ

Садејство са копненом војском је један од задатака сваке авијације (за многе мање авијације оно претставља и главни задатак). Под тим се подразумевају сва дејства авијације, почев од најближег тактичког садејства са пешадиским јединицама на линији фронта до њених снажних масовних удара по циљевима (саобраћају, базама, концентрацијама, итд.), који се могу налазити до 200 па и више километара позади фронта.

Утицај и значај таквих дејстава авијације на опште стање на фронту, на исход одређене офанзивне или одбранбене операције и на величину материјалних и људских губитака знатно су порасли још у току Другог светског рата. Због тога није чудно што су се већ тада у неким армијама веће копнене операције третирали као „комбиноване“ операције копнене војске и авијације. Али, без обзира да ли ћемо неку операцију на копну звати овако или онако, јасно је да су баш та значајна улога и утицај који је авијација већ у току Другог светског рата вршила на дејство копнене војске навели војне писце да се послуже тим термином.

Показало се да је тешко планирати и извести већа офанзивна дејства са копненом војском а да се истовремено не обезбеде и одговарајуће снаге авијације за успешну заштиту и подршку копнене војске. Поред тога, показало се да сам маневар јединица копнене војске, брзина маневра, сигурност извођења, итд. умногоме зависе од односа снага у ваздуху, од способности сопствене авијације да онемогуће непријатељску авијацију у дејству, итд.

Данас ни искуства Другог светског рата, ни искуства из Кореје (али из других разлога) у много чему више нису сасвим меродавна. Она могу више користити у погледу анализе начина дејства и употребе авијације, док се у погледу ефикасности дејства, разорне способности авијације, итд., пре свега, мора рачунати са оним шта ће авијација употребљавати у једном будућем рату. Битна корист изучавања дејстава авијације у Другом светском рату свакако је у томе што на основу искуства из рата и оног што је сада ново у развоју авијације можемо доћи до прилично тачних закључака о њеном будућем раду.

Утицај авијације на дејства копнене војске може бити значајан само ако са копненом војском дејствују и јаке снаге авијације. А

Други светски рат је у том смислу дао један од најважнијих принципа, наиме, да треба „извршити концентрацију свих расположивих снага авијације на најважнији задатак“, без обзира на многе тренутне тешкоће на другим правцима фронта, и сл. Други светски рат је дао начелно искуство које опредељује бројну јачину потребне авијације при садејству са копненом војском. Ако се искључе они случајеви кад су снаге авијације у односу на снаге копнене војске биле мале и они случајеви када је, нарочито пред крај рата, на један фронт (групу армија) долазило и неколико хиљада авиона, онда се средња рачунска норма потребне авијације може добити ако се одговори на следећа питања:

— колико је и какве авијације потребно за непосредно потпомагање јединица копнене војске (тактичко садејство) и

— колико је авијације потребно за решавање оперативних задатака у вези предвиђеног плана (маневра) и трајања операције.

Према искуству из Другог светског рата те норме приближно износе:

— за групу армија (фронт) једна ваздухопловна армија, јачине 1.000—1.500 борбених авиона, која је способна да дневно врши просечно око 1.000 авиополетања и

— за армију — тактичка група (корпус) 300—400 борбених авиона.

Да би се лакше разумело због чега су потребне приближно такве снаге (иако у појединим ситуацијама може бити и сасвим другачије), узео је за пример једну нападну операцију на дубини од 100 км која ће се изводити у току 8—10 дана са пробојем позициске одбране. За тај случај употреба авијације може се предвидети као што је показано у табlici на следећој страни.

Као што се види, дневно ће бити потребно просечно по 800 — 1.000 авиополетања (од чега 30—40% отпада на ловачку авијацију) и просечна снага ватреног удара од 5—6,000.000 кг бомби, ракета и топовско-митраљеске ватре. Са таквим укупним бројем полетања и ватреном моћи авијација је нормално у стању да успешно решава следеће задатке:

— да обезбеди оперативну превласт у ваздуху у току операције, а самим тим да копненој војсци пружи довољну заштиту;

— да спречи плански маневар браниоачевих оперативних резерви јачине 2—3 дивизије (тенковске или пешадиске) и да им нанесе озбиљне губитке;

— да разбије и дезорганизује саобраћај и кретање комуникацијама на целој оперативној дубини до почетка операције (са циљем да се онемогући организована припрема за одбрану) и у току ње (као би се непријатељу спречио сваки озбиљнији планирани маневар, превозење, снабдевање железничким или аутомобилским комуникацијама);

— да пружи успешну тактичку подршку I ешелону армије на целој дубини пробоја тактичке зоне одбране, и

Задатак авијације		Време дејства	Приближно потребан број полетања авијације
Непосредна подршка јединица копнене војске (тактичко садејство)	непосредна авио-припрема	10—12 минута	100—200 (лаких бомбардера или ловаца-бомбардера)
	подршка I ешелона копнене војске у пробоју тактичке зоне	1—2 дана	300—400 ловаца-бомбардера (лаких бомбардера)
	подршка II ешелона	1 дан	150—200 ловаца-бомбардера
	подршка III	2—3 дана	300—400 ловаца-бомбардера
Самостални задаци авијације (оперативно садејство)	заштита копнене војске и авијације	у току целе операције	2.600—3.000 ловаца
	дејство по оперативним резервама	повремено	800—1.000 ловаца-бомбардера (лаких бомбардера)
	изолација бојишта од позадине	пре и у току целе операције	1.500—2.000 ловаца-бомбардера (лаких бомбардера)
	извиђање за рачун копнене војске и авијације	— „ —	500—600
	претходна припрема операције (везано уз изолацију бојишта)	10—15 дана и више, пре почетка	1.000—1.500

— да у току целе операције врши непрекидно извиђање бојишта и целе оперативне дубине.

Јасно је да у рату има веома различитих случајева и да авијација, с обзиром на своју јачину и конкретну ситуацију, може да учини више или мање од овога што је изнето у овом примеру.

Ако горње могућности претворимо у стварни учинак који би таква авијација са наведеном примерном поделом по задацима произвела на људе и материјал, онда бисмо — рачунајући по средњим искуственим нормама из Другог светског рата — добили следеће губитке: 6—7.000 људи, 250—300 артиљериских оруђа, 100—150 тенкова, до 100 локомотива, 1.000—1.500 вагона, 800—1.000 камиона, велики број друге опреме и материјала, зграда, железничких раскрсница, мостова, итд., стим што би губици ваздухопловне армије износили 8—10% летачког састава и авиона.

Мислим да и без ширег образлагања техничког напретка авијације од завршетка Другог светског рата до данас, који ће се огледати

и у учешћу бројно знатно јачих снага авијације у будућем рату, мо-
рамо доћи до закључка да ће и ефикасност такве авијације још више
порасти¹⁾.

*Како се дејство авијације одражава на офанзивне способности
копнене војске и да ли се офанзивне операције могу предузимати
без заштите из ваздуха?*

Већина савремених војних писаца и оних који су у Другом
светском рату командовали већим копненим јединицама сматра да
је обезбеђење превласти у ваздуху услов за успех такорећи сваке
операције, а нарочито за офанзивну операцију копнене војске. Такав
је став јасно изражен и у службеним правилима западних армија.
Међутим, ради веће јасноће треба напоменути да и такво схватање
и код њих важи за оне операције копнене војске у којима суделује
велика маса живе силе и технике и против непријатеља који такође
располаже и савременом копненом војском и довољно снажном ави-
јацијом.

Ако претпоставимо офанзивну операцију против непријатеља
који — и пред тога што је у одбрани — располаже знатним вазду-
хопловним снагама које су способне не само да контролишу простор-
ију фронта, већ и да довољно снажно дејствују по борбеним
порецима нападача и другим важним циљевима са око 500—600 авио-
полетања ловаца-бомбардера дневно, онда се може очекивати да ће
та авијација бити у стању:

— да правовремено открије груписање нападачевих снага и
његов вероватни маневар;

— да усмеравањем свог дејства на најважнију нападачеву гру-
пацију, на његове комуникације, итд. поремети планско извођење на-
падне операције;

— да концентрацијом свога дејства на критична места са ус-
пехом спречава нападачу коришћење постигнутог успеха, а својим
копненим снагама обезбеди време за одређену протуакцију, и

— да нападачу нанесе тако озбиљне губитке (нарочито у тен-
ковима, артиљерији, возилима, итд.), да ће то негативно утицати не
само на темпо његовог напада, већ и на дубину продора (јер се стварно
тешко може говорити, на пример, о употреби и већем успеху оклопних
јединица које ће дању непрекидно у ешелонима нападати ловачка
бомбардерска авијација).

¹⁾ Према службеном извештају Уједињене команде авијација је у Кореји
од почетка рата до јуна 1953 (до примирја) уништила: 180.815 војника, 79.623
камиона, 10.171 железнички вагон, 1.286 тенкова, 1.019 мостова, итд. Сматра се
да је већа ефикасност авијације у Кореји постигнута захваљујући већој пре-
цизности млазне авијације и великој употреби ракета и напалм бомби.

У одбранбеној фази Московске битке један јуришни АК, наоружан ави-
онима ИЛ-2, имао је задатак да читаво време дејствује против немачких тен-
кова. Иако ситуација у ваздуху у суштини још није била јасна, АК је уништио
или онеспособио око 200 тенкова.

Према томе, могло би се рећи да предузимање офанзивних операција копнене војске без претходно остварене превласти у ваздуху претставља озбиљан ризик и да је оправдано само ако постоје други повољни услови који неутралишу такав утицај авијације, као на пример: ако је браниочева авијација, без обзира што има превласт у целини, толико слаба да њено дејство не претставља неку озбиљну сметњу²⁾; ако се офанзивна операција изводи у току лоших метеоролошких услова³⁾; ако копнена војска врши главна борбена дејства и сва кретања само ноћу, а у току дана само мање борбене радње (што, додуше, за собом повлачи спорији темпо наступања и мању дубину операција, али у таквој ситуацији претставља једино могуће решење⁴⁾); и ако се при извођењу операције на планинском земљишту што мање користе комуникације, нарочито ако главну ударну снагу претстављају пешадиске јединице са лакоом артиљеријом и минобацачима који би се кретали и прикривено и довољно растресито.

Иако није правилно искључити могућност офанзивних дејстава и дању по погодном времену и у условима снажне надмоћности противничке авијације, ипак, треба бити начисто да ће у том случају губици од авијације бити толико велики да се такво решење може оправдати само ако је оно једино и у даном случају ипак корисно. У том погледу су поучне две последње севернокорејске офанзиве против снага Уједињене команде⁵⁾.

²⁾ Такав типичан случај имамо у првом периоду Корејског рата. Иако су Американци брзо овладали ваздухом, ипак то није била превласт слабе авијације над никаквом. Зато су у том периоду Севернокорејци успешно и даље напредовали ка југу, јер им 200—300 авиополетања дневно америчке авијације није претстављало озбиљну сметњу. (Исти случај имамо у току НОР и у првој фази борби у Африци, итд.).

³⁾ То су искористили Немци приликом своје противофанзиве у Арденима и тиме за првих 6 дана (колико је трајало лоше време — ниски облаци, магле и киша) потпуно неутралисали огромне снаге англо-америчког ваздухопловства.

⁴⁾ Карактеристично је у том погледу упутство Команде кинеских трупа у Кореји у коме се, између осталог, каже:

„Наше досадашње искуство из ноћних борби показује да наша ноћна дејства трају свега 4—5 сати, јер нападе почињемо у 23 или 24 часа. Услед тога се борба продужава и дању и ми трпимо губитке. Отсада користити дневне часове за пуне припреме, а нападе отпочети по заласку сунца. Већину борбених дејстава вршити ноћу. Предзору притиснути непријатеља блиском борбом и приближити му се на 100—150 м. Тада непријатељски авиони неће моћи дејствовати, а тиме ће се избећи велики губици“.

⁵⁾ Баш се тај релативни успех офанзива Кинеске армије и Севернокорејца често злоупотребљава у доказивању неспособности авијације иако су те офанзиве класичан пример како се, упркос повољних оперативних услова на земљи, огромне надмоћности, итд., могу постићи само половични резултати, и то уз врло скупу цену. Због надмоћности и ефикасности авијације УН у Кореји Кинеска армија је изгубила своју маневарску способност и била присиљена да борбене радње врши ноћу, а снабдевање само помоћу људске и сточне снаге. Уствари, маневар и брзина маневра Кинеске армије сведени су на норму пешадије и ограничени на ноћ. Друго је питање што копнене снаге УН нису биле или способне или што због других разлога нису могле искористити све могућности које им је пружало дејство авијације.

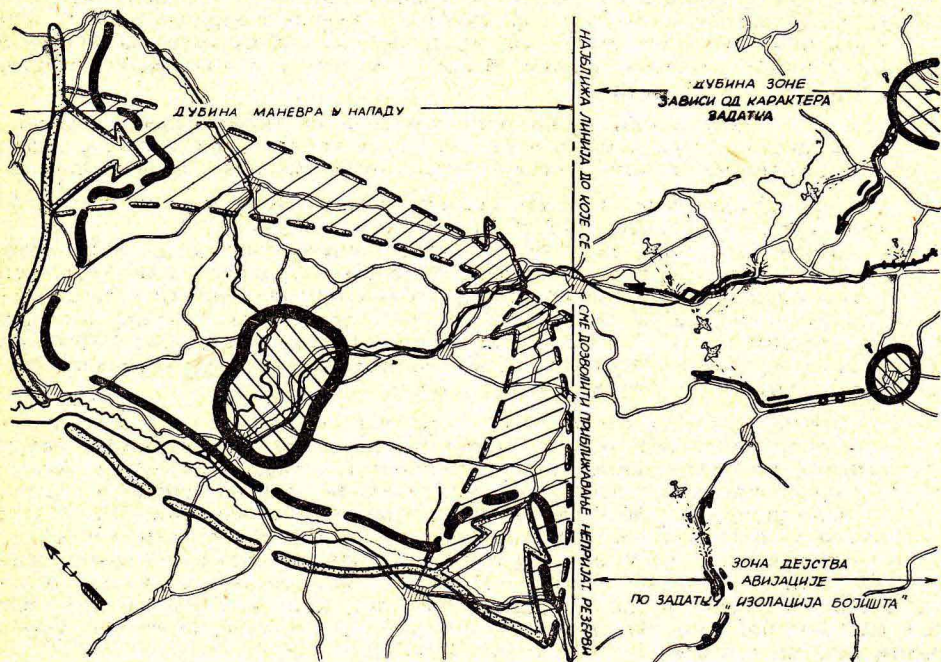
Утицај дејства авијације на могућност маневра копнене војске

Авијација својим дејством, с једне стране, спречава маневар непријатељске копнене војске, а с друге, у исто време, обезбеђује маневар сопствене копнене војске или јој чак служи и као транспортно средство за маневар.

Авијација може *спречити маневар* непријатељске копнене војске на два начина: директним дејством по јединицама копнене војске (с циљем да им нанесе губитке у људству и транспортним средствима и да им се тиме отежа кретање) или дејством по комуникацијама и објектима на њима, а упоредо са тиме и по трупама које се крећу тим комуникацијама.

Директно дејство по јединицама копнене војске користи се ако нема довољно авијације на расположењу и ако је постављен циљ да се нека јединица задржи 2—3 или више сати и спречи њено планско увођење у бој.

Дејство по комуникацијама и објектима има шири оперативни значај. Оно се планира у складу са предвиђеним маневром копнене војске и са циљем да се дејством не само по комуникацијама већ и по трупама и техници до те мере ограничи могућност маневра да се својој копненој војсци обезбеди почесно тучење непријатеља. То је такозвана „*изолација бојишта*“, којој је главни циљ да се предњи ешелони одвоје од оперативних резерви и да им се спречи снабдевање из позадине, као што је то приближно приказано на доњој шеми.

Међутим, за успешно извршење таквог задатка потребне су јаке снаге авијације, и то најмање до једне ловачке бомбардерске дивизије на сваку комуникацију, тј. око 150—200 авиополетања дневно; до једне ловачке бомбардерске дивизије за спречавање покрета и тучење једне тенковске дивизије, или 150—200 авиополетања дневно, итд.

Сам начин дејства авијације може бити врло различит; обично се тежи да се у првом реду униште важни објекти на комуникацијама или преносна средства — локомотиве, камиони, итд. (како би се на тај начин изазвао неред у кретању и снабдевању), а затим да се изврше удари по местима где су се нагомилале јединице, материјал или железнички ешелони.

Искуство Другог светског рата и Кореје показује да је авијација (ако су метеоуслови повољни и ако су за дејство предвиђене довољне снаге) могла да спречи свако организовано кретање и снабдевање. Она није била у стању да спречи покрете у апсолутном смислу те речи, поготово кретање лаких јединица, које се могу кретати ван комуникација, или транспорта, који се вршио људском снагом или стоком. Међутим, она је то у толикој мери ограничавала дању, а делом и ноћу (ако би у току дана разрушила комуникације или ако је оспособљена за ноћна дејства), да се то по практичним последицама ипак сводило на исто.

Међутим, утицај и улога авијације не свршава се само на томе. Напротив, она омогућава сопственим копненим снагама да изводе смелије и дубље маневре, јер својим снажним дејством по живој сили и техници непријатеља спречава маневре непријатељске копнене војске, разбија систем њеног снабдевања, итд. Другим речима, авијација својим дејством (под условима да је надмоћна), с једне стране, штити сопствене снаге копнене војске, омогућава им груписање, кретање, дејство и дању и ноћу без веће опасности од удара непријатељске авијације, а, с друге, дејством по живој сили и техници и другим циљевима спречава непријатељу да предузима одговарајуће мере и врши регуларно снабдевање, смањује његову борбену способност и тиме својој копненој војсци ствара најповољније услове за успешна офанзивна дејства. У том смислу она утиче и на теориске поставке и принципе, на норме и правилске одредбе како из домена употребе тактичких јединица копнене војске, тако и у још знатнијој мери из области оперативне вештине.

Овде само набацујем питање о томе колико су данас, с обзиром на снажан развој транспортне авијације и хеликоптера, као и на истовремено прилагођавање пешадијских јединица, артиљерије, итд. за превоз ваздушним путем, уопште реална схватања о врсти и начину маневра копнене војске. Није ли већ потпуно природно (додуше, не за све армије), да т.зв. „вертикални обухват“ добије своје право место? Ако данашња транспортна авијација (великих земаља) може (а стварно може) да пребаци ваздухом целе корпусе и армије са свима средствима и да их снабдева, онда је врло вероватно да ће се ваздух све више користити са циљем да се тим путем оствари стара тежња сваког нападача: да избегне пробијање одбране; да пронађе могућност како

да обухвати непријатеља и да се што пре пробије у његову позадину. Иако је очигледно да су таква дејства у Другом светском рату била такорећи покушај и почетак, тј. нешто слично као што је употреба тенкова била у Првом светском рату, ипак у новом рату треба очекивати много више, тим пре што авијација тек данас постаје способна да брзо и сигурно пребаци велике масе копнене војске.

Исто тако, посебно је питање колико савремена борбена средства (на пример, тактичке атомске бомбе) уопште више дозвољавају да се концентрација трупа, заузимање полазног положаја, груписање артиљерије, избор КМ, итд. врше онако како се то радило у Другом светском рату. А самим тим и погледи на организацију савремене одбране, на постројавање борбеног поретка, на величну и постављање резерви, итд. требало би да доживе извесну корекцију.

Према изложеном могу се извести следећи закључци:

— да је превласт у ваздуху над зоном борбеног додира копнене војске са непријатељем и над целом дубином борбеног поретка сопствених трупа и непријатеља од битног значаја за успешна дејства копнене војске;

— да је у савременим условима рата превласт у ваздуху један од битних претходних услова који омогућава извођење снажних офанзивних дејстава копнене војске, нарочито оних кад су употребљене јаке снаге живе силе и технике;

— да могућност маневра већих јединица — нарочито оклопних и моторизованих — у великој мери зависи од тога да ли те јединице имају заштиту из ваздуха;

— да копнена војска, коју подржава и довољно штити снажна авијација, може изводити маневре не само плански, већ и много смеље и са већим резултатима, и

— да предузимање офанзивне операције већих размера, без обезбеђења превласти у ваздуху и снажне подршке авијације, представља озбиљан ризик, тако да веома ретко може имати успеха, ако противничка страна располаже снажном авијацијом.

*

Неоспорно је да ће се над свима важнијим деловима фронта у једном будућем рату одвијати и дејства јаких снага авијације, чији ће утицај зависити у првом реду од бројне јачине и квалитета употребљене авијације и њене ватрене моћи, а затим и од исхода борби у ваздуху. Она авијација која успе да избори слободу за сопствено дејство биће у могућности да све своје снаге и разарачку моћ усмери против непријатељске копнене војске и да сопственим трупама пружи снажну подршку и заштиту. Очигледно је да и од правилности оцене вероватне ситуације у ваздуху у великој мери зависи могућност копнене војске и да ће једна од важних компонената за победу на копну бити и добијена победа у ваздуху.

Мислим да је у погледу утицаја авијације најмање битно то да ли су дејства авијације „одлучујућа или важна“ или су она само „по-

моћна подршка пешадије“, итд. Данас се зна приближна јачина појединих авијација, а може се приближно израчунати и шта таква авијација може учинити и у коме случају. То је битно како за употребу, тако и за борбу против ње. На концу, много штошта може бити у једном рату одлучујуће, каткад на изглед и нека споредна ствар. Зато је исто тако опасно тврдити да рат одлучује авијација, као што је опасно сматрати да рат одлучује само пешадија. У пракси би свакако пропадао и неки лепо предвиђен и припремљен маневар ако би се — не познавајући све елементе ситуације — погрешно оценио било који елемент, па према томе и авијација, њена снага и могућности. Ништа није лакше, али ни горе, него (на пример, у вежбама) формално учрталати ваздухопловне снаге на карту ако се оне стварно не узму у обзир приликом процене ситуације за доношење одлуке и ако се не води рачуна о дејствима тих снага у току извршења вежби. А треба имати у виду да би се на тај начин занемарило свакодневно постојање хиљада авиона над главама трупа, хиљаде тона бомби, ракета, нападних бомби, затим разрушене комуникације, уништени тенкови, возила, губици људи, итд. Ово тим пре што се све копнене војске у једном будућем рату могу често наћи у ситуацији да им над главама кружи и дејствује непријатељска авијација. Зато сопствене трупе и штабове треба припремити да и у таквим ситуацијама — баш на основу познавања могућности авијације, њених добрих страна и слабости — знају пронаћи правилна решења како за заштиту, тако и за дејство. С друге стране, копнена војска ће бити утолико боље заштићена и подржавана од своје авијације уколико буде боље узајамно познавање трупа и штабова, с једне, и авијације, с друге стране, и уколико буде организованије и целисходније њихово садејство.

Маршал Папајос: ГРЧКА У РАТУ 1940/41

Предговор нашем издању написао генерал-потпуковник
ПАВЛЕ ЈАКШИЋ

Писац је био начелник грчког Генералштаба пре Другог светског рата, а у рату против Италије и Немачке врховни командант оружаних снага. Први део књиге садржи документовану грађу о међусобним односима балканских земаља, нарочито Југославије и Грчке, док је други део посвећен операцијама против фашистичких завојевача. Грчки народ је у овом рату својим јуначким отпором против технички и бројно јаче италијанске војске стекао велике симпатије свих слободољубивих народа. Изучавањем грчко-италијанских и грчко-немачких операција, на земљишту суседном и слично нашем, могу се извући многобројне тактичко-оперативне и стратемске поуке. Књига пружа нарочито поучне примере о ангажовању већих војних формација на средњем и високопланинском земљишту са свима тешкоћама с којима треба рачунати при оваквим операцијама.

КАКО ИЗБЕЋИ УБИТАЧНО ДЕЈСТВО АРТИЉЕРИСКЕ ПРИПРЕМЕ ?

Откако је у Првом, а нарочито у току Другог светског рата дошло до масовне употребе артиљерије и авијације непрекидно се претреса и дискутује о проблему чувања живе силе и материјалних средстава од њиховог снажног и убитачног дејства. Природно је што је и раније овај проблем изазивао интересовање, нарочито када се узму у обзир искуства Другог светског рата (у току којег је јачина артиљериских припрема и авионапада дошла до пуног изражаја), а поготово данас — у доба појаве и све већег развоја и усавршавања нових техничких средстава (као што су: атомска артиљерија за тактичко дејство, ракете, нападн бомбе и др.), која ће се у будућем рату вероватно употребити у далеко већим размерама како противу живе силе тако и против материјалних средстава. Због тога се и у нашој војној штампи разматрало и тражило решење: како избећи убитачно дејство непријатељске артиљериске припреме, тј. како извући живу силу и ватрена средства са оног положаја који ће бити притиснут снажном ватром непријатељске артиљерије и авијације, стим да се касније и та жива сила и та ватрена средства употребе било за одбрану тог истог положаја, било за извршење противнапада или за одбрану неког другог положаја у дубини. У том смислу предлагани су различити поступци. Тако, на пример, има мишљења да би главне снаге и средства у извесним случајевима требало груписати на другом или трећем положају, стим да на првом положају остану врло мале снаге ради обмане и навлачења непријатеља да по том положају напразно изврши артиљериску припрему. Други сматрају да би било боље да се на главном положају изради неколико линија ровова од којих би прва и друга биле празне, или врло слабо поседнуте, док би се у трећој или четвртој линији ровова или у обе ове линије налазиле главне снаге браниоца. Трећи, опет, сматрају да је боље да се жива сила и ватрена средства извуку из прве линије ровова чим почне непријатељска артиљериска припрема или непосредно пре тога и повуку у дубину положаја у рејон друге или треће линије ровова, па и дубље, стим да се по завршетку артиљериске припреме опет врате на своје раније место ради одбијања јуриша непријатељске пешадије и тенкова.

За прва два поступка, који се углавном заснивају на обмани непријатеља, може се рећи да су добри и правилни и да их треба при-

мењивати кад год то одговара стварној ситуацији, јер се извлачењем живе силе испод удара непријатељске ватре остварује потребан маневар и пружа могућност да се та жива сила сачува и касније употреби на најцелисходнији начин. Међутим, последњи поступак, по коме би живу силу и ватрена средства требало нешто раније или у самом почетку артиљериске припреме извући из прве или друге линије ровова, или са главног положаја, стим да се по завршетку припреме врате и бране тај исти положај, по моме мишљењу, није целисходан у савременим условима ратовања. Наиме, трупе које би у периоду артиљериске припреме покушале да се извлаче, а затим да се по њеном завршетку враћају назад на исти положај, претрпеле би веће губитке него кад би остале у рововима, у којима би издржале артиљериску припрему. А и уколико би успеле да се извуку, оне се не би могле вратити, јер би непријатељска пешадија и тенкови — под заштитом ватреног вала који би ишао пред њима — стигле на тај положај пре браниочевих снага. Ово је разумљиво када се има у виду да би се браничеве снаге морале пробијати кроз ватрени вал да би се супротставиле непријатељској пешадији и тенковима.

Међутим, поставља се питање: да ли се непријатељ може стално обмањивати на исти начин и да ли се жива сила може тако често и без губитака извлачити на следећи положај, тј. да ли ће непријатељ бити толико наиван да своју артиљериску припрему увек изводи напразно? Пошто су Немци у Другом светском рату вршили такозвани „маневар позицијама“ на тај начин што су повлачили живу силу са главних на друге положаје, Руси су насилним извиђањем проверавали где се стварно налазе немачке снаге — на првом или неком другом положају — да би према томе одредили поступак у извођењу своје артиљериске припреме. На сличан начин поступали су и Немци приликом својих напада на руске положаје.

С друге стране, поставља се питање: ако би се снаге увек повлачиле на следећи положај, колико би се дуго могле повлачити због саме дубине територије или положаја које треба да бране? Не би ли се у том случају могло доћи у ситуацију да неке положаје треба бранити по сваку цену, тј. онда када би напуштање тих положаја због избегавања артиљериске припреме уствари значило њихов губитак? Најзад, шта треба радити на оним положајима који се морају бранити по сваку цену — где није могуће избећи артиљериску и авиоприпрему? Другим речима, шта треба урадити да би се сачувала жива сила и ватрена средства од снажног удара непријатељске артиљерије и авијације који се мора издржати? И не само то. Овде треба тражити решење не само како се трупе могу сачувати од великих губитака, већ нарочито како ће се обезбедити њихова способност да се, без обзира на претрпљене губитке, успешно могу супротставити снажним нападима непријатељских тенкова и пешадије.

Да би се могао дати најцелисходнији одговор за решење овог проблема, требало би добро проучити низ артиљериских припрема које су изведене у важнијим операцијама у току Другог светског рата и видети каква је маса артиљерије и авијације учествовала у тим при-

премама и какви су били њени резултати. Затим се треба осврнути на узроке и услове који су омогућили успехе у тим операцијама и видети да ли је стварно тачна теорија, коју заступају неки теоретичари, да се свака одбрана може пробити или да може бити успешна, под условима да и бранилац и нападач имају једнаке снаге.

Из проучавања главних операција које су изведене у Другом светском рату — на Источном и Западном фронту — јасно се види да су артиљерија и авијација својом ватром, односно бомбардовањем, отварале пут нападачевој пешадији и тенковима кроз одбранбене положаје, нарочито у оним случајевима када су према местима пробоја тих положаја груписана огромна артиљериска средства (тј. од 100 до 300 оруђа на км фронта, не рачунајући оруђа испод 57 мм и реактивне бацаче). Благодареди таквој маси артиљерије, обилато снабдевеној муницијом и потпомогнутој авијацијом, стварана је најјача ватра у периоду артиљериске припреме јуриша тенкова и пешадије (која је, зависно од расположиве количине и квалитета артиљерије, муниције и карактера одбране, обично трајала од 1—2, а у завршним операцијама врло ретко до 3 часа), тако да су и Руси и Американци више пута успевали да пробију јако утврђене немачке одбранбене линије. На основу успешних пробоја тих одбрана неки војни теоретичари су дошли до закључка да ће се и убудуће свака одбрана моћи пробити. Међутим, не треба заборавити да је било и таквих случајева када нападачу, и поред обезбеђених 150—200 оруђа на км фронта, није полазило за руком да пробије солидно организовану одбрану. И овде, као што се то често догађа, многи теоретичари поткрепљују своје поставке оним примерима који им иду у прилог, а не истражују или намерно прећуткују оне који би оповргли или барем довели у сумњу те поставке. Колико је тачна теорија да ће убудуће свака одбрана бити пробијена, видећемо у току даљег излагања, али таква теорија изгледа има тенденцију да се заплаше они народи који су спремни да се одупру свакој агресији. Да бисмо поближе испитали исправност ове теорије покушаћу да објасним због чега су постигнути успеси у великом броју припрема које су изводили Руси у току 1943—45 године. Наиме, у току артиљериских припрема, у којима је на уском фронту пробоја дејствовало по 150—300 артиљериских оруђа на 1 км и маса авијације, Руси су већином успевали *само да неутралишу, али не да и униште непријатељску живу силу* и ватрена средства, тако да су тек после тога увођењем својих тенкова и пешадије пробијали одбрану и развијали успех у дубини. Другим речима, они су дејством своје артиљерије, реактивних бацача и авијације успевали да на месту пробоја *избаце из строја око 20—30% рањених и убијених немачких војника и исто толики проценат ватрених средстава* од укупних ефектива на том делу фронта.

Поставља се питање, зашто у таквим ситуацијама преосталих 70—80% Немаца са исто толиким процентом ватрених средстава нису успевали да се супротставе нападу руских тенкова и пешадије? По моме мишљењу, они нису успевали да пруже снажан отпор, поред осталог, и због тога што су за време артиљериске припреме — нала-

зећи се у рововима па и у склоништима — претрпели велики нервни потрес. Према неким подацима, онај део војника коме су услед јаких експлозија прскале бубне опне био је такорећи сасвим избачен из строја, други део, збуњен и ошамућен, био је равнодушан према свему што се око њега дешавало, док је трећи део прихватио оружје и продужавао борбу, али недовољно ефикасно, вероватно услед нервне растројености. С друге стране, напад је успевао и због тога што су противтенковска артиљериска оруђа — која су претстављала основ противтенковске одбране на главном положају — била гломазна и теже покретљива, тако да их је непријатељ лако откривао и у периоду артиљериске припреме уништавао или затрпавао у склоништима. Другим речима, на првом положају преостала противтенковска средства била су толико бројно слаба да нису могла пружити ма какав озбиљнији отпор масовном тенковском нападу. Томе треба додати и то да је и артиљерија успевала да отвори пролазе у минским пољима и осталим препрекама и на тај начин олакшавала продирање нападачевих тенкова и пешадије, које су Руси после завршене артиљериске припреме у масама уводили у борбу. На тај начин, немачка пешадија је била остављена сама да се бори и са руским тенковима и са њиховом пешадијом, и то без ефикасних средстава, изузимајући „Панцерфаусте“, који су ионако имали мали домет (150 м) и били прилично непрецизни. Ако се поред свега тога има у виду морално дејство тако снажне артиљериске и авијациске припреме, онда је јасно зашто Немци нису успевали да спрече непријатељски успех.

Према свему што сам досада изложио излази да се на питање: *како издржати непријатељску артиљериску и авиоприпрему, углавном, може дати одговор ако се нађе решење за успешно смањивање губитака живе силе и ватрених средстава и за отклањање нервног потреса браниочевог људства услед јаких експлозија и рушећег дејства.* При томе треба имати у виду да ће артиљериска припрема у евентуалном будућем рату свакако бити још снажнија него у прошлом рату, јер ће у њој, поред низа нових и квалитетних артиљериских оруђа и муниције, можда учествовати и атомска артиљерија за тактичко дејство, ракете, као и авијација са разноврсним, па и напалм бомбама.

Зато, по моме мишљењу, таквој масовној артиљериској ватри и бомбардовању из ваздуха треба пре свега супротставити *растресит борбени поредак* не само по фронту и у једној линији, већ и по дубини на читавом одбранбеном рејону, али тако да буде што боље прилагођен земљишту. Разуме се да притом треба избегавати сваки шаблон, без обзира што би, можда, неко решење у извесним приликама изгледало најцелисходније. Због тога треба увек тежити да се и у сам начин распореда унесе нешто ново, али тако да и то ново одговара ситуацији и земљишту. У вези са тим намеће се питање да ли том растреситом распореду живе силе боље одговара непрекидан рововски (траншејни) или групни систем утврђивања, јер и један и други имају својих добрих страна и недостатака. Тако, на пример, иако рововски систем са мрежом непрекидних ровова на главном положају и довољним бројем саобраћајница по дубини омогућава одличан и прикривен

маневар снагама и средствима, како по фронту тако и по дубини, он је ипак због свог шаблонског изгледа лако уочљив, тако да се може успешно тући. С друге стране, групни систем одбране организује се много еластичније, тако да се тешко открива стваран распоред снага и средстава, али му је велика мана у томе што нема онако повољних услова за прикривен маневар као код рововског система.

Пошто се код рововског (траншејног) система одбране не може тачно установити где се налазе жива сила и ватрена средства, било је потребно да се у току артиљериске припреме врши неутралисање свих ровова и већег дела саобраћајница на главном положају. Због тога је за неутралисање једног батаљонског рејона ширине 2, а дубине око 1,5 км употребљавано по пет до шест стотина артиљериских оруђа (тј. 250—300 оруђа на 1 км). Међутим, за неутралисање једног батаљонског рејона исте величине, који би био утврђен по групном систему, било би потребно знатно мање оруђа зато што се ту врши неутралисање само оног дела рејона на коме су изграђени ровови и саобраћајнице. Али, ако би се припрема изводила по читавој површини, онда би за батаљонски рејон исте величине требало око 700 оруђа, рачунајући просечно по 5 ха на један артиљериски дивизион (тј. 350 оруђа на 1 км). Због тога би, по моме мишљењу, било најбоље да се комбинују оба система утврђивања како би се искористиле њихове добре стране, а отклонили њихови недостаци. У том случају у батаљонском рејону одбране не би требало копати само три линије ровова, већ много више, само ако то ситуација (време, средства, радна снага) дозвољава. При томе се сви ровови не би морали спајати по фронту, али би свакако требало настојати да се повежу саобраћајницама по дубини. На тај начин, читава површина батаљонског рејона била би покривена разним инжењерским постројењима, те би било тешко одредити у којем се од њих налазе жива сила и ватрена средства. Због тога би непријатељ у том случају био принуђен да врши артиљериску припрему по читавој површини дотичног рејона, а за то му треба далеко више артиљерије, авијације и осталих средстава. Према томе, изгледа да се при утврђивању и поседуњу положаја не би требало држати одређених шема првог, другог и трећег положаја, већ би и између њих требало изграђивати још велики број ровова и инжењерских утврђења. Исти такав принцип требало би применити и између појединих појасева одбране, стварајући утврђења која би се протезала по читавој дубини одбранбене територије.

Да би се жива сила сачувала убитачног дејства артиљериске припреме није довољно само рећи да она треба да буде у растреситом борбеном поретку, већ, пре свега, треба решити како ће та жива сила стварно бити распоређена и заклоњена у периоду трајања непријатељске артиљериске и авиоприпреме. Искуства из Другог светског рата показују да су јединице које су остајале у рововима, у којима није било солидних заклона, трпеле осетне губитке, нарочито од дејства артиљерије свих калибара. Велике губитке трпео је и онај део живе силе који се заклањао у већим склоништима или заштитним рововима (који су штитили само од дејства артиљериских парчади) у

којима су се заклањали поједини водови или стрељачка одељења, због тога што би већина људи страдала у случају пуног поготка артиљериског зрна или авионске бомбе. Као што се види, тако густо нагомилавање масе војника било је веома ризично, тако да се може доћи до закључка да би било најбоље кад би сваки борац за време артиљериске припреме остао на свом ватреном положају, где би имао своје посебно склониште. Али, пошто је очигледно да се за сваког борца не могу изградити склоништа солидне јачине, биће најбоље ако се за заштиту живе силе и ватрених средстава раде склоништа највише за једно или, још боље, за пола стрељачког одељења, јер ће се тиме постићи далеко већа растреситост распореда живе силе, а тиме ће и жива сила трпети знатно мање губитке. Ако се, на пример, у једном батаљонском одбранбеном рејону изради око 40 одељенских или 80 полуодељенских малих склоништа¹⁾ растурених по читавој површини тог одбранбеног рејона, онда ће вероватноћа погађања због мале величине склоништа бити мања, а и број жртава у случају њиховог погађања неће бити велики. Непријатељ ће теже откривати овако велики број склоништа; сама склоништа се могу лакше маскирати, а мањи број бораца може прикривеније долазити до њих и из њих много брже излазити на ватрени положај за одбијање непријатељског јуриша. Најзад, ако би у артиљериској припреми, на пример, у једном склоништу настрадало пола или једно стрељачко одељење, онда би се ватром са оближњих суседних положаја тај део фронта могао лакше бранити и затворити, па чак и спречити пробој непријатељских снага. Ако би у једном склоништу настрадао читав вод, очигледно је да би се тиме створио знатно већи слободан пролаз, можда и до 300 м, кроз који би лакше могле пробити снаге непријатеља.

Овде треба обратити озбиљну пажњу и на удаљење ових склоништа од ватрених положаја одељења, односно полуодељења, како би људство благовремено могло отворити ватру на непријатељску пешадију и тенкове који ће тежити да такорећи заједно са последњим артиљериским гранатама упадну у ров. Другим речима, треба искористити оно време које је потребно непријатељској пешадији и тенковима да пређу зону сигурности, углавном на простору између јуришног положаја нападачеве пешадије и браничевог рова (тј. на удаљењу 150—200 м). А пошто се ту заправо ради о једном, а највише о 2 минута времена, било би потребно да склоништа буду у самом рову или највише 30 м далеко од ватреног положаја како би борци — пошто благовремено изађу из склоништа и поседну ватрене положаје — могли бар на 100 м испред себе сачекати и тући непријатељске тенкове и пешадију. И ово је један од разлога који наводи на то да склоништа треба радити првенствено за полуодељења а ређе за одељења, јер би стрелци на крилима одељења, које би бранило 100 м

¹⁾ Ова склоништа треба да буду широка највише 60 см до 1 м, а дугачка за одељење 4—5 м, а за полуодељење 2—3 м. Пожељно је да њихова покривка може обезбедити живу силу од директних удара граната 122—152 мм, а у сваком случају бар од њихових парчади.

фронта и имало склониште на 30 м позади средине тога фронта, морали да претрче око 80 м док не дођу на свој ватрени положај, што би у извесним случајевима могло да буде исувише касно. Избору места и маскирању ових склоништа треба поклањати велику пажњу, тако да заузимају најразличитији распоред, како их нападач не би могао лако откривати и тући.

Природно је да ће израда оваквих склоништа захтевати прилично материјала, времена и радне снаге, али не треба заборавити да се све то не може упоредити са користима које се тиме могу постићи, јер су у питању људски животи. У погледу времена израде ових склоништа требало би донекле изменити досадашњу праксу, тим пре што и она имају такоређи пресудну улогу у заштити живе силе и ватрених средстава од дејства артиљериске ватре. Наиме, требало би променити досадашњи ред хитности инжењерских радова тако да се склоништа граде упоредо са израдом стрељачких заклона (на пример, док би пола одељења копало ровове, друга половина би истовремено градила своја склоништа). Иако се овим мења уобичајени ред хитности појединих радова, ипак то не би ишло на штету одбране у целини, већ би, напротив, створило услове за смањивање губитака живе силе, а тиме и за успешније одбијање непријатељског напада.

Можда ће се приговорити да борци немају довољно комодитета ни услова у тако малим и уским склоништима. Међутим, по моме мишљењу, то није ни нужно, јер се могу израдити и посебна склоништа за одмор, нарочито у оним случајевима када ће се јединице дуже бранити на једном положају. Уосталом, свако проширивање ових склоништа у интересу комодитета несумњиво би ишло на штету сигурности људства у њима, јер би због већег циља било изложено већим губицима.

Ако би покривка ових склоништа — као што сам већ напоменуо — могла да обезбеди живу силу од директних удара граната 122 и 152 мм, онда би се добило још нешто више него што то изгледа на први поглед. Ако узмемо да ће нападач на 1 км фронта груписати рецимо 300 оруђа, од којих би — према искуствима из Другог светског рата — било само око једне трећине оруђа 152 мм и већих, а остале две трећине од 122 мм и мањих калибара, и да покривке склоништа обезбеђују живу силу на пример од удара граната 122 мм, онда ће на том фронту уствари бити само око 100 нападачевих оруђа која претстављају озбиљну опасност за браниочеву живу силу и ватрена средства. На тај начин, нападач може груписати и 600 оруђа на 1 км фронта, стим да однос њихових калибара буде као у горњем примеру, па да тек са њима (уствари са око 300 оруђа већих калибара) постигне неутралисање браниочеве живе силе и ватрених средстава, али не и њихово уништење.

Овако мала склоништа треба радити за стрељачка и митраљеска одељења, као и за одељења ручних бацача и бестрајних оруђа, стим што би се сва ватрена средства заједно са борцима повлачила у склоништа чим почне артиљериска припрема. Раније је напоменуто да су немачка противтенковска оруђа — због своје гломазности, не-

довољне покретљивости и лаког уочавања често уништавана у току артиљериске припреме. Због тога се по завршетку Другог светског рата тражио неки други излаз да би се изменио однос између тенка и противтенковских средстава у корист ових последњих, тако да данас већ костоји низ нових лакших бестрзајних оруђа која се врло брзо могу повући у склоништа и изаћи на ватрене положаје. То намеће потребу да се у рејону прве и друге, а донекле и треће линије ровова постављају бестрзајна оруђа која се могу лако склонити и сачувати од артиљериске ватре, а да се тежа артиљериска оруђа за непосредно гађање распоређују више по дубини, стим да у извесним случајевима користе и задње нагибе. Ако се има у виду да су данас пешадиска противтенковска средства, као што су ручни бацачи или противтенковске тромблонске гранате, толико усавршена да могу пробити оклоп скоро сваког тенка, онда је јасно да и сама пешадија, чији су борци обилато наоружани овим средствима, може водити успешну борбу са нападачевим тенковима. То значи да тенкови после завршене артиљериске припреме могу наићи на снажну противтенковску одбрану, у којој ће, поред инжињерског запречавања, учествовати противтенковска оруђа, ручни бацачи, затим сваки стрелац са тромблонским гранатама и противтенковска артиљерија распоређена по дубини положаја.

Ако се при организацији одбране на брзу руку не би могла израдити овако сигурна мала склоништа, свакако би требало припремити склоништа сличних димензија али без покривке, тј. заштитне ровове за одељења или полуодељења. Овако мала склоништа, без обзира што немају покривке, претстављају мале и слабо уочљиве циљеве који се тешко могу погодити. Да би сигурност свих склоништа била што већа, треба безусловно маскирати ровове, односно саобраћајнице, који их везују са ватреним положајем одељења (полуодељења).

Сада се поставља питање: на који се начин може добити време за извођење инжињерских и других радова? По моме мишљењу, поред непрекидног утврђивања које ће се вршити у случају непосредног додира са непријатељем, било би веома корисно да се самим начином организације и извођења одбране обезбеди благовремено утврђивање. Наиме, кад год је могуће требало би издвојити део јединице који би својом борбом испред главног положаја стварао потребно време осталим јединицама за благовремено организовање одбране и утврђивање одбранбених положаја у дубини, као што се то радило не само у току Другог светског рата, већ и у току рата у Кореји. С друге стране, за извршење огромне количине инжињерских радова, нарочито у дубини одбране на другим и трећим положајима, па и дубље, треба што више користити машине, копаче ровова, као и становништво кад год је то могуће.

Растресит борбени поредак живе силе могу успешно примењивати само оне армије чији борци и ниже старешине располажу довољном самосталношћу и иницијативом. Међутим, у армијама које се не боре за праведну ствар већ за поробљавање и пљачку других народа, у којима се војници гоне пиштољем или аутоматом и у ко-

јима официри морају непрекидно будним оком и са неповерењем да прате сваки покрет својих војника, растресит борбени поредак био би немогућ. Праведност рата који би нам евентуално био наметнут, висок морал и велика војничка свест и способност нашег војника и старешине, као и њихова пуна иницијатива сигурно ће омогућити да наше јединице при оваквом распореду у потпуности одговоре својим обавезама и изврше све постављене задатке. Ова иницијатива бораца и командира нижих јединица важна је нарочито у моменту завршетка артиљериске припреме, тј. у оном критичном моменту када треба одбити јуриш непријатељских тенкова и пешадије. Иначе, растресит распоред не би ниуком случају довео до неке децентрализације у командовању јединицама.

У почетку излагања напоменуо сам да жива сила приликом артиљериске и авијациске припреме, поред губитака у мртвим и рањеним, трпи и велики нервни удар, нарочито услед снажних експлозија артиљериских граната и авионских бомби. Чак би се могло рећи да је тај нервни удар далеко опаснији од претрпљених губитака у мртвим и рањеним, зато што онеспособљава већи део живе силе за извођење активне и успешне одбране непосредно после завршетка артиљериске припреме. Утицај дејства артиљериске ватре на психолошко стање војника зависи од многих чинилаца, пре свега од моралног стања и свести војника, затим од количине артиљерије и масовности артиљериске ватре, од јачине експлозија и дужине трајања артиљериске припреме. Па ипак, морал војника и његова решеност да се бори до краја имају највећи, управо пресудан значај. Зато треба тежити да се подизањем морала сузбије негативан утицај не само јаке ватре и јаких експлозија, већ и страшни призори који се могу појавити у току артиљериске припреме, као што су убијени и рањени другови, разрушени објекти и низ других момената. Међутим, јаке експлозије артиљериских граната и авиобомби, такорећи независно од моралног стања војника, физички дејствују на организам, а нарочито на нервни систем преко чула слуха и органа за дисање, тако да у већој или мањој мери изазивају извесне контузије и на тај начин онеспособљавају живу силу. Приличан број немачких војника који су преживели снажне артиљериске припреме на Западном и Источном фронту био је у већој или мањој мери контузован, док је и онај део бораца који је био способан да дејствује био толико потрешен да је ефикасност дејства њихове ватре била веома слаба.

Иако се коришћењем солидних склоништа, о којима сам већ говорио, жива сила заштићује донекле не само од убитачног дејства артиљерије, већ и од јаких експлозија артиљериских зрна и авиобомби, а тиме и од нервног удара, ипак све то није довољно да заштити нервни систем бораца и њихове органе слуха. Због тога би, по моме мишљењу, у циљу заштите органа слуха, а донекле и органа дисања, од снажних експлозија и створеног притиска, сваког војника требало снабдети заштитном капом или наушницама. Оне би га у периоду артиљериске припреме заштитиле не само од експлозија и притиска ваздуха, већ и од самог потреса нервног система, који нај-

чешће долази преко чула слуха. То значи да би се огромна већина живе силе оваквим једноставним заштитним средствима обезбедила од тог нервнoг удара, тако да би у моменту престанка непријатељске артиљериске и авиоприпреме била способна за одбијање јуриша непријатељских тенкова и пешадије. У рату су у појединим армијама у периоду артиљериске припреме примењивана извесна примитивна средства (вата и др.), али без већих резултата. Сада је питање како ће, например, одељење које се налази у склоништу и које због заштитних средстава не чује експлозије артиљериских граната или авионских бомби, по завршетку припреме чути сигнал за поседање положаја ради одбијања непријатељског јуриша. Овде се, пре свега, појављује потреба да командири одељења испољавају пуну иницијативу и да осматрачи пажљиво прате сигнале претпостављеног старешине²⁾. Осматрачи треба да уоче најповољнији моменат за давање сигнала и обавештавање својих командира одељења, а то је уствари онај тренутак када непријатељски тенкови и пешадија поћу са јуришног положаја. Правилно уочавање момента за давање сигнала и брза реакција људства имају огроман значај, јер ту и секунди могу имати пресудну улогу за успех или неуспех одбијања јуриша нападачеве пешадије и тенкова.

Говорећи о заштити живе силе од дејства ватре у току артиљериске припреме углавном сам се задржао на *пасивним мерама и средствима*. Међутим, овде не треба губити из вида да ће нападач наилазити не само на низ активних браниочевих дејстава већ и на тешкоће у погледу груписања велике количине артиљериских средстава, тенкова и пешадије на уском простору за пробој одбране. Такво нагомилавање снага и средстава може претстављати одличан циљ за браниочеву авијацију и артиљерију. А ако би бранилац успео да изврши снажну и изненадну противприпрему и да тако нагомиланим снагама нападача нанесе озбиљне губитке, онда би се могло десити да се и сам напад у клици угуши.

Према томе, по моме мишљењу, не може се одржати теорија да ће свака одбрана убудуће бити пробијена, јер ће савремена, солидно организована и добро вођена одбрана моћи да се успешно супротстави сваком нападу, без обзира на количину артиљерије коју ће нападач груписати на км фронта. Она ће бити у стању да одоли, јер ће — поред низа противтенковских препрека, масовног дејства своје артиљерије и авијације, поред сачуване противтенковске одбране (мислим на оруђа и живу силу која њима рукује) — располагати великим бројем утврђења распоређених по фронту и дубини, а својим растреситим борбеним поретком сачувати живу силу од великих губитака и нервнoг потреса. А не треба заборавити да је жива сила пресудан елеменат од кога зависи крајњи исход сваке борбе.

²⁾ Ове сигнале треба давати помоћу минобацача који би избацивали велике и уочљиве ракете.

СТАНОВНИШТВО И ВАЗДУШНИ ДЕСАНТИ

Ова тема је постала актуелна још у Другом светском рату, а несумњиво је да је њен значај још више порастао и да ће и даље расти због наглог послератног развоја ваздухопловне технике и осталих борбених средстава. Због тога није чудо што се данас у свету поклања велика пажња не само ваздушнодесантним трупима, већ и одбрани од њиховог дејства. Иако су претерана гледишта неких западних војних стручњака који, на пример, сматрају да „све што није способно за пренос ваздухом треба да иде у старо гвожђе“, или да сваки војник, поред осталог, треба да прође и обуку у ваздушнодесантној школи, ипак ту има и понеко зрнце истине. Поред тога, познато је да и СССР поклања велику пажњу својој „армији специјалне намене“ — својим ваздушнодесантним јединицама. Упоредо са тим све више расте важност, па и улога транспортне авијације, тако да је данас њен технички развој далеко одмакао у поређењу са оним при крају прошлог рата.

Многобројни примери употребе ваздушнодесантних трупа у Другом светском рату, као и њихова ограничена употреба (због ограниченог карактера рата) у Кореји и Индокини, и борбама по малајским џунглама, оправдано наводе на закључак да ће њихова примена у евентуалном будућем рату бити још свестранија. Ово утолико пре што су оне и у прошлом рату много допринеле веома брзим успесима Немаца у Холандији, Белгији, Норвешкој и на Криту, као и успесима Савезника у Бурми, на Сицилији, у Француској, при освајању острва Корецидор, итд. Стварањем изненађења и пометње у позадини фронта противника, Немци су помоћу ових трупа са минималним губицима и за најкраће могуће време савладали Холандију и Белгију и присилили Норвешку на капитулацију. Оне су у позадини противника — нарочито код цивилног становништва — изазивале изненађење, па и панику и убијале вољу за даљим отпором, што им је и био један од главних циљева. Разумљиво је што су доживљавали таква изненађења баш они народи — као и њихове армије — који нису довољно познавали овај нови вид борбе и који нису били обучени, па чак ни упозорени на борбу против оваквих трупа.

Пошто су недавни догађаји у историји показали да управо мање државе морају посветити највећу пажњу одбрани позадине од ваздушних десаната — јер оне најчешће и претстављају објекте тако-

званог „вертикалног рата“ или „вертикалних операција“, које следе брзином средстава којима се изводе — покушају да у овом чланку размотрим могућности борбе становништва против оваквих врста непријатељског напада. Али, при томе треба имати у виду да циљеви ваздушних десаната могу бити веома различити. Они се могу спустити позади браниочевог фронта са циљем да се таквим „вертикалним маневром“ („обухватом или обиласком“) ослаби браниочева одбрана на фронту како би се властитим снагама олакшао продор и напредовање или да се заузимањем важних објеката позади браниочевог фронта (мостова, прелаза, теснаца итд.) онемогући његово повлачење. Они могу дејствовати и у дубокој позадини непријатеља у циљу уношења дезорганизације и панике међу становништвом или у циљу заузимања или рушења каквих важних тачака или објеката на браничевој територији, као и за вршење разноразних других диверзија. Сама дубина на коју ће се десанти употребити зависи од даљине долета авиона, а она се данас креће од неколико стотина па до неколико хиљада километара, тако да од њих неће бити поштеђена ни најдубља позадина. Најзад, треба уочити и то да се успех десаната првенствено заснива на *изненађењу*, јер су многобројни примери и досада показали да су десанти постизали утолико веће резултате уколико су приредили веће изненађење и да су десанти имали много мање успеха тамо где није било изненађења. Иако се десант на Крит 1941 године углавном успешно завршио, ипак су га Немци веома скупо платили, јер је од 6.000 падобранаца (према немачким подацима) погинуло 1.055 и нестало 2.098. Приликом десанта 1 британске ваздушно-десантне дивизије код Арнхема 1944 године од 9.000 бораца спасло се свега око 2.000, док се од 700 падобранаца немачког десанта на Дрвар — и поред постигнутог изненађења — спасло само око 120 људи, и то захваљујући доласку немачких тенкова.

Ова искуства, која су плаћена хиљадама живота, јасно показују да одбрану од ваздушних десаната треба заснивати на трајној приправности и смелом и енергичном отпору. Иако могу бити веома опасни, они сами по себи претстављају врло сложене и осетљиве операције, чији успех зависи од прилично сложених чинилаца, нарочито од спремности и брзине реаговања противника. Тамо где је бранилац умео да искористи њихове слабости и где је благовремено, смело и организовано пружио отпор, макар и слабијим снагама, тамо је ваздушни десант у већини случајева претрпео осетне губитке; он није постигао жељени успех, а често се и катастрофално завршио. Природно је да са неорганизованим и још неприпремљеним противником могу лакше изаћи на крај и слабије снаге, а баш већина ваздушних десаната у почетку извођења претставља такву неорганизовану и несређену масу. Истина, та неорганизованост и несређеност не траје дуго времена, само треба имати у виду да за консолидацију и сређивање десанта треба утолико више времена уколико је десант крупнији. То значи да бранилац не сме пропустити тај за себе најповољнији а за десант најосетљивији тренутак, јер ће се десантне трупе у противном релативно брзо средити и организовати. Оне ће тада претстављати

опасног противника, који се изненада појавио у непожељно време, на непожељном, а у већини случајева и врло опасном месту.

Колико је пак то време које је потребно за консолидацију десантних трупа? Оно зависи од много чинилаца — од бројне јачине десантних јединица, склопа земљишта у рејону искрцавања и његове покривености, јачине ветра, извештаности и претходне припреме људства, ваздушне подршке десанта, итд., а највише од брзине и умешности реагирања самог противника. С обзиром на искуства, данас се узима да је једном батаљону падобранаца (од 700 до 800 људи), добро увежбаном за искакање, прикупљање и организацију за борбу, потребно од 30 минута до једног часа, под претпоставком да не буде реагирања противника¹). Може се узети да је за ваздушне десанте већих размера најосетљивији период један час по искакању дању и до четири часа ако се искакање врши ноћу.

Растреситост падобранаца на земљишту после искакања (од које много зависи време њиховог прикупљања) такође је различита у разним условима и зависи од више чинилаца, а у првом реду од јачине ветра. Према америчким гледиштима, растреситост падобранаца при искакању из једног авиона — узимајући нормално један вод (тј. 35 до 40 људи), при нормалним условима, износи око 800 до 1.000 метара, а као најмања норма при најповољнијим условима око 500 метара²). Према томе, природно је што су десантне трупе за време ових 30 минута до једног часа веома неопходне, тако да ће и противник који буде умео искористити ову њихову највећу слабост имати највише изгледа да их потпуно онемогући.

Сада се поставља питање: како ће бранилац у току читавог рата, на целој дубини своје државне територије држати спремне извесне војне јединице (одреде) које би се одмах могле супротставити евентуалним десантима, када ће за главни одбранбени фронт бити потребно што више снага и средстава? Несумњиво је да ће свака држава којој буде претила оваква опасност (нарочито оне чији непријатељи располажу јаким ваздушнодесантним снагама) држати извесне војне снаге за одбрану позадине, користећи за то било сам већ постојећи распоред својих снага према захтевима фронта, било специјално одређене јединице за одбрану важних рејона по дубини државне територије. Оне ће при томе, свакако, настојати да те специјалне снаге буду што мање, а рејони које имају да бране што већи. Баш због тако великог пространства рејона дешаваће се да ће проћи извесан период времена док те специјалне снаге пристигну у рејон десанта и ступе у борбу са њим. А управо тај период времена је за ваздушни десант — као што смо видели — од одлучујућег значаја. Поред тога, на брзу

¹) На маневрима снага Североатлантског пакта у септембру 1952 године у Италији, 234 падобранца (тј. нешто више од падобранске чете) било је спремно за дејство после 28 минута од момента спуштања иако је десант вршен по дану.

²) Из једног авиона падобранци могу да искачу само један по један. У најновије време Енглези врше опите спуштањем помоћу падобрана целе кабине са 15—20 војника како би се растреситост и време прикупљања што више смањили. Но то се још увек налази у опитној фази.

интервенцију браничевих трупа свакако ће утицати и противничка авијација, јер се већи ваздушни десанти не могу замислити без њене јаке заштите и подршке. Она ће свакако настојати не само да спречи или омете придолазак противничких снага у рејон десанта, већ и да им нанесе што више губитака, тако да и тиме колико-толико олакша ситуацију свог десанта и макар нешто добије у времену.

Где ће онда бранилац пронаћи снаге које би нападачу могле да пруже отпор у свако доба, па и у првим моментима његовог искрцавања, на целој дубини државне територије, када видимо какве потешкоће постоје при одређивању специјалних војних снага и какве им се све потешкоће могу супротставити при њиховој интервенцији?

По моме мишљењу, ту снагу у првом реду претставља наоружано цивилно становништво, тим пре што се оно налази расуто по читавој државној територији, тако да у свако време (у свако доба дана и ноћи) може пружити први отпор нападачевим снагама у моменту када су оне најслабије³). Природно је да ће се за време рата највећи део способног људства већ налазити у оперативним јединицама, али ће увек један добар део остати у позадини (у неким пределима више у неким мање) на својим мирнодопским радним местима, првенствено по творницама, рудницима, административним и другим установама, тј. баш у оним објектима (или њиховој близини) који ће најчешће и претстављати циљеве ваздушних десаната.

Иако је јасно да се само становништво не може озбиљно супротставити једном већем ваздушном десанту, јер је то искључиво задатак војних снага, оно ипак може знатно допринети његовом уништењу. А да би се боље схватиле могућности становништва у тој борби и његов допринос, треба имати у виду околности и доста тешку ситуацију под којима ће се искрцане трупе налазити у почетку десанта. Пре свега, оне ће се обично наћи на релативно непознатом земљишту, на коме се најпре морају оријентисати, без обзира на то што су се већ раније путем географских карата, фотографија и разних рељефа упознале са главним контурама тога терена. У току прикупљања њихово људство ће бити још неорганизовано и неповезано, а веза међу искрцаним јединицама и разним деловима још неустављена, тако да ће и командовање тим људством и реагирање на противничке нападе бити знатно отежано. Оне у извесним случајевима неће имати још ни довољно борбених средстава, јер је потребно извесно време за прикупљање и распоређивање и оних борбених средстава која су такође бачена из авиона. Поред тога, оне ће и за време лета до места искрцавања вероватно имати извешан број рањених и мртвих (било од противдејства браничеве ловачке авијације и ПАА, било приликом самог искрцавања десанта — повреде приликом пада на рђав терен, као и због осталих несрећних случајева при искакању падобранаца

³) Познат је пример енглеских сељака (па и радника и омладине) из прошлог рата, када је Британији претила директна опасност од масовних немачких десаната. Приликом свакодневног изласка на рад у поље сељак је са собом носио и оружје да евентуално не би био изненађен од немачких падобранаца и како би то оружје могао одмах да употреби у циљу одбране или напада.

и силаску једрилица). Најзад, код искрцаног људства такође постоји већа или мања доза ако не стрха, а оно бар нервозе, због неизвесности шта их све чека од стране браниоца. (Зато се искрцавање често назива и „скок у неизвесност“.) Према томе, ако се ставимо у улогу десантних трупа, ако имамо у виду њихов лет преко непријатељске територије над којом ће их нападати ловачка авијација и тући ПА артиљерија, затим спуштање у непријатељску позадину на релативно непознато земљиште, међу народ који ће им се свима средствима одупрети — онда ће нам њихово стање бити много јасније, без обзира што ситуација не мора увек бити потпуно оваква како је овде изнето.

Чим се на десант отвори макар и слабија ватра, искрцано људство се већ не може кретати слободно по земљишту, већ мора осматрати противника и тражити било какав лични заклон ради појединачне заштите, па тек онда мислити о прикупљању. А колико ће тада изгубити времена за борбу зависиће од брзине, умешности и степена силине браниоцевог противдејства. Морал искрцаних трупа у тим моментима већином није на завидној висини, нарочито ако одмах наиђе на брзу реакцију браниоца (без обзира да ли се ту ради о браниоцима војним или грађанским снагама). Али ако ове трупе приметите да су својом појавом изазвале изненађење и збуњеност својих противника, онда је несумњиво да ће им морал нагло порасти. Због тога је најбоље да наоружане и организоване групе становништва нападну десант одмах у почетку, јер ће то имати највећи ефекат и дати најбоље резултате. Тиме ће десантне трупе не само изгубити драгоцену време које им је потребно за организацију и консолидацију за борбу, већ ће претрпети и извесне губитке. Таквим својим радом цивилно становништво може водити успешну борбу до доласка војних јединица и знатно допринети коначном уништењу десанта, а то би и био основни циљ његове борбе.

Као што сам већ навео, становништво мора бити што боље организовано и наоружано да би се могло успешно борити. Иако овде нећу наводити његове организационе форме, ипак ћу нагласити да би ту организацију свакако требало спроводити по целој дубини државне територије, по свима насељеним местима, првенствено по творницама, рудницама и установама, тј. тамо где се и налази гро људства најспособнијег за борбу и рад.

У чему би се састојало дејство становништва у случају већег непријатељског искрцавања? О томе ћу изнети само неколико података, пошто је немогуће унапред прецизирати све могућности. Ваздушни десант може обухватити прилично велики рејон — неколико насељених места или села⁴⁾. Ако би се све становништво тога рејона одмах дигло у борбу против десантних трупа, и ако би из сваког насељеног места тукло оне делове десанта који су му најближи, десант би се такорећи аутоматски нашао не само опкољен са свих страна,

⁴⁾ Приликом десанта у Холандији, септембра 1944 године, 101 ваздушно-десантна америчка дивизија од око 6.000 људи са опремом била је избачена на просторији од 40 км ширине и 25 км дубине.

већ би и поједини његови делови унутар тога рејона били уклештени и изложени ватри са разних страна, тако да би трпели губитке и губили драгоцено време, што би свакако олакшало његово касније уништење.

Становништво би отварало ватру на падобранце док су још у ваздуху, на поједине изоловане падобранце или њихове мање групе у циљу наношења губитака, вршило би заробљавање појединих издвојених падобранаца, уништавало њихова средства везе или бар ометало њихово функционисање, уништавало непријатељска борбена и друга средства која су избачена падобранима или их склањало на скривита места, итд., итд. Оно би из угроженог рејона евакуисало све оно што би непријатељу ма у чему могло корисно да послужи — превозна средства, храну, стоку, бензин, итд. Оно би — ако је то планом одбране предвиђено — кидало или рушило електричне инсталације, затрпавало бунаре и рушило чесме (ако у томе рејону влада оскудица у води), вршило израду заклона или баријада, уклањало рањенике, одводило непријатељске заробљенике из угроженог рејона, склањало болесно и немоћно људство које није способно ни за какав рад, осматрало рад непријатеља, итд., итд. (Ако становништво не би било наоружано, онда би оно углавном предузимало само пасивне мере.) Оваквим својим радом становништво би убрзо могло добити пуну слику јачине, распореда и намера непријатеља, чиме би се војним снагама, које тек треба да стигну, указала огромна помоћ и добило драгоцено време, које овде често игра судбоносну улогу.

Шта би све становништво могло да уради у моменту спуштања и борбе са десантом и на који начин тешко је унапред предвидети, јер то зависи од многих чинилаца — од претходне припреме десанта, бројне јачине искрцаних непријатељских снага, начина и места искрцавања, склопа земљишта (његове испресецаности и покривености), доба дана, односно ноћи, удаљености војних јединица, итд., а највише од организације, обучености, морално-политичке свести, наоружања и јачине становништва у томе рејону. Уколико становништво буде боље познавало евантуалног непријатеља и његове методе борбе, нарочито начине вршења ваздушних десаната и њихова средства, утолико ће и његова борба бити ефикаснија. У сваком случају, требало би прописати детаљнија упутства за рад становништва, првенствено у посебним упутима за противдесантну одбрану.

Треба имати у виду да би становништво и по пристизању војних јединица и даље наставило борбу и свој рад прилагођавало њиховим захтевима и пружало им сву могућу помоћ, тако да би његова борба уствари престала тек после потпуне ликвидације десанта.

Очекујући немачки десант на Крит, Британци су због недостатка снага и модерног наоружања наоружали лаким наоружањем и један део становништва острва. С друге стране, Немци су очекивали да се Грци, с обзиром на потпис капитулације од стране владе у Атини, неће борити и да ће оставити Енглезе да се сами туку. Међутим, они су се у томе преварили, јер су се и грчке трупе и становништво острва тукли веома храбро. С обзиром на многе сукобе који су се раз-

вијали између ових „нерегуларних“ — цивилних бранилаца са немачким падобранцима, па чак и на индивидуалне борбе, Немци су се жалили баш на тај елан којим су се Грци тукли, јер су им нанели тешке губитке. Да је то становништво било боље организовано (што се због недостатка времена није могло ни извршити) и да је било боље обучено за овај начин борбе, сигурно би се Немци још више на њих жалили. А шта тек да кажемо о становништву Дрвара 1944 године! О овом нама већ тако познатом примеру довољно је цитирати само речи маршала Тита који је, говорећи о овом десанту, између осталог рекао и следеће: „Херојство наших јединица, херојство наше омладине и становништва Дрвара, онемогућили су Хитлерове планове“.

*

Ако становништво може успешно да се бори и са крупним ваздушним десантима и да допринесе њиховом коначном ликвидирању, онда је природно да се оно са много више успеха може борити са мањим десантима и другим непријатељским диверзантским групама које су спуштене ваздушним путем или искрцане са мора. А не треба заборавити да ће се мањи десанти и ове диверзантске групе, по моме мишљењу, убудуће много чешће примењивати. Овде треба имати у виду и нагли послератни развој хеликоптера, који могу одлично послужити и за ову сврху. Далеко би нас одвело ако бисмо се упуштали у детаљнија излагања о могућностима хеликоптера, али је већ доказано да су за ноћне и уопште мање десанте хеликоптери кудикамо прикладнији од авиона, нарочито у погледу одржавања тајности, јер су се у борбама у Кореји, Индокини и Малаји у том погледу одлично показали. Због тога је природно да све више расте и улога цивилног становништва у тој борби. Суштина његове борбе састоји се првенствено у благовременом откривању диверзаната и мањих десаната јер се овакве диверзије врше искључиво у тајности (ноћу, по магли и сл.). При томе је важно да се диверзанти благовремено открију и униште пре но што изврше свој задатак, јер би њихово уништење после извршене диверзије имало само морални ефекат.

Начин рада и борба становништва у оваквим случајевима умногосте се разликују од рада и борбе са крупнијим десантима. Уколико становништво буде боље познавало начине извођења и оваквих непријатељских подухвата и средстава којима се он служи, утолико ће и његова борба бити свакако ефикаснија.

Наоружање становништва за противдесантну одбрану претставља доста тежак и сложен проблем, јер ретко која држава — а нарочито оне са недовољно развијеном војном индустријом — може наоружати све способно становништво. Зато ће свака земља решавати овај проблем према својим могућностима и потребама и вероватно настојати да првенствено наоружа колективе привредних — индустријских предузећа, који ће уствари претстављати стуб цивилне одбране, не само својих предузећа, већ и читавог рејона уопште. Поред тога, треба тежити да се наоружа и железничко особље, тим пре што

и железнички објекти могу често бити циљеви ваздушних десаната. За ову сврху се може користити првенствено трофејно и свако друго наоружање које се налази у поседу становништва (старе и ловачке пушке, револвери, хладно оружје и сл.), јер и оно у борби против ваздушних десаната може корисно да послужи.

Иако организација цивилног становништва за ову борбу захтева извесне напоре и материјална средства, ипак су они кудикамо мањи у поређењу са напорима и материјалним средствима која се данас троше на скупочени ратни материјал за наоружање регуларних армија, тим пре што би се уложени напори и материјална средства за време рата свакако вишеструко исплатили. Поред тога, наоружано и организовано цивилно становништво претстављало би озбиљну снагу са којом би непријатељ при вршењу ваздушних десаната убудуће морао рачунати. Мада би оваква организација заостајала за војном организацијом по наоружању, квалитету кадра, обучености, итд., ипак би она имала и извесних предности над њом. Не само што се организоване и наоружане групе становништва увек налазе на самом месту вршења десанта, тако да могу такорећи тренутно ступити у противдејство, већ оне одлично познају и земљиште на коме се врши искрцавање, што је веома важно, нарочито у борби ноћу. С друге стране, непријатељска авијација, која би евентуално штитила десантне трупе, нема повољних услова за дејство против самог становништва које је растресито распоређено, маскирано и добро заклоњено.

Као што се види, цивилно становништво би могло својом оружаном борбом много допринети одбранбеној снази своје земље и коначној победи над непријатељем, што у рату и јесте циљ крајњих напора целокупног народа.

19 СВЕСКА „МАЛЕ ВОЈНЕ БИБЛИОТЕКЕ“

ВЕГЕЦИЈЕ

РАСПРАВА О ВОЈНОЈ ВЕШТИНИ

дело римског војног писца старо 1500 година

Изучавање историје ратне вештине претставља необично кориштан рад за сваког официра, јер тиме не само да проширује своје опште-културно и војно образовање, него се такође и наоружава једним искуством које је вековима гомилано кроз крваву људску историју.

Иако је дело старо 15 векова у њему ће читалац наићи на низ питања која нису ни данас изгубила своју актуелност.

Књига је илустрована са 32 скице, има 158 страна а цена јој је 140 динара. Предео са француског пуковник Риста Петровић.

Потпуковник **МИЛЕНКО РАДОВАНОВ**

О УПОТРЕБИ И ОРГАНИЗАЦИЈИ ИЗВИЃАЧКИХ ЈЕДИНИЦА

У овом чланку ћу говорити о неким питањима употребе и организације општевојних извиђачких јединица, пошто сматрам да садашња намена тих јединица не одговара у потпуности потребама савремених армија.

У току Другог светског рата у неким армијама, а нарочито у Совјетској, извиђачке јединице су првенствено употребљаване за вршење специјалних извиђачких задатака углавном путем осматрања, извиђачких упада и налета и дејством у непријатељској позадини, већином у оквиру пука и дивизије, затим и за неке друге специјалне задатке у саставу извиђачких одреда, итд. У том погледу, иако сразмерно малобројне, извиђачке јединице су углавном задовољавале ратне потребе, тако да се чак било поставило и питање да ли можда и тај њихов број није превелик, тим пре што тежиште извиђања у току борбе редовно пада на саму трупу. Међутим, иако трупа заузима видно место у прикупљању података тактичког карактера, ипак, извиђачке јединице и тада имају врло велики значај, поготову ако се има у виду да оне, радом у дубини непријатељског распореда, треба да надокнаде отежан рад агентуре, па често пута и да га потпуно замене. Стога сматрам да извиђачке јединице треба и даље да остану једно од основних средстава помоћу кога ће команде *организовати и вршити тактичко извиђање*. Али, да би ту улогу могле и убудуће задржати, сматрам да у савременим условима никако не треба постављати питање смањења већ, напротив, питање њиховог квантитативног и квалитативног појачања (мислим на материјално-техничко обезбеђење). Природно је да би у складу са тим морало доћи и до измене у погледу употребе извиђачких јединица.

Пошто се анализом рада извиђачких органа и начина извиђања (тактике извиђачких јединица), по мом мишљењу, најлакше може утврдити најцелисходнији начин њихове употребе, то ћу се нешто подробније задржати на тим питањима.

Извиђачки органи и начин њиховог дејства

Ако бисмо разматрали само извиђачке органе који се формирају од људства из састава извиђачких јединица, ствар би била врло проста, јер таквих извиђачких органа нема много. Али, пошто желим да

истакнем улогу и значај извиђачких јединица у оквиру читавог система извиђања, потребно је посебно размотрити сваки извиђачки орган како би се јасно могао уочити однос извиђачких и осталих јединица и родова у склопу тих органа, као и потреба за специјализованим људством у саставу сваког од њих. Притом се, наравно, не треба детаљније упуштати у њихове карактеристике и намену, пошто је то довољно јасно предвиђено у правилима.

Пошто се осматрањем са *осматрачница* могу добити врло корисни подаци о животу и активности непријатеља, о његовом систему ватре, уређењу положаја, итд., то се може рећи да је осматрање врло важан, а понекад и једини извор обавештајних података. Због тога је природно што су све јединице (као и њихови делови) и старешине дужни да га организују у свима видовима борбених дејстава. Оно се увек мора организовати по јединственом плану, и по фронту и по дубини, ако се жели да претставља широко развијен систем осматрања, као и то да и даље задржи своју велику улогу у склопу читавог извиђања. Међутим, да би се путем осматрања могло доћи до потребних података и да би осматрачнице могле регистровати и извести о свакој, па и најмањој промени код непријатеља — јер често пута и најситнији детаљи правилном анализом могу довести до изванредно важних закључака — *потребно је, по мом мишљењу, да се на осматрачницама употребљава само добро извежбано и снабдевано људство*. То значи да људство за осматрање треба да буде предвиђено у формацијама јединица, јер би команде, у противном случају, биле приморане да одређују осматраче од људства које им је дато за друге задатке, а велико је питање какав би се успех тада могао постићи. Дакле, и поред тога што осматрање није нека нарочита специјалност и што ће га нормално вршити сви војници и старешине, ипак сматрам да *све извиђачке јединице морају у првом реду бити добро обучене у осматрању* како би могле послужити, нарочито командама пешадских батаљона и пукова, за организацију солидног система осматрања. Скоро у свим армијама западних земаља постоје посебне извиђачке групе — осматрачи, чак и при командама пешадских чета, из чега се јасно види како велику важност придају осматрању као извору обавештајних података.

Пошто се *извиђачке патроле* (употребљавају их све јединице и команде — пешадиске, тенковске, коњичке, итд.) најчешће не формирају од извиђачких јединица, мада у њихов састав могу ући и извиђачи родова, то њихово формирање не зависи од постојања извиђачких јединица при командама које их упућују. С друге стране, рад извиђачких патрола се не може сматрати неком специјалношћу већ нормалном активношћу трупе у склопу извиђања, као мере борбеног обезбеђења.

Извиђачка група се у основи разликује од извиђачке патроле, нарочито по томе што се група најчешће формира баш од људства из састава извиђачких јединица и што се предвиђа за извршење специјалних извиђачких задатака. Чак би се могло рећи да се читава

активност извиђачких јединица и одвија кроз форму извиђачких група (са изузетком осматрања). Иако то не значи да су извиђачке јединице имале монопол на извиђачке групе, ипак је појам извиђачке групе некако био уско везан за одређене начине извиђања, тј. за упаде, налете, заседе и дејства у дубини непријатељског распореда, који су се сматрали, а и данас се понегде сматрају, као искључива специјалност извиђачких јединица. Пошто се не слажем са таквим гледиштима, покушаћу да их оповргнем самом анализом наведених начина дејстава извиђачких група.

Извиђачки упад има за циљ хватање непријатељских војника, заплену докумената, оружја, итд. А пошто се упад обично изводи ноћу или при слабој видљивости (магла, киша, снег, итд.), тј. у условима када се најлакше постиже изненађење, јасно је да у саставу извиђачке групе, која ће га изводити, треба да буде *веома обучено и способно људство*. Тако се, на пример, у привилима предвиђа да извиђачка група за упад треба да буде састављена од *извиђача пешадиских и осталих јединица*, тј. од специјалиста. Такав став има своје оправдање, јер за вршење упада нису довољне само храброст и одлучност, већ је потребна и одговарајућа обука, па чак и оно што је можда најважније — пракса. Према томе, пожељно је да се за вршење извиђачких упада има посебно обучено људство, које ће се у тако деликатном и тешком задатку моћи најбоље снаћи и извести акцију на задовољавајући начин. Међутим, нећу тиме да тврдим да ће само извиђачке јединице бити способне за вршење упада, јер обучено људство може да постоји и у трупи, тако да би упаде могле успешно вршити и групе састављене од старих за ту сврху обучених војника. Зато сам мишљења да у састав извиђачких група треба предвиђати учешће извиђача само у изузетно важним случајевима, јер би трупа нормално могла примити на себе вршење извиђачких упада, што, наравно, повлачи за собом и потребу за одговарајућом обуком саме трупе.

Извиђачки налет се разликује од извиђачког упада по томе што се упад изводи без ватрене подршке, а налет са ватреном подршком и што за извођење налета није потребно неко посебно обучавање и специјализација људства, јер га успешно може изводити свака пешадиска јединица, почев од батаљона па наниже — наравно, уз претходну минималну припрему. Чини ми се да је за успешно извршење налета важније добро организовати акцију, тј. правилно изабрати објекат, планирати ватру у циљу изоловања објекта, направити пролазе кроз минске и жичне препреке, обезбедити извлачење група, итд., него само његово извођење, које је прилично једноставно, иако се при његовом извођењу траже брзина, одлучност и храброст сваког појединог војника. Супротно томе, при извођењу упада рад извиђачке групе је далеко тежи, јер ту треба да дођу до пуног изражаја вештина, лукавство, одлучност, хладнокрвност, итд., а то се може постићи само одговарајућом дужом обуком, односно праксом. Према томе, пошто је код налета важнији организациони процес, а код упада важнија фаза извршења акције, налети се могу много шире примењивати, стим да

у саставу извиђачких група (које га врше) није потребно и учешће извиђача.

Заседа се (у извиђачком смислу) примењује у циљу хватања непријатељских војних лица (курира, официра за везу, мањих непријатељских група, итд.) и заплене докумената. Она је по правилима уврштена у специфичне начине дејства извиђачких јединица, тако да је и добила то специфично обележје, иако се ни по чему не разликује од заседа које, наравно, у одређеним условима нормално организују и све друге јединице, нарочито партизанске. Ако имамо у виду богата искуства из нашег НОР-а (у коме су заседе биле постављане у јачини од одељења до дивизије) и такав став је погрешан, јер заседу може успешно организовати и изводити свака већа јединица и група. Према томе, ту није потребна никаква специјалност и нема разлога да се заседа уврсти у специфичне начине дејства извиђачких јединица. Друго је питање какав се циљ жели постићи заседом, тј. уништење непријатељске живе силе и технике или њихово заробљавање. Зато заседе не треба сматрати за неку специјалност само због тога што ће их постављати извиђачки органи и што им је првенствени задатак да хватају непријатељска војна лица. Према томе, извиђачке јединице могу постављати заседе само у склопу својих дејстава у дубини непријатељског распореда.

По моме мишљењу најважнији начин дејства извиђачких јединица треба да буде њихов рад у дубини непријатељског распореда, нарочито у оквиру тактичког извиђања. А пошто се ту до максимума испољавају све специјалности извиђача, за тај рад је потребно висококвалитетно људство како у погледу моралних и физичких особина, тако и у погледу обуке. Рад у непријатељској позадини захтева солидну обученост у брзој и лакој оријентацији, кретању по азимуту, осматрању и прислушкивању, пливању и веслању (као и у коришћењу техничких и приручних средстава за прелаз преко реке), скијању и добром маскирању (нарочито при раду у зимским условима), употреби хладног оружја, итд. Пошто се извиђачке јединице предвиђају и за диверзантску активност у дубини непријатељског распореда, природно је да се оне морају добро припремити и за вршење диверзија.

Рад извиђачких група у непријатељској позадини добио је ширу примену у току Другог светског рата на Источном фронту, док је у армијама западних земаља читава активност у дубини непријатељског распореда спадала у надлежност агентурних одељења која су за ту сврху располагала специјално обученим људством ван формациског састава борбених јединица или специјално извежбаних формација (командоси, ренџер батаљони и слично). Код нас је у току НОР-а дејство извиђачких група у дубини непријатељског распореда врло широко примењивано и имало је велики значај и успех. Према томе, најефикасније дејство у непријатељској позадини може се постићи само онда ако се у састав извиђачких група укључи добро обучено људство. Зато *извиђачке групе за рад у дубини непријатељског распореда треба формирати првенствено од специјализованог људства*

из састава извиђачких јединица. Другим речима, извиђачка активност у непријатељском распореду треба да остане специјалност извиђачких формација (поред партизанских и других борбених група које врше одређене борбене задатке у непријатељском распореду и самим тим извиђају), а тај начин дејства у савременим условима добија све већи значај, те га треба што више развијати и примењивати у свима видовима борбеног дејства трупа.

Извиђачки одред упућују команде здружених јединица (обично команда дивизије) и случајевима *када се борбом морају извидети важни правци или тактички важне тачке (објекти, рејони, итд.)* које држи непријатељ. Сада има и таквих мишљења да би одред, поред прикупљања обавештајних података (углавном путем борбеног извиђања), могао добити и неке чисто борбене задатке, као на пример, обезбеђење бокова и крила, итд. То би, свакако, била једна новина, јер је по ранијем гледишту одред избегавао борбу и уствари је служио само као ослонац за рад извиђачких органа (група, патрола, итд.) које је упућивао из свога састава.

У погледу намене и задатака извиђачких одреда слажем се са наведеним новим мишљењима, али се може поставити питање о учешћу извиђача у њиховом саставу, које је по садашњем гледишту минимално. Уколико би се остало на извиђачким јединицама с досадашњом наменом и опремом, рекао бих да је учешће извиђача у извиђачком одреду чак и непотребно. Али, ако извиђачке јединице добију одговарајућу опрему, мислим да би и њихово учешће у саставу извиђачких одреда могло бити знатно повећано, чиме би и одред добио далеко већи значај у склопу целокупне активности извиђачких јединица.

Анализирајући посебно сваки извиђачки орган и тактику извиђања у целини, закључио сам да извиђачи треба да учествују на батаљонским и вишим осматрачницама и у саставу извиђачких група за дејство у дубини непријатељског распореда, а да је њихово учешће при организацији упада, налета и заседа од мањег значаја или да је чак и непотребно, јер такве делатности и сама трупа може исто тако добро извршити, наравно, *уз неопходно изведену обуку и организацију*. Према томе, највећи део извиђачке активности уствари треба пребацивати на трупне јединице *и трупу више ангажовати у вршењу свих извиђачких радњи*, стим што би се извиђачке јединице користиле првенствено за осматрање и дејство у непријатељској позадини.

Пошто би извиђачке јединице, пребацивањем највећег дела извиђачке активности на трупу, биле растерећене извесних задатака које су досада извршавале, поставља се питање: да ли их треба и даље задржати у досадашњем облику и не би ли оне, уз одговарајућу реорганизацију, могле извршавати извесне задатке борбеног карактера који су уско повезани са извиђањем и тиме — ослањајући се на савремену технику — добиле још већи значај у извиђачко-борбеној активности трупа? Пошто би се у том случају радило о новој концепцији употребе извиђачких јединица, која, по мом мишљењу, више од-

говара условима савременог рата, овде ћу, пре него што изнесем свој став, укратко изнети гледишта која о томе владају у неким страним армијама.

У свима већим армијама после Другог светског рата, појављује се велика тежња да се извиђачке јединице што боље опреме савременим техничким средствима (оклопним извиђачким возилима, лаким тенковима, артиљеријом, средствима везе, итд.) да би се, благодарећи таквим техничким средствима, могле користити за све врсте извиђања у свима видовима борбеног дејства, као и за извршење великог броја борбених задатака. Услед тога извиђачке јединице губе карактер јединица које су специјализоване само за вршење извиђачких задатака и постају нека врста *извиђачко-борбених формација*.

Од извиђачких јединица у *Америчкој армији* постоје: у пешадиском батаљону — извиђачко-обавештајно одељење; у пуку — извиђачко-обавештајни вод; у дивизији — извиђачка чета и у РВК — лаки извиђачки моторизовани пукови. Извиђачке јединице батаљона и пука првенствено врше задатке осматрања (за четне осматрачнице се предвиђају по 1—2 осматрача из батаљонског извиђачко-обавештајног одељења), затим неке друге извиђачке задатке, као и испитивање заробљеника. На тај начин, тежиште извиђања у оквиру батаљона и пука пада на трупу (сем осматрања), стим што се у састав важнијих извиђачких органа укључује и људство из састава извиђачких јединица. Пошто је извиђачка чета веома покретљива јединица, која усто располаже и довољном ударном снагом и ватреном моћи, она је способна за вршење извиђачких задатака, па чак и за прикупљање потребних података непосредним учешћем у борби са непријатељем.

Лаки извиђачки моторизовани пук се по потреби придаје корпусима (нарочито у нападу) за обезбеђење бокова и спојева или за дејства у улози извиђачког одреда. Он се употребљава и за оперативно извиђање за рачун команде армије.

Пошто су извиђачке јединице у *Француској армији*, почев од стрељачке чете (одељење за везу и осматрање) па све до пешадиског пука (вод за осматрање и обавештавање), искључиво намењене за организацију осматрања, јасно се види да се осматрању придаје врло велика важност, и поред тога што је осматрање дужност сваког француског војника и старешине. За контролу непријатељске зоне, а нарочито оних делова које не могу осматрати трупе које су у непосредном додиру са непријатељем, постављају се осматрачнице са специјализованим формацијским људством. За организацију осматрања у командама задужени су обавештајни официри, који постоје у свима формацијским јединицама почев од пешадиског батаљона. Према томе, у нижим тактичким јединицама читава извиђачка активност (сем осматрања) пада на трупу, а највећи део осталих извиђачких задатака врши извиђачки пук дивизије (јаког састава), који се, поред извиђачких задатака, може употребити и за извођење низа других борбених дејстава.

У пешадиским батаљонима *Италијанске армије* постоје извиђачка одељења (намењена за организацију осматрања), а у пешади-

ским дивизијама мото-извиђачки пукови од по три дивизиона (батаљона), од којих су два наоружана оклопним и моторним возилима, а трећи лаким тенковима и самоходним оруђима. И они, слично као и француски извиђачки пукови, поред задатака чисто извиђачког карактера, могу извршити и тактичке задатке. Тако, например, они могу добити задатак да офанзивним акцијама заузму извесне важне непријатељске објекте, да одржавају тактичку везу између јединица и обезбеђују бокове у нападу и одбрани, да проширују успехе јединица у нападу, да дејствују у улогама предњих одреда и маршевског осигурања, да воде борбе против падобранских и партизанских јединица, да послуже као брзопокретна резерва у одбрани, итд.

У *Енглеској армији* сем извиђачких одељења при командама батаљона, која су намењена искључиво за организацију осматрања, у саставу дивизија нема других извиђачких формација, тако да тежиште извиђачке активности пада на саму трупу. Али, зато при командама корпуса постоје извиђачки пукови од по три потпуно моторизована ескадрона, који су добро опремљени оклопним возилима и тенковима. Извиђачки пукови се непосредно употребљавају за рачун својих команди корпуса или се могу делом или у целини придати пешадиским дивизијама из састава корпуса (нормално се по један ескадрон придаје дивизији) за извршење задатака извиђачко-борбеног карактера.

Изгледа да су извиђачке јединице Совјетске армије у послератном периоду појачане и технички боље опремљене, тако да су у пешадиским пуковима задржали извиђачке чете, а у дивизијама формирали извиђачке батаљоне. Из тога се може закључити да су њене извиђачке јединице намењене не само за вршење извиђачких радњи већ и за неке задатке чисто борбеног карактера.

Из напред наведених података може се закључити да скоро све армије (о којима је било речи) у оквиру батаљона и пука користе извиђачке јединице готово искључиво за осматрање, стим што осталу извиђачку активност пребацују на трупу, и да при командама дивизија имају јаке извиђачке јединице, технички добро опремљене и способне за вршење извиђачких задатака (нарочито за извиђање борбом), као и за велики број задатака борбеног карактера. Међутим, треба имати у виду да су ове армије (нарочито западних земаља) релативно добро материјално опремљене (било из сопствених извора, било од помоћи из иностранства), тако да у оквиру дивизија могу стварати јаке, технички добро опремљене извиђачке формације, и да извиђачку активност у дубини непријатељског распореда углавном стављају у искључиву надлежност агентурних одељења (чак и у тактичкој дубини). Због тога оне немају потребе да у састав дивизија укључују извиђачке формације које би биле намењене за рад у непријатељској позадини, јер њихово људство обучавају, припремају и упућују агентурна одељења при оперативним командама.

Према досадашњем излагању јасно се могу уочити два гледишта о употреби извиђачких јединица, и то:

— да извиђачким јединицама треба дати карактер специјализованих јединица намењених само за извршење посебно важних задатака извиђања, и

— да извиђачке јединице треба оспособити не само за задатке извиђачког већ и борбеног карактера.

Употреба извиђачких јединица само за специјалне задатке добила је своје оправдање у току Другог светског рата, јер је показала извесне позитивне резултате. Међутим, такав начин употребе има и великих недостатака. Пре свега, уско специјализоване и материјално недовољно опремљене извиђачке јединице могу успешно извршавати само извештајни задатци, тако да се њихова активност углавном може свести на осматрање, извиђачке нападе, препаде, налете и дејство у непријатељској позадини. Из тога произилази да су оне у првом реду намењене за позициско ратовање и да би у условима савременог маневарског рата редовно закашњавале, тако да не би могле успешно извршавати чак ни основне задатке за које су предвиђене. С друге стране, пошто извиђачке јединице — с обзиром на своју специјалност — присвајају неку врсту монопола у вршењу целокупне извиђачке дужности, постоји прилично раширено схватање да је извиђање ствар извиђачких јединица и да тамо где нема извиђачких јединица не треба да буде ни извиђања. Колико је такво схватање штетно и опасно не треба доказивати. Тако је на једној здруженој вежби извиђање у целини било прилично слабо организовано; извиђачке јединице су коришћене за велики број задатака које треба да извршава сама трупа (осматрање непријатеља из стрељачког строја; пуковски извиђачки вод је употребљен у улози челног одељења на маршу, итд.). Поред тога, било је и случајева да су извиђачке јединице употребљаване за регулисање саобраћаја, за вођење борбе, обезбеђење КМ, итд. А све то показује недовољно познавање улоге и задатака извиђачких јединица.

Употреба извиђачких јединица и за задатке борбеног карактера условљена је, по мом мишљењу, у првом реду материјалним могућностима (од којих зависе опрема и наоружање тих јединица) и карактером будућег рата. При оваквом начину употребе повољно је што извиђачке јединице губе карактер специјализованих јединица, намењених само за извиђачку активност, јер се делокруг њиховог рада проширује и на извршење задатака борбеног карактера. Оне, уствари, постају технички добро опремљене извиђачко-борбене формације, употребљиве за вршење најразноврснијих задатака, а извиђачке остају само утолико што су опремљене одговарајућим техничким средствима најподеснијим за извиђање и што су формацијом првенствено намењене за вршење извиђања. Поред тога, борбено извиђање ће добити много већи значај, нарочито у условима покретног ратовања, при чему може доћи до широке примене извиђачких одреда. Најзад, и учешће пешадиских делова у саставу извиђачких органа у свима нижим тактичким јединицама добија већи значај, јер тиме трупа учествује у целокупној извиђачкој делатности, нарочито у условима непосредног додира с непријатељем.

Улога и значај извиђачких јединица могу се најбоље оценити према задацима за које су оне намењене. По мом мишљењу, број и врсту задатака извиђачких јединица требало би повећати у односу на досадашње задатке, али не са циљем да се трупа растерети извиђачке активности, већ, напротив, да се повећа и њен удео у извиђању, нарочито у оквиру нижих тактичких јединица. Тако би извиђачке јединице, упоредо са извиђачком делатношћу, могле примити и извршење неких борбених радњи, стим што би се целокупна њихова активност свела на:

— осматрање (са командних и специјално организованих осматрачница), нарочито у оквиру батаљона и пука;

— рад у дубини непријатељског распореда (укључујући и диверзантску делатност);

— дејство у улози извиђачких одреда, било да се извиђачки одреди састављају искључиво од извиђачких јединица или да извиђачи у њима буду масовније заступљени него што је то досада био случај (нарочито онда када не постоји непосредни додир с непријатељем);

— рад у својству предњих и гонећих одреда;

— извиђање, па и борба с непријатељским ваздушним десантима и инфилтрирајућим деловима;

— обезбеђење бокова и спојева у нападу и одбрани, рад у међупросторима јединица при одбрани на широком фронту, итд.

За ове задатке било би потребно да се у пешадиским батаљонима формира група за осматрање од 4—5 војника, која би служила искључиво за организацију батаљонске осматрачнице, да се у пешадиским пуковима предвиди извиђачка јединица која би служила у првом реду за организацију пуковских осматрачница, а по потреби и за дејство у позадини непријатеља (само по одобрењу дивизије), као и за вршење извиђачких упада у нарочито важним случајевима, и да се у дивизијама предвиде потпуно моторизоване извиђачке јединице за дејство у непријатељској позадини и друге извиђачко-борбене задатке. Постоји још једна могућа, можда и боља, варијанта. Наиме, да извиђачке јединице у дивизијама имају искључиву намену за рад у дубини непријатељског распореда и организацију дивизиских осматрачница, а да се при командама корпуса формирају добро опремљене и наоружане мото-извиђачке формације, које би се употребљавале непосредно за рачун корпуса, или би се делимично или у целини придавале дивизијама за вршење раније наведених извиђачко-борбених радњи. У сваком случају, потреба за технички добро опремљеним извиђачким јединицама у оквиру дивизија и корпуса резултира из већ наведених чињеница, од којих као основне треба сматрати карактер будућег рата и повећани значај борбеног извиђања.

ЗНАЧАЈ ВОЈНОГ САОБРАЋАЈА И ЊЕГОВА ОРГАНИЗАЦИЈА

Данас се често говори да „од саобраћаја зависи победа“, а још је и Наполеон рекао: „Ноге мојих војника добиле су битке и победе“. И заиста, проучавањем многих примера и операција из Првог и Другог светског рата¹⁾, као и околности под којима су те операције извођене у припремном и решавајућем периоду, може се доћи до закључка да је саобраћај имао огромну улогу у извојевању победе, односно у губитку битке, и да ће он, с обзиром на данашња техничка достигнућа, и у будућности имати можда још већи значај. Другим речима, саобраћај се мора организовати и припремити за евентуални будући рат ако се жели да се постигне успех. Зато ћу у овом чланку, на основу искустава из Другог светског рата, укратко изнети своје мишљење о важности, основној организацији и кадровима војног саобраћаја²⁾, за време рата.

Немачка одлука о окупацији Норвешке 1940 године остала би само неостварена замисао да немачка флота, упркос британског господства на мору, није успела да брзо пренесе немачке војне јединице у Осло, Ставангер, Берген и Нарвик. Исто тако, и успех немачког пробоја савезничког фронта 1940 године на правцу Седан — према немачким изворима — зависио је само од саобраћаја. Наиме, слабе, тешке и малобројне комуникације у пределу Ардена биле су једина слаба тачка немачког оперативског плана, тако да је лако могло доћи да застоја и нагомилавања јединица и возила, а тиме и до компромитовања припремљених муњевитих операција још у периоду подилажења, као и у току избијања на р. Мезу. Тиме би се компромитовало и изненађење — тај основни услов за остварење оперативског плана.

¹⁾ Војни саобраћај, нарочито у Другом светском рату, достигао је огромне размере како по тонажи материјала, тако и по дужини пређеног пута. За једног борца на Западу требало је шест пута више материјала но у Првом светском рату, док су једномесечне потребе хране и одеће за армију од милион војника износиле око 85.000 тона или тонажа 8.500 вагона, односно 28.333 теретна аутомобила од 3 тоне. За америчке снаге (око 2.000.000 војника) у Првом светском рату превезено је Европу 8.346.342, а у Другом светском рату (за 2.821.000 војника) 47.641.822 тоне разног материјала.

²⁾ Под изразом „саобраћај“ у овом случају подразумевам кретање и транспорт јединица, транспорт животних и борбених потреба и осталог материјала, кретање преносних средстава, планирање и обезбеђење напред наведеног и, најзад, оперативно коришћење и управљање саобраћајем.

Међутим, благодарећи саобраћајним органима који су успешно обавили добијени задатак убрзо је дошло да капитулације Холандије, Белгије и Француске и познатих догађаја код Денкерка³⁾.

Многи војни писци сматрају да је недовољан, нередован и неситуран саобраћај био један од најважнијих узрока немачког пораза 1941 године у Русији. Наиме, капацитет руских железничких пруга у том временском периоду није се могао користити у потпуности, јер се њихова преправка на европски колосек и припрема потребног возног парка нису могле извршити толико брзо колико је то захтевао брзи темпо немачких операција. Због тога је снабдевање милионске немачке војске на читавој дужини руске територије углавном вршено аутоколонема, тако да је и дотур из позадине по избијању немачких армија у висину Смоленска опао за око 30%. Ово се нарочито негативно одразило на снабдевање муницијом и погонским горивом, док су животне потребе углавном набављане на самом земљишту, тј. из месних средстава. Немци су од оних малобројних комуникација, које су им стајале на расположењу, додељивали најбоље оклопним и моторизованим јединицама, следеће по квалитету аутоколонема, а најслабије пешадиским корпусима или дивизијама, тако да пешадиске јединице нису могле на време да стижу тенкове, а сами тенкови су често морали да их сачекују и губе драгоцену време. Због тога је знатно опала „брзина операција“ — тај основни услов „муњевитог рата“. У току јесењег блатног периода готово сва немачка моторизација се заглибила и остала такорећи непокретна, тако да је и људство аутоколонема које су носиле животне и борбене потребе снабдевано из ваздуха. Тенкови су прелазили једва 1 км на сат, и то када су имали погонско гориво. Тако се, на пример, од 25 аутомобила гусеничара, које је једна оклопна дивизија била упутила у позадину по погонско гориво, вратило само 4, јер су се остали заглибили у блату. То је била такозвана „пужевска офанзива“ — како су је сами Немци назвали. У своме писму Мусолинију од 26 октобра 1941 године, Хитлер каже: „Опкољавање Москве се наставља, клима и терен претстављају запреке за развијање маневра. На југу није главна тешкоћа непријатељ, већ комуникације и време“⁴⁾. А када је у новембру и децембру 1941 године пао снег и температура спала до 50° испод нуле, немачки саобраћај је дошао у пуну кризу, тако да је то, по мишљењу немачких генерала, умногоме допринело њиховом неуспеху приликом последњег напада на Москву.

После искрцавања Савезника, 9 септембра 1944 године, код Салерна, Немци нису могли искористити кризу искрцаних трупа и бацити их у море због тога што две немачке оклопне дивизије нису могле стићи на бојиште, иако су биле у непосредној близини, само зато што нису имале погонског горива. А нису га имале вероватно

³⁾ Не треба заборавити да је баш у овим догађајима саобраћај (нарочито поморски) одиграо велику улогу, нарочито у евакуацији британских и делова савезничких трупа.

⁴⁾ Тајни архив грофа Ђана, стр. 481.

зато што су бензинске цистерне приликом транспорта из Румуније преко Југославије биле уништене од стране јединица Народноослободилачке војске и партизанских одреда.

Исто тако, у току читавог Другог светског рата вођена је на Атлантику непоштедна борба бродовима, подморницама и авијацијом. Силе Осовине тежиле су да на сваки начин онемогуће и спрече саобраћај Савезницима, а Савезници да га одрже. Колико је та борба била огорчена види се по њеним резултатима — с једне стране потопљени милиони БРТ савезничког бродовља, а с друге 749 уништених немачких подморница (од укупно 1.160 колико су их имали). Та борба је била потпуно разумљива, јер се једино уредним и снажним саобраћајем преко Атлантика могла обезбедити успешна борба Савезника против Немачке, Италије и Јапана. И заиста, тек онда када су осигурали свој саобраћај, Савезници су се искрцали у Северној Африци, Сицилији и Нормандији. С друге стране, савезничка офанзива против Немачке у октобру 1944 године застала је због тешкоћа у снабдевању, које су настале услед ограниченог саобраћаја преко Канала и других саобраћајних линија савезничких армија.

Колико је обезбеђење саобраћаја важно у рату види се и по томе што су Британци и Совјети ушли у Иран још 1941 године, поред осталог, са циљем да обезбеде саобраћај „трансиранском“ железничком пругом (Персиски Залив — Касписко Море), која је била потребна нарочито за снабдевање СССР-а. Исто тако су познате борбе за мурманску железничку пругу (Мурманск—Лењинград), и за бурманску цесту којом се вршио једини саобраћај са окруженом Кином. Обојстрана могућност извођења операција у Северној Африци зависила је углавном од саобраћаја.

У току Народноослободилачког рата наше јединице су успешним нападима на комуникације знатно отежавале, а често и привремено онемогућавале осовински саобраћај преко југословенске територије. Оне су у тим борбама уништиле или оштетиле: 90 тунела, 830 железничких станица, 1.077 железничких и 2.148 друмских мостова, 1.918 железничких локомотива и 19.759 железничких вагона⁵⁾. Поред осталог, окупатор је и због тога био принуђен да у току читавог рата држи јаке снаге у Југославији, али је и поред тога у критичним фазама борбе у Северној Африци и Јужној Италији Немцима недостајало погонско гориво за тенкове и моторизацију. Колико је саобраћај важан види се и по томе што је и битка на Неретви, поред осталог, вођена све дотле док није обезбеђен пренос рањеника. Наше јединице су се и у другим приликама морале борити за саобраћај, као на пример, за омогућавање преноса жита из Славоније у Банију, итд. С друге стране, и поред све храбрости посаде и умешности командног кадра, тенкови наше IV армије били би у извесним ситуацијама само мртво гвожђе да им није увек обезбеђивано погонско гориво. Зато се у току

⁵⁾ Ратни напори Југославије 1941—45 година, стр. 5, издање Војноисториског института ЈНА.

офанзиве ка Трсту бензин за њих пребацивао из Книна у Грачац, на Вратник, у Сењ, Цриквеницу и Матуље. Можда изгледа невероватно, али је истинито да је брзина нашег продора у Трст, поред осталог, углавном зависила од тога да ли ће се обезбедити потребна количина бензина за наше тенкове. Због тога је било правилно што је трупама најпре дотуран бензин, затим муниција и напослетку храна.

Пошто су се уверили да бомбардовањем немачке ратне индустрије неће моћи осетно смањити њен ратни потенцијал у односу на 1940 годину (он је уствари био смањен за 30% од планираног⁶⁾, Савезници су пре искрцавања на Сицилију и у Јужној Италији још у мају 1943 године почели нападати осовински саобраћај. Напад на немачки саобраћај постајао је све јачи и јачи, нарочито у току три месеца пре искрцавања 1944 године у Нормандији, тако да је врхунац интензитета достигнут 22 фебруара 1945 године. Тога дана су Савезници са 9.000 авиона, у дводневној акцији „Кларион“ против немачког железничког саобраћаја, порушили или онеспособили 3.428 км железничке пруге, 14 тунела, 2.395 железничких пропуста и мостова, 10.111 локомотива, 112.281 теретних и 16.425 путничких вагона⁷⁾. Због тога је немачки железнички и остали саобраћај спао за 90%, њихове творнице су остале без сировина, а појачања у људству и ратном материјалу нису могла на време или никако стизати на фронт.

На основу искустава из прошлога рата данас многи војни писци сматрају да ће стратескико ваздухопловство у будућем рату првенствено нападати саобраћајну мрежу противника. Они то поткрепљују чињеницом што је ваздухопловство снага Уједињених нација у Кореји знатно отежавало употребу теретних аутомобила кинеских и северно-корејских трупа, тако да је то више пута ономогућавало извођење планираних операција. Међутим, покушај Француза код Дијен Бијен Фуа да ваздушним нападима на вијетминске комуникације потпомогну одбрану ове тврђаве није успео, јер су овде победили кули и рикше.

Као што се види, саобраћај у Другом светском рату имао је огроман значај, па нема никаквог разлога да се сматра да ће његова важност у будуће макар и у најмањој мери опати. Напротив, могло би се пре тврдити да ће његов значај све више расти, и то упоредо са порастом борбених ефектива и материјалних средстава, са повећањем замаха и темпа операција и потребом за савлађивањем далеко већих територијалних удаљености. У сваком случају, успешно извођење неке предузете операције умногоме ће зависити од тога како је решено питање саобраћаја не само у припремном периоду, већ и у самом њеном току. Не треба губити из вида да савремене армије непрестано појачавају своју авијацију, моторизацију и осталу ратну технику и

⁶⁾ То се најбоље види по томе што је у Немачкој производња авиона и тенкова расла из године у годину. Тако је 1940 године произведено 10.200 авиона и 1.500 тенкова, 1941 године 11.000 авиона и 3.800 тенкова, 1942 године 14.200 авиона и 6.300 тенкова, 1943 године 25.000 авиона и 12.100 тенкова и 1944 године 39.000 авиона и 19.000 тенкова.

⁷⁾ Walter Görllitz, Der Zweite Weltkrieg (1939—45), II свеска, стр. 519.

да то неизбежно изазива све већу потрошњу погонског горива и муниције⁸⁾.

Да би саобраћај одговорио својој намени у случају рата неопходно је да се изврши што целисходнија организација не само војног, већ и читавог саобраћаја сваке земље. Ово тим пре што он треба да обезбеди не само разноврсне потребе војске, већ и потребе становништва и ратне индустрије. У овом чланку нећу износити организацију саобраћаја у целини, јер је то посебна тема, већ ћу се више задржати на чисто војном саобраћају који ће свакако бити уклопљен у општи државни саобраћај и већином обављан помоћу њега.

С обзиром на природу послова и услове под којима се обавља служба војног саобраћаја, по моме мишљењу, њена основна организација треба да обезбеди три одвојене групе саобраћајних органа и јединица, са посебним пословима и надлежностима, и то:

— јединице за пренос свих врста средстава за живот и борбу као и за транспорт оперативних јединица;

— јединице и органе који ће обезбеђивати и омогућавати не само успешну употребу јединица за пренос, већ и покрете осталих оперативних јединица, и

— органе за оперативно, техничко и материјално планирање, коришћење и руковођење саобраћајем.

Јединице за пренос, почев од носачких колона и колона са сточним преносом и вучом, преко разних моторизованих колона до транспортне авијације на клипни и млазни погон, служе за обављање веома разноврсног саобраћаја — на копну, морима, језерима, рекама и у ваздуху. Оне се из разумљивих разлога организују и формирају у потребном броју и према њиховој специјалној намени тек у време пред избијање и у току самога рата. Пошто мирнодопска саобраћајна средства извесне државе не могу бити довољна за организацију и формацију ратних саобраћајних јединица, неопходно је да се још за време мира обезбеде извесне ратне резерве саобраћајних средстава, без обзира на то што је то веома скупо и неекономично. Иако ће се у саставу борачких јединица налазити одговарајућа количина саобраћајних средстава за интерну употребу, ипак је неопходно да се на војишној и позадној просторији организују и формирају саобраћајне колоне јаке преносне моћи које би стајале под непосредним руководством највишег органа саобраћајне службе. Овај орган би се старао не само о исправности преносних средстава, већ и о њиховој способности да у потпуности и на време могу вршити пренос најразличитијег материјала према добијеним наређењима. Организација и формација ових

⁸⁾ Тај пораст материјала за транспорт види се из ових примера: док је тродневна резерва америчке ловачке групе са клипним моторима износила 1,500.000 литара бензина, дотле је резерва за исто такву групу са млазним поконом износила 5,500.000 литара погонског горива. Или, док су Американци у Првом светском рату за потребе своје војске у Европи превезли преко Атлантика 165.000 тона, они су у Другом светском рату превезли 7,108.718 тона нафтиних производа (тј. 1 : 43). Или, док је борбени комплет америчке бомбардерске авијације у Европи за време Другог светског рата износио 14.776 тона, дотле је у Првом светском рату досигао само 31 тону, итд.

јединица мора се благовремено простудирати и остварити како се у најнезгоднијем моменту не би појавили недостаци који се не би могли тако лако и брзо отклонити. И не само то, овај проблем се мора непрекидно анализирати и доносити одговарајућа решења, јер на први поглед и безначајне промене у организацији и формацији оператвних јединица или неки други технички детаљи могу имати огроман утицај за успешан рад саобраћајних јединица. Колико незгодних последица може имати недовољна припремљеност у овом погледу може послужити случај Немаца који за рат против СССР-а 1941 године нису предвидели и припремили довољно транспортне авијације и резервних аутомобила и возила са гусеницама. Због тога није чудо што су у најкритичнијем периоду у октобру 1941 године морали да снабдевају ваздушним путем чак и људство својих аутоколона које су се биле заглибиле у блату, само зато што нису имале возила са ланцима и гусеницама. У случају застоја и неупотребљивости свеопштег државног саобраћаја, војне саобраћајне јединице, поред свог нормалног задатка, могу се употребити и за снабдевање становништва храном и творница потребним сировинама, за евакуацију, итд.

Јединице и органи за обезбеђење преноса имали би основни задатак да се старају о непрекидној исправности и употребљивости комуникација свих врста и објеката на њима, затим о уредном снабдевању погонским горивом и осталим средствима преносних јединица и органа приликом њиховог пролаза кроз унапред одређена места, о оправци и замени делова преносних средстава, о дисциплини саобраћаја и непосредном обезбеђењу саобраћајних објеката (укључујући и ПТТ везе) од свих могућих врста непријатељског дејства са земље и из ваздуха.

Пошто ће саобраћајни систем и у будућем рату свакако бити један од главних циљева непријатељског дејства, нарочито из ваздуха, неминовно је да се за хитну оправку порушених саобраћајних линија и објеката и поново успостављање саобраћаја унапред обезбеди потребна стручна територијална радна снага и материјал, као и војне техничке и саобраћајне јединице⁹⁾. Не буде ли тога, саобраћај ће бити укочен, а последице недогледне. Нарочита дужност ових саобраћајних органа биће снабдевање аутоколона погонским горивом, и чувања истог у подземним цистернама и слагалиштима. Како ће наведене јединице и органи бити уклопљени у општу организацију војишне и позадинске просторије ствар је засебне студије.

⁹⁾ После првог савезничког ваздушног напада на Босански Брод, нарочито на железничку станицу, изгледало је да ће ова станица — на којој је због веома великог броја погодака било набацано и по три вагона један на други — бити неупотребљива за више месеци. Међутим, једна добро извежбана немачка железничка пионирска чета је успела да је оспособи за саобраћај у року од два дана. Исто тако, када су Савезници 8 августа 1944 године дејством из ваздуха порушили железнички и колски мост преко Саве између Босанског и Славонског Брода, немачки понтонири су у року од 12 часова подигли понтонски мост и обезбедили саобраћај преко Саве. Тада су се пионирске и понтонирске јединице са потребним материјалом налазиле у саставу немачког саобраћајног штаба у Славонском Броду.

Органи за оперативно, техничко и материјално планирање и коришћење и руковођење саобраћајем имали би задатак да учествују не само у планирању и разradi саобраћајних планова за потребе ратног плана, већ и за потребе разних операција у току рата. Они би учествовали и у изради заповести са свима потребним табелама и графикама за извршење планираног саобраћаја, као и у управљању саобраћајем у току концентрације, затим у припремном периоду и у току извођења самих операција, нарочито при дотуру животних и борбених средстава, итд.

Да би се напред наведени послови могли успешно и на време одвијати у духу оперативне замисли и постојеће ситуације неминовно је потребно да ови органи буду саставни део оперативног штаба. Другим речима, данас оперативац не треба такорећи ништа да планира без саобраћајца, и обратно; они морају присно сарађивати један са другим, при чему водећа улога припада оперативном органу. Тако, на пример, саобраћајни орган би предлагао мере за шире оперативно осигурање саобраћаја и комуникација, а оперативни орган би одлучивао које ће се мере стварно предузимати¹⁰⁾.

И о попуни *способним и стручним кадром* за руковођење војним саобраћајем морају се благовремено предузимати озбиљне мере, тим пре што активни састав неће ни приближно моћи да задовољи многобројне потребе. Зато резервни састав, који ће стварно бити у огромној већини, треба да добије стручно образовање још за време мира у нижим, средњим и вишим саобраћајним школама и да се у свакодневnoj пракси на радним местима непрестано вежба, оспособљава и усавршава у свима видовима саобраћајне службе. Али, ни то није довољно, већ се и у време мира морају организовати разне војне вежбе, курсеви и предавања да би се и резервни кадар могао упознати са дужностима које су им намењене по ратном распореду. Ови кадрови би углавном служили за поуну руководећих кадровских формацијских места у јединицама за пренос и у органима који би се старали о успешној употреби ових јединица, док би се органи за оперативно, техничко и материјално планирање и коришћење и руковођење саобраћајем претежно и првенствено попуњавали из активног састава. Ови последњи, по моме мишљењу, треба да располажу највишом војном и саобраћајном стручном спремом, тим пре што од њиховог рада увелико зависи исход операција, па чак и рата.

Организациску структуру војног саобраћаја и питање кадрова треба решавати не само на основу студија и анализе операција у прошлом рату, већ и на основу постојећих прилика и околности, па чак и оних које се могу претпоставити, како би се саобраћај стално прилагођавао и одговарао новој ситуацији.

¹⁰⁾ Када се, у априлу 1944 године, после заузећа Оточца, показало да су саобраћајна средства Команде позадине наше IV армије била недовољна за обезбеђење дотура потреба јединицама на фронту, Команда армије је добила 40 камиона од Обласног одбора Далмације, тако да је тај саобраћајни проблем решен у року од једнога дана, јер су се на окупу налазили и оперативни и саобраћајни органи штаба.

ISKUSTVA IZ RATA U KOREJI

KRUŽNA ODBRANA LAKE PA ARTILJERIJE

U svom članku pod gornjim naslovom¹⁾ pisac, kroz analizu jednog veoma interesantnog ratnog događaja koji se desio u blizini rezervoara Čosan u Severnoj Koreji, ukazuje na mere koje treba predvideti pri organizaciji kružne odbrane lake PA artiljerije, kako bi se izbegli gubici od dejstva infiltrirajućih jedinica. To infiltriranje primenjivali su Severnokorejci i Kinezi u Korejskom ratu veoma često, a naročito noću. U slučajevima kada nisu bile preduzete sve mere za odbranu od napada sa zemlje noću, uspeh infiltrirajućih jedinica bio je znatan.

U navedenom članku reč je o jednomvodu lake PA artiljerije od 4 samohodna oruđa 40 mm M19 (dvocevni), koji je u svom sastavu imao i samohodna oruđa 12,7 M16 (četvorocevni). Zadatak voda je bio da sadejstvuje jednom divizionu poljske artiljerije, koji je od istočne obale Koreje izvršio dnevni marš u rejon rezervoara Čosan, radi podrške jednog bataljona koji je smenio mornaričke jedinice. Ovaj je bataljon imao zadatak da organizuje kružnu odbranu na položajima severno od rezervoara Čosan. Prema dobijenim podacima od mornaričkih jedinica, neprijatelja nije bilo nigde u okolini na udaljenju od položaja oko 8—10 km.

S obzirom na situaciju, vod je krajem dana bio raspoređen na položaje sa kojih je vršio obezbeđenje divizionu poljske artiljerije i KM divizionu, i to: za svaku bateriju po jedno odeljenje M19 i M16, jedno odeljenje za odbranu KM, a jedno oruđe M19 ostalo je pod neposrednom komandom komandira voda.

Pošto od strane komandanta jedinice koja je organizovala odbranu nisu preduzete mere u pogledu izviđanja neprijatelja, to raspored odeljenja i oruđa M19 i M16 nije izvršen tako da bi se u toku noći, u slučaju iznenadnog neprijateljskog napada, mogla otvoriti vatra iz više oruđa (pešadiskog, artiljerijskog i PA artiljerije) i ostvariti vatreno sadejstvo, već je raspored ostao kakav je bio predviđen u toku dana.

Zbog ovakvog rasporeda i preduzetih mera u pogledu izviđanja neprijatelja i organizacije odbrane za slučaj iznenadnog napada neprijatelja u toku noći, došlo je do gubitaka kod jednog odeljenja lake PAA, jer je neprijatelj uspeo da se pred zorom uklini i neposredno napadne na oruđe 40 mm i 12,7 mm. Pored toga, neprijatelj je uspeo da se uklini na više mesta i da neposredno napadne i sredstva vuče poljske artiljerije. Veza i obaveštavanje nisu bili u potpunosti pripremljeni; tako, naprimer, veza između komandira voda i odeljenja koje je bilo napadnuto nije funkcionisala. U toku dalja tri dana i noći preduzete su sve mere za kružnu odbranu svih elemenata borbenog rasporeda. Raspored svih sredstava podešen je tako da su svi dalji pokušaji neprijatelja sa napadom infiltrirajućih jedinica bili osujećeni i neprijatelj, ukoliko je pokušao, pretrpeo je teške gubitke.

Analizirajući detaljno pojedine faze događaja kružne odbrane u rejonu rezervoara Čosan, pisac izvodi nekoliko veoma korisnih zaključaka:

1) Pri organizaciji kružne odbrane potrebno je da artiljerija bude grupisana tako da čini jaku otpornu tačku za odbranu sa zemlje, ali ovo grupisanje treba da omogućava dejstvo u svim pravcima i uzajamnu podršku. Ukoliko su artiljerijske jedinice rasturene i uzajamna podrška slaba, organizacija otpora biće znatno slabija.

U navedenom slučaju dobar primer uzajamnog potpomaganja bio je između oruđa 40 i 12,7 mm, koja su bila na manjim rastojanjima jedan od drugoga, a između

¹⁾ Perimeter Defense for LAAA, by Capt. James Von K Ladd, *Antiaircraft Journal*, mart-april 1954.

njih je bilo obezbeđeno uzajamno potpomaganje, tako da su napadi neprijatelja bili osujećeni.

2) Da bi se povećala dubina kružne odbrane svaki element položaja mora biti uređen tako da se, u slučaju napada neprijateljskih infiltrirajućih jedinica, sam može braniti. Stoga se za samoodbranu mora urediti KM, centar za upravljanje vatrom, mesto sredstava vuče i dr.

3) Plan vatre svih sredstava mora biti koordiniran. U ovom slučaju, da je prve noći bila ostvarena koordinacija vatre između pešadiskog, artiljeriskog i naožužanja lake PAA, kao što je to bilo ostvareno sledećih dana i noći, bile bi izbegnute mnoge žrtve.

Ako pri organizaciji kružne odbrane ne može da bude obuhvaćena neka ključna tačka, onda planskom vatrom svih sredstava treba onemogućiti neprijatelju da je posedne i koristi. Uopšte, plan vatre treba da je takav da se na svaku tačku kružne odbrane može otvoriti vatra najmanje iz dve vrste oruđa. Ovo se najbolje postiže centralizovanim komandovanjem i radi ovoga treba organizovati centar za koordinaciju vatrene podrške. Pored ovoga, u kružnoj odbrani je naročito važno da se može ostvariti manevar vatrom svim vatrenim sredstvima. Kada je rejon koji se brani potpuno okružen, manevar pešadijom je otežan te vatra postaje osnovno sredstvo u rukama komandanta jedinice. Radi ovoga, pri kružnoj odbrani treba težiti stvaranju rezerve od izvesnog broja oruđa, koja će se upotrebiti kada neprijatelj izrazi pravac napada.

4) Svaki plan kružne odbrane mora da sadrži i plan PT odbrane, jer će neprijatelj svaki uspeh koristiti i za upotrebu oklopnih jedinica.

Pri tome treba sprovesti: — blagovremeno obaveštavanje; upotrebu minskih polja; pravilan izbor položaja zemaljske i PAA; upotrebu prirodnih i veštačkih prepreka i upotrebu bazuka.

Pošto će neprijateljski tenkovi po prodoru vršiti obilazak tačaka otpora u unutrašnjosti odbrane, to se treba pripremiti i za bočno dejstvo.

Pored navedenog pod 1) do 4), pri organizaciji kružne odbrane treba imati u vidu još sledeće:

— s obzirom na veliku vatrenu moć automatskih oruđa lake PAA, cilj neprijateljskog napada biće usmeren na uništenje ovih oruđa, kao što je u navedenom slučaju neprijatelj pokušao prve noći da uništi oruđe 40 i 12,7 mm;

— uspostavljanje veza između svih vatrenih sredstava kao i između podržanih i podržavajućih jedinica;

— organizacija izviđanja, osmatranja i obaveštavanja treba da je tako postavljena da se mogu blagovremeno otkriti pokreti neprijatelja, kako ne bi došlo do iznenađenja; kod iznetog događaja se to stvarno i desilo te se pri napadu neprijatelja prve noći nije znalo da li se radi o neprijateljskim ili sopstvenim trupama;

— preporučljivo je da se pripremi tačan plan dejstva svake jedinice i sredstva po raznim mogućim varijantama dejstva neprijatelja noću.

Po pitanju grupisanja lake PAA u kružnoj odbrani pisac izvodi sledeće zaključke:

a) Dok raspored lake PAA u toku dana mora da odgovara zahtevima PA obezbeđenja, dotle raspored za noć mora biti prilagođen uslovima obezbeđenja sa zemlje, jer se upotreba PAA kao sredstva PA odbrane znatno smanjuje. Zbog toga, za razliku od dnevnog rasporeda kada se oruđa postavljaju na rastojanjima oko 600 m, raspored noću mora biti grupisaniji. Radi toga se u zapovesti moraju predvideti drugi položaji za noć ako postoji opasnost od napada infiltrirajućih jedinica. Posedanje ovih položaja vrši se u sumrak. Rastojanja između vatrenih položaja zavise od zemljišta, veličine prostorije i mogućnosti oruđa za neposredno potpomaganje.

b) Pri izboru vatrenih položaja lake PAA za noć, treba naročitu pažnju obratiti na maskiranje, mogućnosti osmatranja, kao i da se položaji izaberu pozadi prirodnih prepreka. Ako situacija ili zemljište ne pružaju ove mogućnosti, onda treba predvideti vatre za sprečavanje napada neprijatelja u toku noći i ispred položaja postaviti veštačke prepreke i organe za osmatranje.

c) Pokret lake PAA na položaje koji su predviđeni za PA obezbeđenje u toku dana treba izvršiti pre svanuća. Pokret se mora izvršiti pažljivo — neopaženo od neprijatelja, pošto će on težiti da napadne pojedina oruđa baš u momentu pokreta. Zbog ovoga, sva oruđa ne treba da budu jednovremeno u pokretu, već dok se jedno oruđe kreće, drugo je na položaju, ili se, pak, pokret vrši pod zaštitom patrole. Pri izvršenju pokreta treba imati u vidu da se može naići na zasede, koje je neprijatelj ubacio u toku noći.

Puteve za izlazak na dnevne VP treba menjati, pošto neprijatelj neprekidno osmatra pokrete jedinica.

d) Pri posedanju položaja za noć treba tražiti obaveštenje od suseda o minskim poljima.

*

Pored dosad iznetog, pisac daje i neka zapažanja u pogledu upotrebe i dejstva lake PA artiljerije kao:

— Mrtav prostor kod oruđa M19 (dvocevni 40 mm) koji iznosi 40—50 m zbog najniže elevacije —5°, treba tući vatrom četvorocevnih mitraljeza ili pak oruđe postaviti na nagibu. Ove mere su naročito važne za dejstvo u toku noći, kada se neprijatelj neopaženo može približiti oruđu.

— Iskustva iz rata u Koreji pokazuju da u toku noći treba da budu dva dežurna poslužioaca, jer se dešavalo da, kad se odredi jedan, on zaspi; bilo je i slučajeva da su ovakvi pojedinci bili ubijeni od pojedinih ubačenih neprijateljskih grupa. Ukoliko je više ljudi kod oruđa budno, utoliko je i obaveštavanje sigurnije.

— Kontrolu veza treba vršiti u toku noći svakih 15 minuta. Osnovno sredstvo veze u toku noći je žična veza, jer rad sa radiosredstvima zahteva rad motora, a to stvara buku.

— Svako oruđe treba da ima pripremljene vatre za sve tačke i to sve da bude obeleženo na oruđu.

— Za odbranu vozila planom treba predvideti šta će da radi svaki šofer — vozač pri napadu neprijatelja. Pored toga, treba odrediti i patrole koje bi se kretale oko vozila i na slučaj napada neprijateljskih grupa na pojedina vozila vršile potpomaganje.

— Ljudstvo koje nije angažovano treba odrediti u rezervu. Ono može biti upotrebljeno kao patrole unutar ili van pojasa kružne odbrane, ili da bude smena za neko osiguranje, ili, pak, da se upotrebi za dejstvo u slučaju potrebe.

— Potrebno je češće uvežbavanje ljudstva za odbranu od napada sa zemlje i zato probne uzbune treba davati svakog dana kako bi se ljudi navikli na svoje zadatke. Sve ljudstvo treba da poznaje način uzajamne podrške, način popune municijom i održavanje veze. U slučaju da se jedinica na jednom položaju zadrži više od nedelju dana, probne uzbune treba davati jedanput u nekoliko dana.

*

Kao zaključak može se izvesti da laka PA artiljerija sa svojim automatskim oruđima (naročito višecevnim) pretstavlja vrlo efikasno sredstvo odbrane ne samo u borbi protiv neprijateljske avijacije, nego i pri odbijanju neprijateljskog napada sa zemlje, što treba imati u vidu pri upotrebi lake PAA, naročito noću kod kružne odbrane ili odbrane izdvojenih rejona.

DŽ. H.

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

SEVEROATLANTSKI PAKT I ODBRANA EVROPE

POMORSKO VAZDUHOPLOVSTVO SNAGA ATLANTSKE ZAJEDNICE

Poznato je da američke i britanske pomorske snage u sastavu NATO-a obuhvataju tri četvrtine ukupne tonaže brodova ove organizacije. Prema tome, ovim bi snagama, uglavnom, pao u deo zadatak da u slučaju eventualnog rata vrše zaštitu savezničkog saobraćaja na širokom moru, kao i izvođenje velikih ofanzivnih operacija protiv neprijateljske obale.

Međutim, u savremenom ratu bi se pomorski desanti teško mogli zamisliti bez direktne i snažne podrške vazduhoplovstva. S druge strane, taktička podrška koju vazduhoplovstvo pruža trupama prilikom njihovog napada na obalska utvrđenja mora biti produžena po dubini, i to masivnim dejstvom na neprijateljske saobraćajne veze.

Ako bi amfibiski napad otpočeo na nekom uzanom moru — kao što je to bio slučaj prilikom iskrcavanja u Normandiji — vazдушnu podršku bi moglo pružiti kopneno vazduhoplovstvo sa aerodroma uređenih na susednoj i prijateljskoj obali. Ali, ako se desi situacija — kao što je to bio slučaj na Pacifiku — da pomorske eskadre moraju da operišu na velikom otstojanju od svojih baza, onda je potrebno da ploveći aerodromi nadoknade odsustvo kopnenih.

Ovakvi aerodromi svakako ne mogu biti svi istog značaja. Tako, naprimera, laki nosači aviona od 10.000 tona, koji nose oko 30 aviona, sasvim su dovoljni za saradnju sa razaračima, fregatama i korvetama prilikom zaštite konvoja od podmornica. Nasuprot tome, za upotrebu srednjih bombardera, a naročito bombardera sa velikim radijusom dejstva, koji bi eventualno nosili i atomske bombe, potrebni su veliki nosači aviona, koji imaju poletne staze sa dužinom do 300 m.

Američki strategijski nosači aviona. — Mornarica SAD je dobro opremljena ovom vrstom ratnih brodova koji se čas nazivaju *strategijski nosači aviona*, a čas, opet, *nosači aviona za daljnje napade*. Pored 11 nosača aviona tipa *Yorktown* i 10 tipa *Bonhomme Richard*, od 27.000 tona, koji su ušli u službu između 1943 i 1946 a svaki nosi po 82 lovačka aviona, bombardera ili aviona za torpedovanje, tu su još i 3 nosača aviona tipa *Essex* od 34.000 tona, kao i 3 tipa *Midway* od 45.000 tona, od kojih svaki nosi oko 100 aviona.

Međutim, američka mornarica forsira izgradnju nove serije nosača aviona tipa *Forrestal*, strategiskog super-nosača aviona od 60.000 tona koji ima tri poletne staze. 4 od ovih džinovskih brodova već su gotovi ili su još u gradnji, a sledećih 8 treba da budu na atomski pogon.

Na taj način američka mornarica raspolaže već sada ofanzivnom snagom od 30 nosača aviona, pomoću kojih SAD mogu staviti u akciju bilo u kom kraju sveta 3.000 aviona, od kojih nekoliko stotina bombardera mogu nositi atomske bombe.

Nosači aviona britanske mornarice su, u celini, manje težine nego američki. Dok su nosači aviona *Eagle* (završen 1951) i *Ark Royal* (skoro ušao u službu) veliki brodovi od po 37.000 tona, snabdeveni najsvršenijim uređajima koje koriste i najnoviji američki nosači, 4 nosača iz serije *Victorious* i 2 iz serije *Implacable* ne prelaze 23.000 tona, odnosno 30—32.000 tona — pod punim opterećenjem.

Britanska mornarica raspolaže i sa 12 nosača aviona lake eskadre od 14—18.000 tona, kojima treba dodati 2 nosača aviona koji pripadaju australiskoj mornarici i 1 kanadskoj. Ovi nosači aviona osetno su nadmoćniji od onih 10 lakih nosača aviona američke mornarice, a pored njih britanska mornarica raspolaže i sa

66 nosača aviona za pratnju konvoja od 12.000 tona, specijalno namenjenih za odbranu konvoja od napada podmornica, koji nose svaki po 30 do 35 aviona.

Anglosaksonska mornarica raspolaže, dakle, — ne računajući nosače aviona tipa *Forrestal* koji su još u gradnji ili projektu — sa 38 strategijskih nosača aviona, 25 nosača aviona lake eskadre i 66 nosača aviona namenjenih za pratnju konvoja, što znači ukupno 129 plovećih aerodroma koji mogu da omoguće akciju oko 7.000 aviona. Ova pomorsko-vazduhoplovna snaga biće tim efikasnija što najnovija brzina ovih strategijskih nosača aviona, koja se kreće od 30—32 čvora na čas, omogućuje ostvarenje njihove masovne koncentracije, a da se pritom koristi i prednost iznenađenja.

Francuski i holandski nosači aviona. — Francuska mornarica ne raspolaže strategijskim nosačima aviona, već samo sa 2 laka nosača aviona i to: *Arromanches*, od 14.000 tona, koji je ustupljen od strane Velike Britanije, i *La Fayette*, od 11.000 tona, koji su joj ustupile Sjedinjene Američke Države.

Najzad, treći nosač aviona, *Bois Belleau*, sličan *La Fayette*-u pozajmljen je od američke mornarice radi pojačanja francuskih pomorsko-vazduhoplovnih snaga u Indokini. Francuski budžet nije dosada dopuštao da se otpočne sa građenjem velikih ratnih brodova u francuskim brodogradilištima. Ova tri nosača aviona, koji su sada u službi francuske mornarice, suviše su malih dimenzija da bi omogućili korišćenje modernih mlaznih aviona. Konačno je donesena odluka i dat je nalog za izradu jednog novog nosača aviona od 22.000 tona čije ime još nije konačno izabrano ali koje će, verovatno, dobiti ime *Clemenceau*.

Holandska mornarica raspolaže samo jednim lakim nosačem aviona, *Karel Doorman*, od 13.000 tona, koji je ustupljen 1948 od strane Velike Britanije, a koji je sličan francuskom nosaču aviona *Arromanches*.

U krugovima NATO-a smatra se da Francuska, Holandija i druge zemlje-članice kao što su: Italija, Danska, Norveška, Grčka, Turska, Portugalija i Belgija treba, pored ostalog, da organizuju odbranu svojih teritorijalnih voda od eventualnih vazdušnih i podmorničkih napada, a u izvesnim okolnostima, trebalo bi da prime na sebe i zaštitu konvoja u svojim morima.

(*La Libre Belgique*, 1 juni 1954)

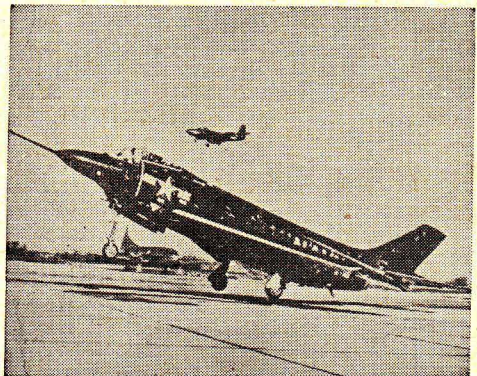
SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

RATNA MORNARICA SAD DOBILA JE NOVI LOVAČKI AVION »DEMON«

Američka ratna mornarica preuzela je prvi avion iz seriske proizvodnje dvojake namene — Makdonelov (McDonnell) *F3H-IN* »DEMON«, koji može da posluži i kao lovački avion za dejstvo po svakom vremenu i kao lovac-bombarder. Zvanični predstavnici mornarice izjavili su da je to avion za uzletanje sa nosača i da ima sasvim nova svojstva.

Duž prednje ivice povijenih krila nalaze se »krilca« koja mogu da menjaju ugao i znatno utiču na brzinu dizanja aviona, što je važno s obzirom da je raniji tip ovog aviona bio opremljen Vestinghauzovim mlaznim motorom *J40* sa mlaznicom, dok će novi tip biti opremljen sa mnogo jačim Allisonovim motorom *J71*.

Naoružanje. — Osnovno naoružanje novog lovca je mitraljez od 20 mm, vanredne brzine opaljivanja, sa velikom početnom brzinom zrna. Među-

tim, na ovaj avion mogu se postaviti i razne kombinacije raketa za gađanje ciljeva u vazduhu, tj. za vreme borbe ili presretničke akcije. Avion je opremljen i najnovijim sistemom za automatsko izračunavanje elemenata za otvaranje vatre.

Trup novog aviona je vrlo dug (oko 17,85 m), dok je raspon krila 10,5 m. Kada stoji na zemlji, avion je visok skoro 4,2 metra.

Probna letenja prototipom ovog aviona izvršena su još 1951 i otada je on bio podvrgnut mnogobrojnim ispitivanjima, između ostalog, i da li je pogodan za uzletanje sa nosača aviona.

(United States Information Service, 12 mart 1954)

GLASNOGOVORNIK ZA POTREBE PSIHOLOŠKOG RATOVANJA

Amerikanci vrše opite sa novim uređajem glasnogovornika koji je naročito izrađen za primenu u okviru *psihološkog ratovanja*. Njegov amplifikator je ugrađen u nov, solidan i lako prenošljiv sanduk i može se montirati na ma koje vozilo koje je sada u upotrebi u Armiji, ili na avion za vezu, ili tenk. — Uređaj je upotrebljiv kao celina ili po delovima, a sastoji se od 2 amplifikatora od po 250 vati, koji se mogu razdvajati odvijanjem jednog zavrtnja. Na taj način, ukoliko jedan amplifikator otkaze, ne mora se ceo uređaj slati na opravku. Aparat radi na struju jake voltaže, a može koristiti i struju generatora na vozilu. Sanduk za amplifikator ima i ugrađen sistem za prenošenje tonske trake, koja pomoću jednog prostog uređaja može ponavljati emisiju.

Smatra se da ovakva metoda odstranjuje potrebu za visokostručnim lingvistima na frontu, pošto se saopštenja mogu pripremiti u pozadini i emitovati po volji u prednjim linijama.

(Military Review, juni 1954)

RATNA TEHNIKA ARGENTINE

Novi raketni projektili. — Argentinski Aerotehnički institut, u saradnji sa Upravom vojne industrije, izvršio je uspešna opitna vazдушna gađanja raketama A3F. Prilikom ovih opita, rakete su puštane pojedinačno, u parovima i u plutunima, sa aviona IA24 *Calguin*.

Smatra se da je proizvodnja ovih projektila zadovoljila težnje argentinskih vojnih krugova koji su sebi postavili za cilj da što više uproste savremenu teoriju o vazдушnim borbama.

*

Atomski reaktori. — Zahvaljujući posedovanju potrebnih sirovina, u Argentini će moći da se izrađuju atomski reaktori — bez inostranog materijala i opreme. *Berilijum*, koji se u zemlji lako dobija, biće upotrebljen kao *moderator* (zajedno sa uranijumom) — umesto *teške vode* ili grafita, koji se primenjuju u drugim zemljama.

Zasada se predviđa da će nuklearna energija zameniti ugalj i drugo pogonsko gorivo za proizvodnju električne energije u industrijske svrhe.

(Military Review, juli 1954)

ČILE RAZVIJA SVOJE VAZDUHOPLOVSTVO

Čileansko ratno vazduhoplovstvo dobilo je školske avione T-34 *Mentor* i školske transportne avione D18S, koji su kupljeni u SAD. Na 25 aviona T-34 koji su nedavno doleteli u Čile, za sve vreme puta nalazili su se čileanski piloti.

Avion D18S je nabavljen i za vazduhoplovstvo i za mornaricu, a predviđen je za zadatke taktičke podrške i kao školski avion za vežbe u gađanju raznim oruđima. Naoružan je sa 2 mitraljeza 12 mm koji su ugrađeni u prednji deo trupa, a pored toga, pod krila se mogu smestiti 12 raketa kalibra 57 mm ili 2 bombe po 50 kg. Mornarica će ovaj avion koristiti u razne svrhe u pomorsko-vazduhoplovnim akcijama duž obale Čilea, koja ima dužinu od preko 7.000 km. D18S, između ostalog, može se upotrebiti: kao dvomotorni školski avion za obuku u navigaciji, kao transportni avion, kao izviđački za foto-snimanja i kao ambulantni avion.

(*Military Review*, juli 1954)

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

REZERVA DOBROVOLJACA BRITANSKE RATNE MORNARICE

Rezerva dobrovoljaca britanske ratne mornarice, ili *RNVR*, osnovana je zvanično 1903, ali njeni prvi počeci datiraju, stvarno, 30 godina ranije. Otada je bilo skoro uvek dobrovoljaca u oružanim snagama Velike Britanije. Tako su postojali dobrovoljci koji su služili kao posada na brodovima pod komandom Drejka u doba Elizabete I. Međutim, pre više vekova dobrovoljci su često bili plaćeni za svoju službu ili su prilikom stupanja na dužnost primali izvesnu sumu novca. Veliki broj onih dobrovoljaca koji su služili pod Drejkom, stupio je u službu ondašnje mornarice u nadi da će se na taj način obogatiti.

Godine 1873, Dobrovoljni artiljerci za ratnu mornaricu — tako je glasio njihov naziv — ponudili su besplatno svoje usluge. Štaviše, oni su od svog novca kupovali sebi uniformu i plaćali sve troškove, podrazumevajući tu čak i iznos svog izdržavanja na britanskim brodovima. Među njima su se nalazili finansijeri, pravnici, poslovni ljudi, prodavci pića, činovnici, pa čak i čitava jedna muzička škola iz Bristol, među čijim je pripadnicima jedan nosio titulu doktora muzike. To su bili, jednom rečju, bogataši koji su se igrali mornara i pravi mornari su ih smatrali više kao lakrdijaše. Zvanično oni su se delili na »sposobne« i »nesposobne«, ali nikada nije postojala pomisao da se oni nazovu mornarima.

Ovi Dobrovoljni artiljerci za ratnu mornaricu rasturjeni su 1891 godine. Oni su potom odlučili da formiraju privatnu mornaricu koja će pripadati samo njima i u tom su cilju kupili stare brodove od mornarice i jahte za koje su oni sami obrazovali posade. Krajem XIX veka, pred pretnjom rata sa Nemačkom, odlučeno je da se pristupi reorganizaciji zvanične mornarice, kako u pogledu ljudstva tako isto i brodova. Shvaćeno je da, ako dođe do rata, biće to pomorski rat. Godine 1903 rešeno je da se ponova formiraju Dobrovoljni artiljerci, koji su nazvani *Rezerva dobrovoljaca za ratnu mornaricu*.

Formirane su dobrovoljačke divizije u Londonu, Briktonu, Bristolu i Glazgovu, zatim u Liverpulu, i za nekoliko meseci skoro 4.000 ljudi stupilo je u ove jedinice. Novi mornari služili su na brodovima ratne mornarice.

Kada je izbio rat 1914, svi pripadnici *RNVR* spremili su se da služe u mornarici. Može se zamisliti njihovo zaprepašćenje kada su saznali da će se boriti kao obični vojnici, pripadnici Divizije ratne mornarice, na kopnu! Međutim, neki pripadnici *RNVR* bili su angažovani na ratnim brodovima i učestvovali su u pomorskim akcijama kod Anversa, Galipolja, Ostende itd., kao i u bici kod Jitlanda.

Baš u ovo doba, za vreme rata 1914, *RNVR* i mornarica počinju, u pravom smislu reči, da se fuzionišu. U vreme mobilizacije (1914), *RNVR* je brojala samo 4.198 ljudi; 1918 njeno brojno stanje iznosilo je 38.000 ljudi, ne računajući one u Diviziji ratne mornarice.

Po završetku Prvog svetskog rata nastupio je period smanjene aktivnosti na svim poljima pa i ovde. Nova uredba o *RNVR* bila je objavljena 1921, ali dugo iščekivanje rashladilo je vatrene želje aspiranata za nju i broj onih koji su se

prijavili nije dostigao očekivani broj kandidata. Rekrutovanje se poboljšalo za vreme perioda depresije, doba kada su ljudi stupali u vojsku zbog jednog para cokula, ili zbog socijalnog obezbeđenja. Drugi su se angažovali zato što su oduvek želeli da služe u mornarici, ali nisu imali ni vremena ni prilike da to i postanu.

Pretnja novog rata dovela je do toga da su se ponovili događaji iz prošlosti. Obnovljena je Rezerva dobrovoljaca ratne mornarice i dobrovoljci su navalili sa svih strana.

Kada je izbio rat 1939, iskorišćena je odmah ova RNVR koja je u to vreme brojala 8.000 ljudi. Svi su bili raspoređeni na brodove ili pomorske ustanove na kopnu i za vreme trajanja neprijateljstva RNVR je morala stalno da prekida svoja regrutovanja. U toku pet i po godina, ovi dobrovoljci činili su sastavni deo ratne mornarice. Skoro svi, počev od oficira do običnih mornara, uzeli su učešća u ponekog pomorskoj akciji.

Većinu posada u protivpodmorničkoj floti i kod minolovaca obrazovali su pripadnici RNVR ili Rezerve mornarice. Treba naročito podvući da su oni postepeno dobijali u svoje ruke sve veće brodove ratne mornarice kao: kontra-torpiljere i podmornice i da su, najzad, i za komandante ovih ratnih brodova došli oficiri iz RNVR. Po završetku Drugog svetskog rata, 80% oficira britanske mornarice bilo je iz redova Rezerve dobrovoljaca ratne mornarice.

(*La Nation Belge*, 28 maj 1954)

BRITANSKA KOMANDA BLISKOG ISTOKA Premešta se na KIPAR

Britansko Ministarstvo odbrane saopštilo je da se predviđa premeštaj zajedničkog štaba Komande kopnene vojske i vazduhoplovstva Bliskog Istoka — na Kipar i to u doglednom vremenu. Štab generala Festinga, komandanta britanskih trupa u Egiptu, koji se nalazi u Ismailiji, ovim premeštajem nije obuhvaćen. Datum izvršenja ove promene nije još objavljen.

Iz Nikozije se javlja o pripremama koje se vrše za prijem novodolazećeg štaba, povodom čega će dosadašnji štab Kiparskog garnizona uskoro napustiti svoje prebivalište i biće premešten u jedan logor koji se nalazi oko 4,5 km daleko od prestonice. Među ostalim pripremama, zapaženo je iznajmljivanje većeg broja zgrada za porodice vojnih lica.

(*Manchester Guardian*, 24 juni 1954)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

RAZVOJ TONAŽE FRANCUSKE RATNE MORNARICE

Da bi francuska ratna mornarica mogla da ispuni svoje obaveze prema NATO-u, stručnjaci su procenili da bi njena tonaža morala da iznosi oko nekih 540.000 tona (od kojih bi na borbena plovna sredstva došlo oko 430.000—440.000 tona, a ostalih 100.000 bi otpalo na pomoćno brodovlje). Tadašnji državni sekretar za mornaricu, Gavini, potvrdio je još jednom ove cifre prilikom jedne svoje izjave u januaru ove godine. Da bi ta izjava naišla na razumevanje i bila povoljno primljena, on je ove podatke propratio jednim važnim upozorenjem da je ovaj program razvoja tonaže mornarice predviđen za period od sledećih 15—20 godina.

Tonaža francuske mornarice, rekao je Gavini tom prilikom, iznosi danas samo 350.000 tona, što znači 200.000 tona manje od predviđene kvote. Sa plovnim objektima u izgradnji, kao i onima koji će mornarici biti ustupljeni od strane drugih zemalja, ova će se tonaža povećati na 450.000 tona u 1957. Od ovog datuma pa,

otprilike, do 1963, sem ako ne bi bilo nekih novih ustupanja brodova, ovaj će broj postepeno opasti na 350.000 tona, čak i ako bi se svake godine dodavala flota od 30.000 tona. Ovo iz razloga što bi tonaža dotrajalih brodova, koji se brišu sa liste, u ovom periodu umnogome prevazilazila tonažu brodova koji ulaze u službu. Pa, ipak, obnovljena i velikim delom modernizovana, ova flota će pri istoj tonaži raspolagati sa daleko većom moći nego što je to sada slučaj.

Tek posle 1963, s obzirom da će proizvodnja ponova nadmašiti gubitak, tonaža francuske ratne mornarice počće da se povećava. Pošto će svake godine 30.000 tona brodovlja izlaziti iz brodogradilišta, to će, prema predviđanjima, negde oko 1970 tonaža mornarice dostići nivo od 540.000 tona koji se smatra kao neophodan. Taj će se nivo moći održati i dalje (s obzirom da srednji rok upotrebe jednog ratnog broda iznosi, ustvari, 18 godina) tako da bi iznos od 30.000 tona pretstavljao upravo godišnji anuitet obnavljanja jedne flote od pola miliona tona. 30.000 tona, nastavio je dalje državni sekretar za mornaricu, moraju se posmatrati kao neophodan minimum koji se ne može smanjivati. Ako bi se odbio ovaj napor za sledećih nekoliko godina, to bi značilo da se Francuska odriče posedovanja mornarice koja bi imala da pomogne sprovođenje njene politike.

Uostalom, dosada se obnavljanje tonaže mornarice odvijalo normalno. Tako je, naprimer, 12 januara o. g., *Surcouf*, prototip brzog broda za pratnju konvoja, od 2.750 tona, otpočeo sa probnim vožnjama koje su, izgleda, dale zadovoljavajuće rezultate. Već šesti brod iz serije *Dupetit-Thouars*, pušten je 4 februara o. g. u more iz brodogradilišta u Brestu, a obalni minolovac *Antares* na dan 21 januara iz brodogradilišta u Šerburu. Tako isto, prvi od sedam brodova za pratnju konvoja, naručenih *off-shore*, spušten je 13 februara o. g., u prisustvu pretstavnika NATO-a, iz brodogradilišta u more.

(*Revue de défense nationale*, mart 1954)

ŠVAJCARSKA

NEDOSTATAK KADROVA ZA ŠVAJCARSKU ARMIJU

U poglavlju »Vojni departman«¹⁾ izveštaja o radu za 1953 koji je švajcarsko Federalno veće uputilo Parlamentu, provejava izvesna uznemirenost po pitanju kadrova za Švajcarsku armiju. Iako je to učinjeno dosta diskretno, ipak, u izveštaju je po ovom pitanju zauzet prilično jasan stav. Radi se, ukratko, o sledećem:

»U oblastima Švajcarske gde se pretežno govori francuski i italijanski, regrutovanje kadrova ne odgovara stvarnim potrebama vojske. Zbog toga je ponekad bilo nužno da se u jedinice ovih oblasti uključe oficiri sa pretežnim poznavanjem nemačkog jezika. Znatan broj mladića iz ovih oblasti želi da ograniči svoje vojno obrazovanje na minimum, tj. na regrutnu školu i povremene vežbe, a protivni se pohađanju izvesnih kurseva u cilju njihovog docnijeg proizvodstva u podoficirske, odnosno oficirske činove. U ovakvom svom stavu njih često podržavaju poslodavci, koji usko gledaju na stvari i koji smatraju da trenutno otsustvovanje jednog radnika ili službenika sa dužnosti ne koristi tako mnogo interesima same vojske, a nanosi prilično štete profesiji takvog lica. Tome treba dodati čitavu bujicu molbi za oslobođenje od regrutnih škola i služenja u kadru, kao i od vežbi. Potrebno je pritom potsetiti da ispunjavanje svih ovih dužnosti, uključujući tu i kurseve za podoficirske, odnosno oficirske činove, pretstavlja obavezu predviđenu zakonom. Priprema i vojna obuka zahtevaju da se regrutna škola završi u 20-toj godini, a da se vežbe povremeno izvode po jedinicama u kojima su dotična lica raspoređena, i to po godištima određenim od strane Vojnog departmana. Odgovorni organi švajcarske Konfederacije i kantonalnih vlasti primili su instrukcije da ispitaju sa naj-

¹⁾ Švajcarsko Ministarstvo odbrane.

većom pažnjom ove molbe za oslobođenje odnosno odlaganje vojnih obaveza i da po njima postupaju samo u naročito opravdanim i izuzetnim slučajevima. Ni obveznik, ni poslodavac, niti neko treće lice ne mogu da koriste pravo oslobođenja ili odlaganja od vršenja vojnih obaveza».

Da li ovu situaciju, pita se pisac ovog članka, treba pripisati trenutnoj moralnoj slabosti ili preprekama materijalne prirode? Razvoj tehnike naoružanja i ostale vojne opreme zadao je težak udarac, u to ne treba ni sumnjati tvrdi pisac, sistemu služenja vojne obaveze u Švajcarskoj. Da bi se danas obučio i formirao vojnik, podoficir ili oficir potrebno je, približno, dva puta više vremena nego pre četvrt veka. Građanin-obveznik mora sada da posveti prilično vremena vojnoj obavezi.

Zbog svojih osobenosti, kao i sprovođenja ekonomičnosti, vojne obaveze su postale vrlo teške. Nije li, prema tome, donekle, prirodno što ih mnogi mladići žele da izbegnu. Dugi periodi vojničke obuke kroz koje treba proći da bi se stekao poručnički čin mogu da dovedu u pitanje početak izvesne karijere u građanstvu. Oni prekidaju univerzitetske studije i nanose im štetu. Da bi se prebrodile ove teškoće i da bi se odgovorilo ovim dužnostima potrebno je mnogo građanske svesti i samopregora.

Dalje, primiti komandovanje četom, odnosno bataljonom, znači primiti na sebe, van redovnog zanimanja u građanstvu, jednu dužnost koju čitave gomile hartije i akata, odnosno jedna glomazna administracija, čine naročito tegobnom.

Iz objektivnih razloga je regrutovanje kadrova postalo složenije nego što je bilo ranije. Na taj način se u Švajcarskoj pojavio komplikovan problem, čije rešavanje nije tako jednostavno. No, bez obzira na to treba priznati da postoji suviše velik broj molbi za oslobođenje od vojnih škola i vežbi. Ali, tu postoje, ako se tako mogu nazvati, i olakšavajuće okolnosti. Zadaci i obaveze industrije u Švajcarskoj nisu iste kao ranije. Pojedine specijalnosti su jako napredovale. Izvršenje nekih važnih porudžbina, na kojima radi čitav jedan atelje, može biti otežano odsustvovanjem jednog jedinog tehničara, pa čak i jednog radnika — specijaliste.

Izgleda da vojnim vlastima nedostaje ponekad razumevanje za izvesne potrebe građanskog života. Ozbiljni poslodavci, čiji patriotizam ne dolazi uopšte u pitanje, žale se povremeno na to. Ipak, mora se priznati da je Federalno veće u pravu kada zahteva da bi Armija trebalo da odobrava ova oslobađanja od službe samo u izuzetnim slučajevima. Postupati drukčije značilo bi dezorganizovati obuku u vojsci, odnosno učiniti je, delimično, uzaludnom. Potrebna je kolektivna disciplina. Samo pod tim uslovom Švajcarska će moći da organizuje svoju odbranu i da se suprotstavi svakome ko pokuša da nasrne na njenu teritoriju, odnosno da ugrozi njenu nezavisnost.

Postavlja se pitanje da li je volja za odbranom zemlje popustila ili ne? Pisac smatra da ta volja kod Švajcaraca nije ni najmanje oslabila. Postoje, ipak, izvesne činjenice koje ne treba zanemariti: najnoviji razvoj vojne nauke, pronalazak atomskih oruđa, razlika koja postoji između Švajcarske armije i armija drugih velikih sila koje raspolazu oklopnim divizionama, strategiskim i taktičkim vazduhoplovstvom, ogromnim koncentracijama artiljerije, sve je to, donekle, psihološki uticalo na pojedine moralno slabije ljude.

Kao što se vidi, uzroci teškoća na koje ukazuje Federalno veće različiti su. Zbog tih uzroka, u isti mah i materijalne i psihološke prirode, teško je zadovoljiti sve veće potrebe vojske i građanskog života. Ne treba se ustručavati da se stvarnosti pogleda u oči. Ali, postoji još jedna druga stvarnost kojoj takođe treba pogledati u oči: ako Armiji ne polazi za rukom da regrutuje potrebne kadrove u svim oblastima zemlje i ako se molbe za oslobođenje od vojne obaveze, iz razloga ličnog komoditeta, budu i dalje nagomilavale, postaće nemoguće da se ozbiljno shvati želja za odbranom koju Švajcarci stalno i sa toliko gordosti ponavljaju; to će se razumeti kao obično i prazno deklamovanje na koje se niko neće prevariti, ni u Švajcarskoj, a pogotovu ne u inostranstvu.

NORVEŠKA

POVEĆANJE KONJSKOG TRANSPORTA U NORVEŠKIM ORUŽANIM SNAGAMA

Posle više godina postepenog opadanja vojne korisnosti konja, specifičnost karaktera zemljišta u Norveškoj počela je da nameće potrebu njihovog ponovnog korišćenja u oružanim snagama. Ovo su naročito usloveli planinski teren i veliki snegovi.

U toku zimskih manevara i vežbi koje su bile održane u Norveškoj, došlo se do zaključka da su normalna sredstva i transportni materijal koje upotrebljavaju ostale zemlje Organizacije Severoatlantskog pakta suviše teški i glomazni za norveške puteve i tamošnje zimske uslove. Kada su manevri otpočeli, sneg je u Oslu bio izuzetno veliki, što se tamo dešava jednom u 6—7 godina. Međutim, s druge strane, ovo je imalo tu prednost što je omogućilo isprobavanje opreme i ljudi — pod najtežim uslovima zimskog ratovanja.

Stoga je norveško Ministarstvo odbrane dalo instrukcije po kojima će se broj konja koji se sada nalaze u oružanim snagama udvostručiti. Te instrukcije su uslovile promenu formacije, tako da su sad uključene i transportne čete sa konjskom zapregom. Sve u svemu, predviđa se da će norveške oružane snage upotrebiti 8.000 konja, kojima će se popuniti 126 pomenutih četa.

Ove promene u formaciji oružanih snaga biće izvršene ovakvim sistemom: Armija će kupiti konje i daće ih na održavanje i smeštaj kod seljaka i farmera, kojima će plaćati po 400 norveških kruna (približno oko 18.000 dinara) godišnje za negu i ishranu konja, a moći će ih upotrebljavati za domaće potrebe.

Svake dve godine konji će biti sakupljeni na vojnim vežbama i manevrima.

Norveški vojnici se pozivaju na vežbu jednom u 3 godine, ali, kao što je rekao predstavnik Ministarstva odbrane, ljudima se plaća samo za vreme dok su na vežbi; dok se za konje plaća i kada su na selu.

Norveško iskustvo i shvatanje potrebe oživljavanja konjskog transporta slično je grčkome, pošto se i u toj zemlji na planinskom zemljištu ne mogu upotrebiti savremena transportna sredstva. Međutim, karakteristično je da je i u Velikoj Britaniji došlo do potrebe za povećanjem konjskog transporta, što se već odrazilo na izvesnim vežbama i manevrima.

(New York Herald Tribune, 1 april 1954)

ŠVEDSKA

ŠVEDSKA NE ŽELI DA KAPITULIRA PRED HIDROGENSKOM BOMBOM

Shvatajući činjenicu da pojam *totalnog rata* zahteva i totalnu odbranbenu gotovost, švedska vlada i švedski Generalštab preduzeli su energične mere protiv svakog »atomskog defetizma« koji bi se mogao pojaviti u krugovima Armije ili civilnog stanovništva. Zaključak koji je donet u opštinskom odboru jednog poznatog grada u Britaniji, da treba prestati sa ovim merama protivvazdušne zaštite — pošto one u doba hidrogenske bombe nemaju nikakvog smisla — u Švedskoj nije naišao ni na kakav odjek.

Nasuprot tome, Šveđani su revidirali celokupan svoj sistem zaštite iz vazduha, baš u vezi nove opasnosti od hidrogenske bombe.

Tačno je da Švedska, sa svojim malobrojnim stanovništvom i gradovima koji su sazidani na granitu, ima bolje *prirodne* uslove za efikasnu zaštitu iz vazduha no Engleska i druge zapadnoevropske industrijske zemlje. No, s druge strane, ona je u geografskom pogledu izloženija i mora svoju vazдушnu odbranu prilagoditi

ograničenim mogućnostima zemlje sa stanovništvom od svega 7 miliona ljudi. Švedska, naprimjer, još ne raspolaže »raketama-robotima« tipa američkog dirigovanog projekta *Nike-a*, mada radi i na usavršavanju ovakvih oruđa. Međutim, nešto što ima daleko veći značaj od praktičnih mera zaštite od hidrogenske bombe jeste *psihološka priprema*. Ona u Švedskoj proizlazi iz napora vojnih i civilnih vlasti da ubede stanovništvo da jedno atomsko bombardovanje ne znači istovremeno i propast sveta. Na taj način, eventualnom agresoru se izmiče nada da bi Šveđane mogao zastrašiti pretnjama u vezi sredstava za masovno razaranja i uništavanje.

Švedski ministar Erlander nije pred Parlamentom krio svoj skepticizam u pogledu rezultata napora za zabranu atomskog oružja. On je na jednu interpelaciju da li se vlada slaže sa eventualnom međunarodnom zabranom pomenutog oružja odgovorio potvrdno, ali uslovljavajući to postojanjem efikasne kontrole da će takva zabrana biti stvarno i sprovedena. Pritom je naglasio da, ukoliko bi se pojavila opasnost od atomskog bombardovanja, ona niukoliko neće sprečiti Švedsku da do krajnjih granica pruži otpor za odbranu svoje slobode i nezavisnosti.

Erlander je pomenio i sredstva koja Švedska predviđa za svoju odbranu i koja se sastoje: — delimično u borbama sa protivničkim avionima koji nose atomske bombe, a delimično u ograničavanju razornog dejstva od atomskih pogodaka. Prvi zadatak spada u delokrug najsavremenijih lovačkih aviona, a drugi u delokrug raznih organizacija i vojnih ustanova i komandi koje još za vreme mira pripremaju evakuaciju celokupnog civilnog stanovništva i koje su obučene za službu u masovnim skloništima, kao i ostalim skloništima protiv vazdušnog napada, uključujući i ona za zaštitu od radioaktivnog zračenja.

Program evakuacije celokupnog stanovništva predviđa preseljenje 3 miliona ljudi iz oko 100 većih, srednjih i manjih gradova.

Prošle godine su već održane uspešne vežbe u evakuaciji, koje je izvodila i kontrolisala specijalna organizacija za evakuaciju jačine 130.000 ljudi i žena. Sva ona lica koja se bave poslovima važnim za ratnu proizvodnju ostaju na svojim mestima, ali su za njih predviđena skloništa koja treba da ih zaštite i od hidrogenske bombe; ova skloništa obično se nalaze nedaleko od pomenutih radnih mesta. Ovde treba pre svega istaći velika masovna skloništa za zaštitu od vazdušnog napada, koja su građena probijanjem ogromnih blokova stena u Štokholmu, Geteborgu i drugim gradovima. Ona su sigurna čak i protiv punih pogodaka. Takvih skloništa zasada ima 11.

Pored iznetog, švedski Generalštab je izdao jednu brošuru o dejstvu i zaštiti od hidrogenske bombe. Ne bez žaoke uperene protiv dnevne štampe i njenih senzacionalnih izveštaja koje Generalštab smatra preteranim, brošura čvrsto zaštopa stanovništvo da, čak i u odnosu na hidrogensku bombu, nema razloga za nekim osećanjem beznadežnosti i obeshrabrenja. U štampi se često preteruje sa opisima dejstva i opasnosti od radioaktivnog zračenja. Opekotine japanskih ribara, prilikom nedavnih opita u Pacifiku, proizilaze iz sticaja raznih nepovoljnih okolnosti, kao što su stvor tla na mestu eksplozije, pravac vetra itd.; prema tome, ta iskustva se ne mogu uopštiti. U odnosu na sam krater bombe, radioaktivno dejstvo na tom mestu popušta takvom brzinom da čovek može tu da dođe već nekoliko časova posle eksplozije. Normalna skloništa protiv napada iz vazduha pružala su i dovoljnu zaštitu od radioaktivnog zračenja u toku eksplozije.

U pomenutoj brošuri se kaže da je za Švedsku najvažnije da izgradi takvu civilnu, vojnu, privrednu i psihološku spremnost i gotovost, da bi svaki eventualni napad, ma kakav cilj imao, pretstavljao za protivnika skupocen i dugotrajan poduhvat. Pored toga, u toj iscrpnoj brošuri koja je pisana primerno ozbiljnim stilom i tonom, napominje se da se namirnice mogu dovoljno zaštititi od reaktivne prašine već samim zavijanjem u hartiju, a da se posle 24 časa radioaktivno dejstvo u neposrednoj blizini kratera bombe smanjuje na 2% od početnog.

Najzad, pridaje se velika važnost rasturanju ljudstva i materijala na veliku površinu i daljoj izgradnji atomskih skloništa, kao i podzemnih hangara za avione. Jedna od najvažnijih preporuka u brošuri glasi: »Ukoliko se životno važne funkcije i uređaji budu više održavali u ispravnom stanju, utoliko će se eventualan napad manje isplatiti«.

(Die Tat, 2 juni 1954)

DALEKI ISTOK

NEKI PODACI O ORUŽANIM SNAGAMA KINE

Jedan od poznatih francuskih dnevnih listova doneo je krajem maja o. g. članak pod gornjim naslovom. Zbog uloge današnje Kine na međunarodnoj areni, kao i zbog interesantnosti članka sa vojničkog gledišta, donosimo ga u izvodu.

Kina je vekovima bila jedna od najvećih svetskih sila i zato se ne treba iznenaditi što ona, prema popisu izvršenom nedavno od strane današnjih vlasti, broji oko 600 miliona stanovnika (ne računajući Kineze koji su otišli u priobalne zemlje Pacifika). Međutim, zadnjih 150 godina, zapravo izumiranjem njene poslednje dinastije krajem XVIII veka, nemajući jedno stabilno državno uređenje, značaj Kine kao sile je opao i usled toga je ona pretstavljala izvesno vreme negativan činitelj u svetskoj ravnoteži snaga. Danas je Kina organizovana sila koja raspolaže sa snažnim vojnim potencijalom i kao takva igra vidnu ulogu na sceni međunarodne politike.

Korejski rat. Kineska vojna sila nije se još mogla upoznati prilikom pobede Mao Ce Tungovih snaga u Kini. U novembru 1950, kada su »kineski dobrovoljci« prešli reku Jalu, Kineska armija je raspolagala skoro samo automatskim oruđem i lakim bacačima, dok su joj oklopne jedinice i vazduhoplovstvo potpuno nedostajali. O nekoj organizaciji i standardizaciji nije se moglo mnogo govoriti. Jednom rečju, Kineska armija je tada raspolagala oružjem otetim od Japanaca ili Čang Kaj Šeka. Ne raspolažući vatrenom moći ni sposobnošću manevrovanja, Lin Pjao je u Koreji primenio takvu taktiku napada kod koje je brojna nadmoćnost Kineske armije igrala važniju ulogu od njene tehničke moći.

Pretrpljeni gubici na reci Jalu i snažan otpor koji su pružile snage pod komandom Ridžveja i Van Flita, nalagali su krajem zime 1951/52 izmenu taktike Kineske armije. Već u jesen 1950, jednim kinesko-sovjetskim sporazumom, otpočelo se sa modernizovanjem Kineske armije sovjetskim materijalom. Uprkos Mao Ce Tungovoj želji za nezavisnošću, on je bio primoran da zatraži pomoć od Moskve, a ovoj je iz poznatih razloga to davanje pomoći išlo u prilog. Međutim, mogućnosti snabdevanja (ograničene praktično na Transibirsku železnicu) nisu dopuštale dotur potrebnih količina materijala. I zato je u to vreme Malik uputio poziv za pregovore, kako bi usporio ritam operacija u Koreji.

Modernizovanje ove Armije postignuto je na taj način što se lako naoružanje proizvodilo u Kini (u fabrikama oružja u Mukdenu, Čungkingu i Hongkongu), dok teško naoružanje i prevozna sredstva dolaze iz SSSR-a. Svaka divizija raspolaže sa 18 bestrajnih topova 57 mm, 12 haubica 70 mm, 12 bacača 120 mm, 54 ba-zuke, 24 topa 75 ili 76 mm i 12 PA topova 37 ili 40 mm, tako da je njena vatrena moć jednaka moći sovjetske divizije. Pored toga, Kinezi, kao i Rusi, raspolažu znatnim brojem samostalnih artiljerijskih i oklopnih divizija, kao i službom snabdevanja i transporta.

Ovo ne sprečava kinesku komandu da nastavi i dalje sa upotrebom i usavršavanjem »radničkih bataljona«. Ova komanda, koja se takođe formirala za vreme Korejskog rata, pretstavlja jedan izvanredno solidan kolektiv.

Što se tiče vazduhoplovstva, ono obuhvata 850 mlaznih lovaca, od kojih su 650 tipa Mig-15, 100 mlaznih bombardera IL-28, jednu eskadrilu za atomsko bombardovanje sovjetskog tipa TU-4 i oko 1.900 raznih drugih aparata rasporede-

nih u grupe. Potrebno je podvući da je ova vazдушna snaga hendikepirana nedostatkom goriva, s obzirom da se ono mora doturati Transibirskom železnicom.

Kinezi su završili rat u Koreji sa 50 modernih pešadiskih divizija, većim brojem artiljerijskih i 2 oklopne divizije. Ovo samo na Korejskom frontu. Američka komanda je zvanično procenila vatrenu moć jedne kineske pešadiske divizije na 60% u odnosu na američku pešadisku diviziju. Imajući u vidu brojno stanje jedne i druge, može se zaključiti da je njihova vatrena moć skoro izjednačena.

Regularna Kineska armija u jačini od 2,500.000 ljudi (800 hiljada u Koreji i 1,700.000 u Kini), potpomognuta je sa 700.000 ljudi trupa bezbednosti sa zadatkom zaštite pozadine, koji su raspoređeni u divizije *Kung An*.

Ustvari, za Kineze se ne postavlja pitanje gde da nađu izvor ljudstva (oni ga imaju koliko hoće), već gde da nađu potrebnu modernu opremu. Pritom se moraju uzeti u razmatranje i politički momenti s obzirom da, prema današnjim mogućnostima kineske industrije, teško naoružanje i avione mogu dobiti jedino iz SSSR-a. Nedavni ugovor između Mao Ce Tunga i Maljenkova predviđa isporuku 2.000 mlaznih aviona do kraja 1955, kao i teškog materijala potrebnog za modernizovanje jedinica bezbednosti *Kung An*, odnosno za formiranje skladišta. Krajem 1955, Mao Ce Tung će raspolagati sa 170 divizija solidno opremljenih i sa 3.500 mlaznih aviona. Ovome treba još dodati 35 ruskih divizija stacioniranih u Istočnom Sibiru i 4.500 aviona baziranih u Sibiru i Mandžuriji.

Industrijalizacija. — Među ciljevima Mao Ce Tungove vlade industrijalizacija zauzima jedno od glavnih mesta, jer je njegov režim postavio sebi zadatak da od Kine stvori ne samo snažnu industrisku zemlju već i veliku vojničku silu. Ovaj cilj moći će se dostići postepeno i u srazmeri sa poboljšanjem komunikacijskih veza sa SSSR-om.

Transibirska železnica može sada da preveze 14 miliona tona robe godišnje. To je, svakako, nedovoljno. Krajem 1955 treba da proradi jedna nova linija koja će spajati Ulan Bator sa Pekingom, dok se na kraju 1956 očekuje da jedna važna linija, preko cele Azije, iziđe na Čungking, polaznu tačku za plovidbu na Jangcekjangu. Toga dana struktura samog Aziskog kontinenta biće iz osnova izmenjena, i to utoliko pre što sve ono što se događa u Kini ne može da ostane bez reperkusija na ostalu Aziju, gde poboljšanje životnih uslova ljudskih masa zavisi direktno od tehničke opreme i ekonomske pomoći.

Postavlja se pitanje da li je SSSR jedina sila koja može da pomogne Kinu u njenoj borbi za industrijalizaciju. To je više problem međunarodne politike nego tehničke saradnje. Ukoliko Kina bude i dalje neprijateljski tretirana od strane zapadnih sila, utoliko će ona pojačavati svoje veze sa Moskvom. Međutim, ukoliko se zapadne sile pokažu spremne da joj pomognu, odričući se pritom svoje »računice«, utoliko će Mao Ce Tung igrati više ulogu aziskog lidera i manje će zavisiti od Kremļa.

Trebalo bi biti naivan ili slep pa poverovati da Kina sa voljom prihvata tu zavisnost i tešnje povezivanje sa SSSR-om, jer je poznata stvar da, ukoliko bi se ekonomske i vojničke veze pojačavale, utoliko bi slabila politička nezavisnost Kine. Velika Britanija je to već shvatila. Ostaje da se vidi da li će ona moći da utiče na ostale svoje saveznike da i oni to prihvate. Bez obzira na to, činjenica je da u Aziji postoji jedna nova sila koja je svojom već sada ostvarenom vojničkom premoći i ekonomskim naporom postala važan faktor na Aziskom kontinentu o kome se otsada mora voditi računa.

V. H.

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

Potpukovnik **Gabrijel Bone:**

RAT I TEHNIKA¹⁾

Pisac odmah počinje pravilnom konstatacijom da, ukoliko su zakoni rata »većiti« i ukoliko opšta ratna načela ostaju nepromenljiva — od Cezara do Foša, forme i sredstva rata se menjaju i prilagođavaju razvoju nauke i tehnike. Ako se ova evolucija posmatra još od doba starih Grka i Rimljana, uvideće se da je ona bila veoma spora, sve do epohe koja nam je vrlo bliska. Pronalazak baruta ustvari nije modifikovao antička ratna načela koje Napoleon još uvek primenjuje sa uspehom, i tek u drugoj polovini XIX veka, kada dolazi do industrijske revolucije, ova menja efikasnost oružja, kao i tempo, fizionomiju boja i metode borbe. Ali, industrijski potencijal ostaje još ograničen i vođenje rata, koje još uvek ima regionalan karakter, svodi se na klasičnu strategiju, tj. na veštinu kretanja i angažovanja oružanih snaga.

Međutim, evolucija i napredak nauke i tehnike u XX veku sve se više ubrzavaju, a u toku Drugog svetskog rata dolazi do pravih konvulzija u svim njihovim domenima.

Ovo, po mišljenju pisca, modifikuje veštinu ratovanja i daje naoružanju i taktici tako revolucionaran razvoj da se to znatno odražava i na samu strategiju. Ta evolucija postavlja pred civilno i vojno rukovodstvo svakovrsne probleme, čija složenost neprestano raste.

Pisac smatra da je interesantno pokušati da se u ovo doba previranja u svetu — u kome pojedine armije teže da se nadahnu doktrinom koja im najbolje odgovara — nađe neka vrsta istine za sutrašnjicu, proučavajući, s jedne strane, evoluciju nauke i tehnike u toku dva po-

slednja svetska sukoba, a s druge, novi karakter koji ona daje savremenom ratu, kao i posledice koje se zbog toga odražavaju naročito po planu narodne odbrane.

Pisac zatim razmatra period prevage ofanzive nad defanzivom, kao posledicu razvoja artiljerije, sve do 1914 godine, tj. do Bitke na Marni. Tada nastupa period u kome se defanziva neočekivano ponova probudila, dok nije dovela do stabilizacije frontova po sistemu *poziciskog ratovanja*, čiji nam je period dobro poznat. U tom periodu se svom težinom postavlja problem proboja i njegove eksploatacije, a u vezi s tim i problem industrijske opreme i materijala koje nameću novi zahtevi i odgovarajući napredak nauke i tehnike.

Pisac se zatim osvrće na prvu pojavu pojma *totalnog rata* i njegove zahteve, kao i na razvoj naoružanja, pri čemu naročito naglašava uticaj razvoja artiljerije. Ona toliko napreduje da je već 1916 smatraju glavnim rodnom vojske: — »artiljerija osvaja, a pešadija zauzima«.

Pisac dalje naglašava da su tehnika, naoružanje i radiotelegrafija povećali dimenzije bojnog polja. Bojni otrovi — usled efikasne protivzaštite — ubrzo gube svoju efikasnost. Međutim, tenkovi počinju igrati važnu ulogu u boju. Najzad, avion, isprva samo izvidanjem, a zatim i svojim naoružanjem i bombama, počinje sve više da izražava svoj uticaj na neprijatelja, naročito u moralnom pogledu. Sprega tenk-avion, koja je od 1940 nerazlučiva, odnosi pobedu za pobedom. Rezultati toga — u okviru porobljavanja pojedinih zemalja — dobro su nam poznati, a pisac naglašava da je sve to ustvari bio krah defanzive i slom »svih linija tipa Mažino«.

Pisac dalje iznosi ogromne napore industrijske mobilizacije kod obeju ratuju-

¹⁾ Guerre et Technique, par le Lt. Col. Gabriel Bonnet, *Revue de défense nationale*, maj 1954.

ćih strana i njene glavne rezultate na polju razvoja ratne tehnike (sintetični benzin i guma, infra-crveni zraci, rakete V₁ i V₂, razni novi tipovi aviona, upravljanje projektilima sa daljine itd.). Najzad, u članku se iznose i glavni rezultati napora u oblasti saniteta (ogromno smanjenje smrtnih slučajeva među ranjenim i bolesnim), kao i napretka u domenu smeštaja, udobnosti, ishrane itd.

U operativnom pogledu, prema mišljenju pisca, zahvaljujući napretku transportnih mogućnosti i opštoj primeni radija, borba se izvodi sa sve više raznih kombinacija i komandovanje je olakšano. Armije se kreću mnogo brže i frontovi se proširuju: od Lenjingrada do Crnog Mora — na više od 2.000 km, dok frontovi na Marni nisu u svoje vreme prelazili dužinu od 300 km. Sadejstvo tri vida oružane sile dolazi do sve jačeg izražaja. Tako se dolazi do organizacije taktičkih (združenih) grupa koje dobijaju vanrednu elastičnost i jaku vatrenu moć. Oklopne jedinice igraju sve veću ulogu, ali ona i-pak nije odlučujuća — ukoliko protivnik nije potpuno demoralisan. Nije dovoljno samo dostići određene ciljeve, već ih treba i održati. Uostalom, uporedo sa ofanzivnim sredstvima razvijaju se i metode i sredstva PT odbrane. Organizacija odbrane vrši se na sve većoj dubini; javlja se i *lovac tenkova*; PT oruđa se sve više umnožavaju; najzad, bazuka i *Panzerfaust* čine čitavu revoluciju u oblasti tradicionalne balistike i čine izlišnim trku ka što većem povećanju tonaže tenka radi zaštite.

Međutim, mehanizovane jedinice u mnogome zavise od komunikacionih pravaca, pozadinske službe i snabdevanja, radionica za opravku, itd. Kao ilustraciju ogromnih potreba koje nameće savremeni rat, pisac ističe da je u Drugom svetskom ratu, za pripremu jednog novog bojišta, prvi transport trebao da obuhvati 8 tona po jednom vojniku i dalje po 1 tonu mesečno (za diviziju 92.000 plus 14.000 tona mesečno). Kada se uzmu u obzir ogromne daljine koje je trebalo savladati, kao i svi ostali problemi, jasno je da je logistika imala da reši ogromne zadatke, koji se, po mišljenju pisca, jednom rečju odražavaju u »veštini da se sa odgovarajućim sredstvima dovede potreban broj ljudi na željenu prostoriju i u željeno vreme«. Taj zadatak logistika je dostojno ispunila.

Pisac ističe da su skoro svim operacijama — koje su izvodile snage SAD — prethodile amfibiske operacije. Iskrcavanja dobijaju karakter pravih bitki koje zahtevaju ne samo gospodarenje morem i vazduhom, već i sadejstvo avijacije, vazdušno-desantnih trupa, tenkova, inženjerije, pomorske artiljerije i desantnih brodova koji iskrcavaju trupe za osvajanje mostobrana. Pri ovome štabovi imaju da rešavaju veoma složene probleme.

Kopnene snage sve više primenjuju noćne pokrete. Kao i 1810 godine (u Španiji), *gerilska dejstva* danas čine sastavni deo rata i vrlo su efikasna.

Pisac ističe rezultate francuskih snaga Otpora, a zatim podvlači da je u Rusiji i Jugoslaviji »gerila« sačinjavala važan strategijski faktor. Za Jugoslovene pisac doslovno kaže:

»Od jeseni 1941, 80.000 jugoslovenskih partizana ukočilo je 500.000 ljudi (Nemaca, Italijana, Bugara i Mađara) okupacionih snaga. Krajem 1942, Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije broji 150.000 ljudi. Okupacione snage tada pojačavaju svoje efektivne, koji dostižu 630.000 ljudi, kojima treba dodati i 170.000 ustaša. I samo pričvršćivanje ovako velikih snaga na mestu predstavlja za Saveznike vrlo efikasnu pomoć«.

Pominjući dalje da su 1943 partizani dostigli jačinu 300.000 ljudi, protiv kojih je Osovina, u toku svoje Šeste ofanzive angažovala 24 nemačke, 9 bugarskih i 6 mađarskih divizija, pisac ističe da su jugoslovenske snage, koje su tada iznosile 38 divizija, 20 samostalnih brigada i 107 grupa, odbile ovu ofanzivu i prešle na akcije strategijskih razmera. Pisac na kraju zaključuje ovim rečima:

»Krajem 1944 snage Osovine angažuju 40 divizija, dok u isto vreme u Italiji, 24 savezničke divizije pričvršćuju na mestu samo 28 nemačkih divizija. U toku četiri godine neprijateljstava, Jugoslovenski front je stvarno imao odlučujući značaj, koji je naročito naglašen velikim osovinskim gubicima, kao i sabotazama i rušenjima koji, prema Klauzevicovom načinu izražavanja, *proždiru komunikacije*, usled čega je posle 1943 normalan kapacitet ranijih jugoslovenskih železnica sveden na 15%. Ovo je paralisalo neprijatelja i znatno doprinelo krajnjoj pobedi.«

Nećemo se upuštati u analizu preciznosti pojedinih piščevih podataka i cifara iz prednjeg razmatranja, ali se svakako vidi da je on želeo da bude objektivniji i da je našem NOR-u dao ono mesto koje mu ustvari pripada. Istina o našem Narodnooslobodilačkom ratu morala je da prođe u javnost, pa i u vodeće vojne publikacije Zapada. Za njeno tumačenje nisu više potrebni naročiti simpatizeri i pravi prijatelji, pošto je udarna snaga činjenica jača od svih prepreka, ma ko ih postavljao.

Pisac se zatim osvrće na značaj pojave vazdušnodesantnih trupa i njihovih akcija, koje su omogućile kombinaciju klasičnih principa — u uslovima brzine, jačine udara i iznenađenja. Pri ovome on ističe da je u martu 1944, u Burmi, izvršena najveća i najsmelija vazdušnodesantna operacija u istoriji — protiv Japana. Za vreme tih istih operacija, čitave divizije, sa njihovim celokupnim materijalom, prenošene su transportnim avionima na velika udaljenja — sa jednog mirnog na neko ugroženo mesto fronta. Došlo je do toga da se otada nije mogla zamisliti skoro nikakva akcija ili operacija, ma kako malih razmera, bez angažovanja bar dva od tri elementa oružane sile (vazduhoplovstva, kopnene vojske i mornarice). Pritom vazduhoplovstvo predstavlja neku vrstu *zajedničkog imenitelja* drugih dvaju faktora.

Pisac prelazi na razmatranje značaja i uloge vazduhoplovstva, za koje kaže da predstavlja glavni problem trke u naoružanju. Ono udesetostručava domet savremenih armija, čini pravu revoluciju u većini pojmova o udaljenosti, raspolaze sve većom brzinom i nevidenom moći razaranja. Najzad, ono je svuda prisutno i s njim se mora računati. U rukama komandovanja, vazduhoplovstvo predstavlja tipično *manevarsku snagu*, sposobnu za krajnju strategisku i taktičku pokretljivost.

Međutim, ma koliko uništavajući efekat »treće dimenzije« bio velik i ma kakav razvoj imali strategijski vazdušni transporti, more, po mišljenju pisca, ostaje još uvek izabrazano tragom mnogih transportnih i ratnih brodova koji su neophodni za osiguranje pomorskih komunikacija. Bitka za komunikacije dovodi do uništenja skoro 50% trgovačke tonaže koja je postojala 1939. Samo bitka

za Atlantik košta Saveznike 64%, tj. 2/3 ukupnih gubitaka trgovačke flote, ili 2.775 brodova. Nemačka ratna mornarica, međutim, gubi većinu od svojih 781 podmornice — nestalih u toku rata.

Iz svega toga rađa se besomučna trka u brodogradnji, čiji su rezultati poznati.

*

Po mišljenju pisca, savremeni rat je, pre svega, rat materijala, u kome moć jedne armije uglavnom zavisi od ekonomskog potencijala zemlje kojoj pripada. Nemačka, nastavlja pisac, bila je tučena sistematskim razaranjem njenih fabrika kugličnih ležaja, kaučuka i sintetičnog benzina. Sa Japanom je sličan slučaj, što je došlo do izražaja pre no što su Amerikanci upotrebili atomsku bombu.

Pisac, međutim, naročito podvlači da savremeni rat nije isključivo rat materijalnih snaga, već rat ljudskih duša i ispit »morala«. U tim dušama se odlučuje o porazu ili pobjedi. Bez visokog morala nikakva akcija ne može dati rezultate. Nije dovoljno graditi više i više većih brodova, više i boljih aviona od neprijatelja. Čovek je uvek taj koji fabrikuje i pušta u pogon mašine namenjene ratu; od njega se traži sve više hrabrosti i inteligencije. Njegov prisustvo oseća se svuda — od prvih linija, iza topa, na avionu, za radiostanicom, pa sve do buldožera i tvornice u »pozadini«.

Pisac smatra da borbeni moral trupa umnogome zavisi od materijala, obučenosti, veštine rukovođenja i snabdevanja. Materijal svakako igra veoma važnu ulogu, ali ne treba potcenjivati ni druge faktore.

U pozadini, međutim, snaga jedne zemlje počiva na njenom psihičkom zdravlju i svežini. Ukoliko ima slabosti, one proizlaze od suviše velikih unutrašnjih naprezanja. Stepent otpornosti nacije utoliko se više učvršćuje ukoliko je isklesan od dubokih i zajedničkih ubeđenja i prožet dubokom verom u zajednički cilj i neograničenim poverenjem u rukovodstvo. Ako ovi uslovi nisu zastupljeni, otpor nacije neće biti dugotrajan i neće moći da izdrži sva iskušenja savremenog rata. Pri ovom pisac posvećuje izvestan deo svojih razmatranja društveno-političkim odnosima, naglašavajući od kolike su oni va-

žnosti po moral nacije i perspektivu pobe-
bede.

Pisac u tim razmatranjima polazi sa idealističkih ili socijaldemokratskih postavki, propagirajući »evoluciju« kao kompromis za ublažavanje i gušenje elemenata revolucije. No, ipak je karakteristično da se u jednom vojnom časopisu Zapada razmatraju i ovakvi problemi i otvoreno priznaje da se radničkoj klasi i radnim masama moraju dati izvesna zadovoljenja (iako ne potpuna), ako se od njih želi maksimum napora, pa i krvi za odbranu takve zemlje, na čijem čelu stoji rukovodstvo koje ne pripada njihovim redovima.

Pisac ističe da je savremeni rat psihološki rat. On podriva ili podiže moral, lomi ili stvara poverenje, uništava ili povećava doprinos i kapacitet borca, radnika i seljaka. Rat unosi nered i kaos u javno mnjenje — pomoću lažnih vesti, pretnji, korupcije i prinude, naročito kod one strane koja je u ratu propagande, duela radioemisija i prislušne službe pretrpela poraz. Neprijateljska propaganda ne bira sredstva i trudi se svim silama da kod protivnika stvori što nepovoljniju psihozu i oslabi volju za otporom. Hitler je govorio da »propaganda postaje strahovito oružje u rukama onoga ko njime ume da se posluži«. No, pisac odmah napominje da je iskustvo pokazalo da je nemoguće integralno okupirati jednu zemlju i pokoriti jedan narod, ako on i njegova armija nisu raspoloženi da se s tim pomire. »U tom slučaju, rat se nastavlja u drugoj formi: klasičan, linearan rat ustupa svoje mesto pokretnom, partizanskom ratu.« Regularna armija mora da bude obučena i opremljena za sve forme ratovanja, pa i za operacije gerilskog tipa većih razmera. To će biti jedini način da armija ne kapitulira u slučaju da se klasična forma rata pokaže beznađnom. Pisac zatim nastavlja sa iznošenjem poznatih metoda kojima se može služiti okupator, na bazi iskustava iz nacističko-fašističke okupacije iz Drugog svetskog rata. Dalje, opisuje značaj *pete kolone* i borbe protiv nje. Najzad, osvrće se na potrebu organizacije odbrane protiv prepada od strane padobranskih i vazdušnodesantnih jedinica. Za ovakvu odbranu te jedinice moraju biti naročito obučene, veoma pokretne i dobro organizovane, tako da se u slučaju potrebe mogu vrlo brzo prebacivati na ugro-

žena mesta. Ovde će naročito doći do izražaja oklopne jedinice.

Prema mišljenju pisca, savremeni rat ima karakter *totalnog rata*. Brz uspon jačine naoružanja koje u njemu dolazi do izražaja, čini ga sve više uništavajućim i nehumanim. Tehnički napredak sve više povećava ratno polje dejstva i snagu razaranja. Svi izvori (ekonomski i finansijski), kao i sve ljudske aktivnosti iza fronta, potpuno se iskorišćavaju za narodnu odbranu.

Pisac ističe da su gubici u savremenom ratu ogromni i da oni pogađaju i civilno stanovništvo. Uzeto u relativnom smislu, rat 1914 je još uvek »korektan« rat, pošto je on uglavnom pogodio vojničke elemente: od 70 miliona mobilisanih, poginulo je ukupno oko 8 miliona. Drugi svetski rat, međutim, prouzrokovao je više od 30 miliona žrtava, od kog broja veliki deo pada na civilno stanovništvo. U Francuskoj, na primer, bilo je više deportovanih i ubijenih no poginulih na frontu, itd. Pisac zatim iznosi podatke o žrtvama kod pojedinih naroda, podvlačeći naročito onaj deo koji pada na neboraćko stanovništvo. No, iznenađujuće je da u tom osvrtu prelazi preko Jugoslavije koju uopšte ne pominje, iako se njeno mesto po broju žrtava nalazi na čelu tabele okupirane Evrope, a takođe i u svetu.

Dalje, pisac ističe da žene dobijaju sve veću ulogu u okviru priprema i izvođenja rata. Po njemu, računa se da je za ishranu, opremu i transport jednog vojnika danas potrebno 7 radnika ili radnica. Pored sektora poljoprivrede i industrije, žene učestvuju i u pomoćnim službama armije, a takođe i u samom otporu i partizanskim dejstvima. *Totalni rat*, zaključuje pisac, angažovao je po prvi put u istoriji sve žive snage pojedinih zemalja. Totalni rat je brzo zahvatio celokupnu zemljinu kuglu i time postao svetski rat.

*

Pisac ističe da je savremeni rat jedinstven i nedeljiv. Ne postoji neki diplomatski, finansijski, ekonomski, psihološki, kopneni, vazdušni, ili pomorski rat. Postoji prosto rat! Sva vojna, ekonomska i psihološka sredstva služe jednom jedinstvenom cilju: oslabiti moralni otpor neprijatelja, uništiti nje-

gove boračke snage i razoriti ili neutralisati njegove izvore energije. Na čisto vojnom planu, pripreme i vođenje rata postavljaju pred visoko vojno rukovodstvo sve veće i složenije probleme. Ono mora ići u korak sa svojim vremenom i biti u skladu sa opštim zakonima nauke i tehnike, tj. sa duhom vremena. Brinući se o višim interesima nacije, ono mora sasvim iskreno i objektivno ispitati nacionalne i internacionalne mogućnosti. Sa hrabrošću i potrebnom širinom pogleda, vojno rukovodstvo nameće jedinstvenu volju i onemogućava da razni vidovi oružanih snaga i odgovarajuće samostalne uprave rodova vojske, ograničeni u užem smislu na svoj sektor i nekada ne poznavajući opšti razvoj stvari, vuku svaki na svoju stranu. To se rukovodstvo stara o produbljanju tehničkih novina i naučno-istraživačkom radu i ocenjuje njihove rezultate na vojnom polju. Najzad, ono se bavi organizacijom i diskusijom o problemima kopnene vojske, vazduhoplovstva i mornarice, na planu narodne odbrane u celini. U okviru svih tih poslova, prvenstvenu važnost ima stalna saradnja i sadejstvo svih zainteresovanih elemenata. Borba nije više, kao nekada, brutalan sudar ljudskih masa; ona danas pretstavlja skup komplikovanih operacija koje se stalno odvijaju jednim prilično ustaljenim redom, u okviru harmonične celine i tehnike koja je išla suviše brzim koracima u odnosu na ljudski duh.

Od onih koji njime rukovode, savremenici rat zahteva izvanrednu fizičku i intelektualnu snagu; mnogo više od ranijeg genija jednog vojskovođe, on danas zahteva visoke sposobnosti organizacije, predviđanja, koordinacije i distribucije u okviru specijalizacije jednog visokog rukovodioca u industriji. Mora se koristiti svaka prilika da se podigne intelektualni nivo visokog komandovanja i da se povećaju njegova poznavanja u svim domenima: ekonomskom, političkom, a naročito socijalnom.

Pisac smatra da se intelektualno i tehničko obrazovanje starešinskog kadra mora sprovesti kroz takve škole i odgovarajuće nastavne centre koji se »neprijateljski odnose prema konformizmu i onoj vrsti tradicionalne ezoteričke pasivnosti« i koji se, izvan uskog prakticisma — neće više zadovoljiti podizanjem dobrih đaka u taktičkim zadacima, odličnih stručnjaka za

pokrete i generalštabnih oficira. Te škole i ti centri moraju takođe formirati karaktere i u najvišem stepenu olakšati proučavanje ratne tehnike, pripremajući i namećući one promene koje je izazvala neprekidna evolucija oružja i upotreba oružanih snaga. Paralelno tome, u tim školama se razvija lična vrednost, hladnokrvnost i intimno poznavanje čoveka i njegovih mogućnosti — kako fizičkih tako i moralnih; najzad, kult zajednice i »duh ekipe« koji jedini mogu stvoriti neophodne čvrste veze između starešinskog kadra i trupe.

U okviru starešinskog kadra, svako mora dobiti takvu orijentaciju koja odgovara njegovim izrazitim mogućnostima, što je danas znatno olakšano zahvaljujući usavršavanju psiho-tehničkih aparata i uređaja. Pisac naglašava da savremeni rat pokazuje da se rukovodioci mogu regrutovati na sve strane. »Bila bi teška pogreška držati sposobne ljude po strani, izvan položaja i dužnosti za koje su sposobni, samo zato što nisu izašli iz visokih vojnih škola, kao što je, naprimer, slučaj sa izvesnim rezervnim oficirima koji imaju visoku opštu kulturu i najšire sposobnosti za komandovanje«.

Najzad, savremeni rat zahteva sve veći broj specijalista koji su naročito osposobljeni za rešavanje logističkih problema i rukovanje specijalnim materijalom. Prema tome, specijalnost pretstavlja jednu od izrazitih potreba našeg doba koja se ne može izbeći.

Na kraju članka pisac rezimira sve što je jednom već izneo, naglašavajući potrebu naročitog zalaganja u oblasti naučnog istraživanja, u kome »nauka i tehnika nisu rekly svoju poslednju reč« i u kome postoje i uvek će postojati neuzorane leđine.

*

S naše strane, smatramo da je članak interesantan i da ga je vredelo prikazati. Na izvesnim mestima smo po pojedinim pitanjima odmah dali svoje mišljenje, smatrajući da je to najbolji način da stvari ne promaknu bez komentara, tamo gde je izgledalo da je on neophodan.

Uzeto u celini, članak ne daje neke nove zaključke ni perspektive, ali zato pruža prilično sređen pregled evolucije vođenja dva poslednja svetska rata, naročito Dru-

gog, iz koga se mogu dobiti konture onoga što čini pojam »savremenog rata«. To što u ovaj okvir nije utrpuna i atomska i hidrogenska bomba, ne smatramo manom, već osobinom članka, ako se uzme u obzir

da je pisac sebi postavio zadatak sumiranja poznatih rezultata, a ne predviđanja i proročanstava na bazi još nedovoljno poznatih činjenica.

Lj. H.

General-potpukovnik **Dovani Gata:**

RAZMIŠLJANJA O MANEVRU U OTSTUPANJU¹⁾

Februara 1954 održana je u Italiji, uz učešće delova pešadijske divizije *Friuli*, zajednička vežba koja je organizovana u cilju proučavanja upotrebe i rada zaštitnice u otstupanju. Rad na sastavljanju zadatka i priprema za vežbu, a zatim i njeno izvođenje, doveli su do izvesnih iskustava i zaključaka od opšteg značaja i interesa što je i potstaklo pisca da napiše navedeni članak.

Za vežbu je izabrano zemljište u širem rejonu Firenze. U svom južnom delu to je zemljište brdovito, zatim prelazi u ravnicu gde se r. Arno pojavljuje kao prirodna prepreka, posle čega počinje ponovo da se penje i na ograncima Apenina dobija planinski karakter. Dubina zemljišta na kome se zajednička vežba izvodila iznosi oko 60, a širina 14 km. Postoje dve komunikacije koje vode opštim pravcem sever—jug.

Prema opštoj situaciji koja je data, divizija *Friuli* uspešno brani svoju zonu na brdima južno od r. Arno, ali je zbog neuspeha jedinica levo od sebe prinuđena da izvrši povlačenje na ogranke Apenina. Na D-1, divizija se nalazi u odbrani sa dva puka u prvom i jednim u drugom ešelonu. Posle podne dobija naređenje da organizuje odbranu na Apeninima. Početak otstupanja u 19.00 na dan D. Posedanje novih položaja i gotovost sistema vatre do 5.00 D+5.

Komandant divizije donosi odluku da glavne snage izvuče iz dodira sa neprijateljem pod zaštitom zaštitnice sledećeg sastava: pešadijski puk (bez 1 bataljona), ojačan divizionom artiljerije, pontonirskim bataljonom od 2 čete i odgovarajućim plovnim parkom, četom oklopnih kola i divizionom samohodne artiljerije. Otstu-

panje ima da otpočne sa padom mraka na dan D.

Odvajanje od neprijatelja obezbeđuju delovi bataljona iz sastava pukova prvog ešelona, a zatim ovi odvojeni delovi imaju da prođu kroz položaje zaštitnice. Zaštitnica, u koju je ušao puk iz drugog ešelona divizije, ima zadatak da održi prvu liniju položaja, barem, do jutra D+2, posle čega odstupa pod borbom i pruža otpor na r. Arno, ravnici zapadno od Firenze i na dve linije uzastopnih položaja na planinskom zemljištu prema severu koji omogućavaju zatvaranje obe komunikacije.

Kao minimum, zaštitnica treba ukupno da dobije u vremenu, odnosno da zadrži neprijatelja, četiri dana i pet noći, od čega jedan dan i dve noći na prvoj liniji položaja, a tri dana i tri noći na položajima po dubini. U cilju izvršenja ovog zadatka zaštitnica mora, prema potrebi, da pruži i otsudan otpor.

Neprijatelj koji se nalazi pred frontom divizije, ima nadmoćnost u snagama i sredstvima u odnosu 2 : 1. Odnos snaga u vazduhu je 3 : 1 u korist neprijatelja, ali zbog loših vremenskih uslova ova nadmoćnost ne može doći u punoj meri do izražaja.

Neprijatelj, verovatno, neće osetiti povlačenje divizije pre zore D+1. Ukoliko raspolaže oklopnim snagama, on će ih odmah uesti u cilju stupanja u dodir sa zaštitnicom, njenog razbijanja, obezbeđenja prelaza na r. Arno i otsecanja kolona glavnine u otstupanju. Za brzo dejstvo neprijateljskih oklopnih jedinica naročito je pogodna ravnica severno od r. Arno, dok je njihovo dejstvo kasnije, kada se zemljište ponovo penje, ograničeno na komunikacije koje vode stešnjim dolinama koje se mogu zatvoriti slabijim snagama.

Da bi zaštitnica dejstvovala na najpogodniji način, ona treba najpre da isturi

¹⁾ Riflessioni sulla manovra in ritirata, gen. di div. Giovanni Gatta, *Rivista Militare*, april 1954.

ispred sebe četvu oklopnih kola koja će uspostaviti s neprijateljem dodir i zadržavati njegovo napredovanje. U međuvremenu, sve ostale snage, organizuju za odbranu po grupnom sistemu prvu liniju položaja. Na r. Arno, koja se nalazi pozadi ovih položaja, upućuju se u cilju obezbeđenja mesta prelaza samo manji delovi. Posle napuštanja prvih položaja, odbranu r. Arno vrši četa oklopnih kola ojačana motorizovanom pešadijom. Pošto neprijatelj uspe da pređe reku, ove snage, primenjujući pokretnu odbranu, treba da zadržavaju njegovo dalje napredovanje u ravnici. Za to vreme ostale snage zaštitnice formiraju dve taktičke grupe od kojih svaka treba da zatvori po jednu komunikaciju i organizuje odbranu uzvišenja na trećoj liniji položaja. Na četvrtoj liniji položaja u planini čitava zaštitnica prelazi u otsudnu odbranu.

Pisac ističe da je prilikom izvođenja vežbe, koja se odvijala u lošim vremenskim uslovima, uz snežne vejavice i kišu, naročita pažnja posvećena sledećim čvornim pitanjima: naređenjima komandanta zaštitnice za posadanje položaja na prvoj liniji odbrane, za obezbeđenje prelaza preko r. Arno i za organizovanje odbrane na poslednjoj liniji; dejstvu čete oklopnih kola ispred prvih položaja, na r. Arno i u ravnici severnije od reke; dejstvu taktičkih grupa u zatvaranju dolina sa komunikacijama; sadejstvu artiljerije sa pešadijom i četom oklopnih kola, njenom premeštanju po delovima i merama koje su preduzete da bi se obezbedila neprekidnost vatrene podrške; radu inžinjerije na postavljanju prepreka, rušenju i obezbeđivanju prelaza preko r. Arno.

Sva su ova pitanja, prema rečima pisca, detaljno i svestrano proučena, a u diskusijama koje su vođene iscrpno je razmotren problem manevra u otstupanju.

U drugom delu svog članka pisac prelazi na teorisku razradu ovog pitanja. Prema njegovim rečima, otstupanjem se želi da se izbegne neprijateljski udar ili da oslabi njegova silina. Sledstveno tome, ono može imati dva cilja: izbegavanje udara, odnosno odvajanje od neprijatelja, ili, dobitak u vremenu za račun snaga koje vrše posadanje položaja u dubini. Zavisno od toga koji od ovih ciljeva treba da se postigne, proizlaze i dva oblika manevra: manevar otstupanja i manevar zadržavanja.

Manevar otstupanja ima za cilj zaštitu otstupanja glavnine snaga koje se nalaze u dodiru s neprijateljem. Ovaj manevar se ostvaruje na taj način što se određuju zaštitnice i raspoređuju na pogodnim položajima sa kojih, određeno vreme, pružaju otpor.

Manevar zadržavanja ima za cilj dobitak u vremenu za račun snaga koje pristižu i vrše grupisanje. Ovaj je manevar tipičan za obezbeđujuće delove. Ostvaruje se na taj način što odgovarajuće snage pružaju na uzastopnim položajima odlučan ali, ipak, privremeni otpor u cilju zadržavanja neprijatelja. Kada se ovo postigne, snage se povlače kako bi neprijateljski napad udario u vetar.

Kod manevra otstupanja deo snaga mora omogućiti ostalim snagama da se izvuču. Kod manevra zadržavanja čitava jedinica mora obezbediti višim jedinicama vreme koje im je potrebno da zauzmu najcelishodniji raspored za bitku.

Pisac, međutim, ističe da se manevar ne svodi samo na navedena dva oblika koja su precizirana terminima, jer je očigledno da on, zavisno od situacije, može biti veoma različit. Ono što je zajedničko u svakoj situaciji jeste zadatak zadržavanja neprijateljskog dejstva. Rešenje zadatka u osnovi zavisi od raspoloživog prostora i potrebnog dobitka u vremenu.

Načelno, manevrom se nastoji da se dobije što više vremena uz što manji gubitak prostora. Kada je prostor određen, manevrom će se težiti da se on ustupa što sporije kako bi se što više dobilo u vremenu. Kada je, međutim, preciziran dobitak u vremenu, a usto je ograničen i prostor, manevar se neće moći odvijati na većoj dubini. U takvoj situaciji može da dođe i do primene otsudne pozicijske odbrane.

Manevar zahteva jedinstvenu zamisao i rukovođenje. Biće slučajeva da će se, zbog neuspeha na jednom delu fronta, morati da izvrši povlačenje i na delu fronta koji je od strane neprijatelja slabije pritisnut. Ukoliko manevar u ovakvim slučajevima ne bude brz i blagovremen, snage koje na određenim položajima još pružaju otpor iako je na njihovim bokovima već izvršen prodor, dovode se u mogućnost da budu otečene i okružene.

Proučavajući otstupanje na bazi iskustava ratne stvarnosti, a naročito one iz

poslednjeg rata, dolazi se do zaključka da ovaj manevar, više nego i jedan drugi, zavisi od moralnog faktora. Vojničke vrline i borbeni duh boraca utiču na izbor načina dejstva u okviru taktike. Od ovih faktora, u krajnjoj liniji, zavisi borbenost i čvrstina jedinica. Visok moral, upornost i čvrstina jedinica olakšavaju otstupanje.

Neprijatelj izražava svoje dejstvo, pogotovu prilikom iznenadnih i brzih akcija, grupisanjem snaga po pravcima. Zbog toga bi bilo pogrešno ovakvom dejstvu suprotstaviti liniski raspored koji, s obzirom da se takvim rasporedom već ionako oskudne snage razvlače na širokom frontu, čini odbranu svuda slabom i lakom za savlađivanje. Potrebno je utvrditi na kojim pravcima dejstvuju neprijateljske glavne, a na kojima pomoćne snage i na osnovu toga izvršiti grupisanje po pravcima, vodeći računa o tome da se neprijateljskoj glavni suprotstave najjače snage. Prilikom organizacije otstupanja potrebno je zbog toga izvršiti procenu verovatnih pravaca neprijateljskog dejstva.

Samo otstupanje se, po mišljenju pisca, takođe vrši po pravcima. Na položajima koji zatvaraju te pravce organizuje se otpor. Položaji koji su pogodni za odbranu određenog pravca ne protežu se, međutim, svi i na susedne pravce, ili bar ne na istoj dubini. Iz toga proizlazi da će se dejstva na pojedinim pravcima međusobno razlikovati kako u pogledu vremena, tako i dubine na kojoj se izvode. Prilikom izbora uzastopnih položaja na pojedinim pravcima treba voditi računa da se, po mogućstvu, izaberu oni koji se protežu i na susedne pravce.

Ose neprijateljskog nastupanja obično vode zemljištem koje je najviše prohodno i komunikativno. Pošto će se komunikacije braniti, neprijatelj će težiti da proširi svoje dejstvo s obe strane komunikacija u cilju obuhvata braničevih snaga, savlađivanja njihovog otpora i stvaranja uslova za dalje dejstvo.

U organizaciju položaja koji zatvaraju određeni komunikacijski pravac treba, prema tome, uključiti i položaje s obe strane komunikacija. Potrebno je istaći da će neprijatelj normalno težiti za kombinovanim manevrom udara sa fronta i jednostranog ili dvojnog obuhvata. Protiv ovakvog dejstva ne bi imala mnogo izgleda na uspeh odbrana koja bi osnovne

snage orijentisala na držanje položaja, a u rezervi, za izvođenje manevara, zadržala samo njihov manji deo.

Rezerve zbog toga treba da budu utoliko snažnije ukoliko konfiguracija zemljišta povećava neprijatelju mogućnost pokreta i izvođenje manevara. Pritom ne sme da postoji nikakav šablon. Svaka situacija ima svojih specifičnosti koje poprimaju najrazličitije oblike. Grupisanje snaga i izvođenje borbenog dejstva potrebno je izvršiti blagovremeno i u duhu nastale situacije, a ne po unapred pripremljenim zamislima.

Pisac ističe da snage koje na određenom pravcu izvode manevar u otstupanju moraju, pored ostalog, da reše sledeća dva, i to nimalo laka, zadatka: da budu grupisane na položajima pogodnim za odbranu u momentu kada neprijatelj, koji vrši gonjenje, uspostavi s njima dodir i da ne dozvole da budu pritisnute za vreme povlačenja sa jednog položaja na drugi.

Jedan od mogućih načina za savlađivanje teškoća koje su u vezi sa prvim zadatkom jeste grupisanje snaga u dva ešelona. Prvi ešelon dobija zadatak da se odvoji od neprijatelja i odstupi pod zaštitom drugog ešelona koji se nalazi raspoređen na položajima pozadi. Posle prihvata prvog ešelona, njegov zadatak preuzima drugi ešelon koji ostaje u dodiru s neprijateljem, a prvi ešelon odstupa na nove položaje koje organizuje za odbranu. Snage koje se nalaze u dodiru s neprijateljem iznose, približno, polovinu ukupnih snaga.

Ako se uzme u obzir, imajući u vidu situaciju u kojoj se normalno vrši otstupanje, da će ukupne raspoložive snage biti male u odnosu na njihov zadatak, nije potrebno posebno ukazivati na posledice koje mogu prosteći iz ovakvog počesnog angažovanja gride, ustvari, neprijatelj treba da se za izvesno vreme zadrži uz upotrebu samo jednog dela raspoloživih snaga.

Ovakvo deljenje snaga moguće je i prihvatljivo, prema mišljenju pisca, jedino u slučaju kada branilac ima pred sobom nedovoljno aktivnog neprijatelja koji zakašnjava u nastupanju a, sem toga, spor je i metodičan u vršenju manevara i napada, odnosno kada ne postoji neko izrazitije ograničenje u pogledu prostora koji se može napustiti. Kada se, međutim, radi o neprijatelju koji goni bez predaha i napada sa žestinom, i kada je prostor koji se može ustupiti ograničen, ovakvo rešenje

treba sasvim odbaciti. Ovo treba učiniti još i zbog toga što postoji opasnost da se odstupanje pretvori u rasulo. U momentu kada jedinice isturenog ešelona prolaze kroz položaje snaga na pozadnjim položajima može se, naime, desiti da se pojedini delovi ovih poslednjih pomešaju sa prvima i napuste svoje položaje.

Pisac ističe da se navedeni zadatak može i mora rešavati tako da ne dođe do cepanja glavnine na manje ešelone koji su, ako se upotrebljavaju pojedinačno, isuviše slabi i mogu dovesti do počesnog angažovanja snaga. Pravilno rešenje je, prema tome, ono koje omogućava da se na svim uzastopnim položajima neprijatelju suprotstavi najveći deo snaga.

Za izvršenje pak drugog zadatka, tj. za uspešan prelaz sa jednog na drugi položaj u uslovima snažnog neprijateljskog pritiska biće ponekad potrebno raščlanjivanje snaga po dubini. To raščlanjivanje mora, međutim, pretstavljati samo mehanizam da bi se omogućilo povlačenje koje pretstavlja najbržu i najdelikatniju fazu manevra. Kada je jednom taj cilj postignut, može i mora biti moguće da se neprijatelju na novim položajima suprotstave celokupne snage.

Pre nego što se izvrši povlačenje sa jednog na drugi položaj, treba prethodno uputiti manji deo snaga u cilju blagovremenog posedanja najvažnijih tačaka na sledećem položaju. Povlačenje treba štiti delom snaga koje, obrazujući zaštitnicu, koriste svaki, pa i najmanji, oslonac za pružanje otpora i stvaranje uslova glavnim snagama za brzo povlačenje na sledeći položaj. Na ovaj način moguće je na svakom položaju neprijatelju suprotstaviti najveći deo snaga. Ove snage, naravno, bivaju sve manje zbog neminovnih i teških gubitaka koje sobom donosi povlačenje.

Ostupanje od postavke prema kojoj na svakom položaju treba grupisati najveći deo snaga može biti opravdano jedino u slučaju kada je neophodno da se u dubini zaposednu i pouzdano drže u svojim rukama važni oslonci, a ne postoje druge snage koje bi mogle da izvrše ovaj zadatak.

Jedan od najvažnijih uslova za uspešan manevar u ostupanju jeste veća ili bar jednaka pokretljivost jedinica u odnosu na napadača. Ona treba da bude utoliko veća ukoliko su snage ostupajućih jedinica slabije.

U uslovima teško prolaznog zemljišta manevar mogu izvoditi i mnogo slabije snage u odnosu na neprijatelja, pogotovu ako su obučene za dejstvo u ovakvim prilikama. Ovakav je, naprimer, slučaj sa planinskim jedinicama na visokoplaninskom zemljištu.

Pisac smatra da snage koje su određene da štite povlačenje treba ojačati oklopnim jedinicama, pogotovu ako ih i neprijatelj ima. U nedostatku oklopnih jedinica treba ih solidno ojačati brzopokretnim PT sredstvima. Na manevarskom zemljištu celishodno je zadržati oklopne snage u rezervi u cilju njihove povremene upotrebe u borbi zaštitnice.

Rad pionira na rušenju i postavljanju prepreka u velikoj meri doprinosi uspehu manevra i odvija se na čitavoj dubini, a naročito ispred položaja predviđenih za pružanje otpora.

Artiljerija vrši premeštanje po delovima i na način koji obezbeđuje neprekidno dejstvo pojedinih baterija sa isturenih položaja, kao i dejstvo ostale artiljerije čiji se vatreni položaji nalaze na tolikoj dubini da mogu efikasno podržavati delove koji su najviše istureni prema neprijatelju. Pokret artiljerije, načelno, ne treba vršiti istovremeno i istim putevima kao pokrete pešadije i oklopnih jedinica.

Kada nije moguće uspostaviti lokalnu nadmoćnost u vazduhu i izolovati bojište, avijacija treba da vrši izvidanje, u nastojanju da svojim dejstvom oteža neprijatelju pokret i, pre svega, pruži neposrednu podršku jedinicama na otsecima gde je došlo do najčvršćeg dodira i gde borba uzima najžešći karakter.

Pisac završava članak mišljenjem da je za uspeh manevra u ostupanju često potrebno da se, ne obzirujući se mnogo na rizik, vode ogorčene borbe i da je najotrudniji otpor.

*

Način na koji se u Italijanskoj armiji tretira ostupanje razlikuje se, kao što to pokazuje i članak, od drugojačijih postavki i gledanja po tom pitanju.

Prema italijanskom gledištu postoje dva oblika, odnosno dve vrste ostupanja: manevar ostupanja i manevar zadržavanja. Njihov termin »manevar ostupanja« odgovara našem terminu »ostupanje«, dok pod izrazom »manevar zadržavanja« oni

podrazumevaju isto ono što mi pod pojmom manevarske ili »zadržavajuće odbrane«. Odmah pada u oči da se ne radi samo o pitanju termina, već i o suštinskoj razlici.

Ista borbena radnja koja se kod nas tretira kao vrsta odbrane (manevarska ili zadržavajuća odbrana), u Italijanskoj armiji se tretira kao vrsta odstupanja (manevar zadržavanja). Odavde, svakako, potiče jedan od razloga za različita gledanja na značaj i ulogu pojedinih elemenata manevarske ili zadržavajuće odbrane. Dok

se kod nas daje jači naglasak elementu odbrane i, u vezi s tim, aktivnosti, žilavosti i protivnapadu, u Italijanskoj armiji je, sudeći po članku, dat u većoj meri izražaj elementu pokreta u smislu odstupanja.

Prikaz vežbe u prvom delu članka zanimljiv je u pogledu zamisli, a naročito plana dejstva. Mada pisac ništa ne govori o stvarnom toku dinamike, iz prikaza se ipak može zaključiti da se ona odvijala po planu koji je bio prethodno razrađen.

R. M.

Helmut Lerbrink:

NEMAČKI PIONIRI U SEVERNOJ ITALIJI

Veće reke su kao vodene prepreke odvek igrale važnu ulogu pri izvođenju operacija u svom zahvatu. Kakve je sve teškoće reka Po zadala nemačkom komandovanju u završnim operacijama u Italiji, kao i kako su ove teškoće nemački pioniri savladali, vidi se iz ovog članka.¹⁾

Posle svog povlačenja sa linije Sangro — Kasino — Voltorno, nemačke su se snage u Italiji zadržale polovinom jula 1944 u visini Firence, na ranije pripremljenoj takozvanoj »Zelenoj liniji« (*Grünlinie*). Koristeći orografski stvor Severnih Apenina, nemačko komandovanje je htelo da na ovoj liniji zaustavi dalje nadiranje anglo-američkih snaga na sever i time što duže zadrži industrijski razvijenu oblast Lombardije u zahvatu nemačkog ratnog potencijala koji je već bio počeo da oskudeva u svemu i svačemu. U ostvarenju ove zamisli, reka Po, sa svojim mnogobrojnim pritokama u pozadini fronta, prouzrokovala je izvanredne poteškoće, kako u pogledu izvođenja manevra, tako i u pogledu snabdevanja fronta. Kako je savezničko vazduhoplovstvo polovinom jula 1944 bilo porušilo i poslednji most kod Ostilje, situacija je postala veoma kritična, te se pred nemačke pionire²⁾ postavio vrlo težak zadatak: najhitnije uspostav-

ljanje saobraćaja preko Poa na celom frontu — od Pavije do Ferare, što je iznosilo preko 200 km (vidi skicu). Zadatak je bio naročito otežan nedostatkom nemačke protivavionske artiljerije i lovačke avijacije za obezbeđenje mesta prelaza iz vazduha. Sem toga, širina toka reke, zbog njenih brojnih pritoka koje se spuštaju sa Alpa i Apenina, menjala se od 300 do 1.000 m, dok se nivo vode mogao za nekoliko dana popeti iznad normalnog za 5 m, a brzina reke dostići i 4 m/sek. Ovo me treba dodati i to, kaže pisac, da su u to vreme sve pionirske jedinice bile od ranije angažovane za razna zaprečavanja kao i za izgradnju specijalnih objekata na novoj odbranbenoj liniji. Na neka pojačanja u pionirima sa drugih frontova nije se moglo ni misliti. Moralo se računati samo sa sopstvenim sredstvima (vidi skicu 1).

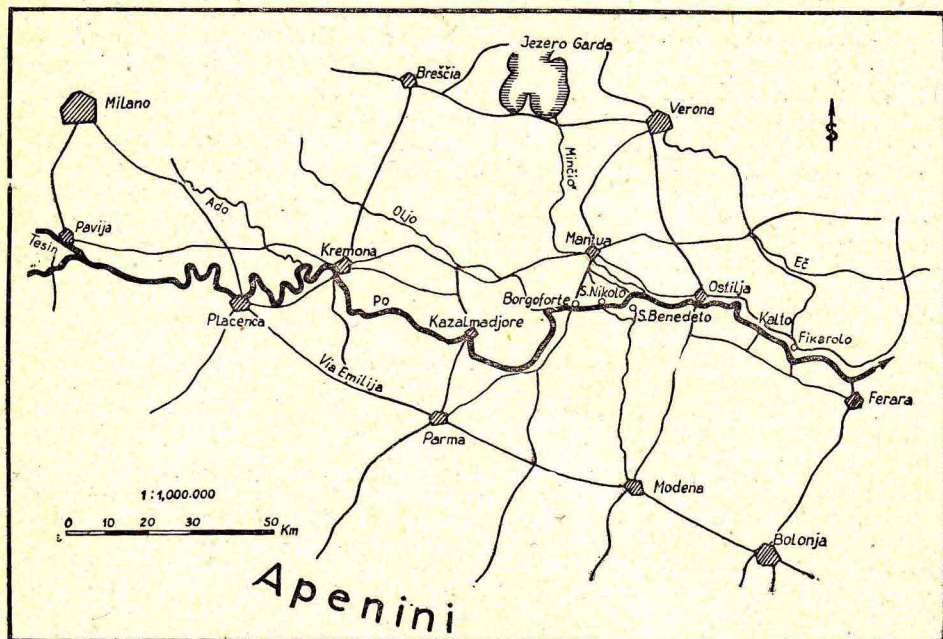
U ovakvoj situaciji se pitanje hitne reorganizacije komandovanja pionirskim jedinicama nametalo kao najpreče. U tom cilju je 604 motorizovani pionirski puk izvučen iz sastava 14 tenkovskog korpusa (koji je bio na frontu reke Arno) i stavljen pod neposrednu komandu fronta (grupe armija, koja se sastojala iz Liguriske, 14 i 10 armije). Svi raspoloživi pontonirski bataljoni, većinom motorizovani (nemački i italijanski), kao i delovi rečne flotile, stavljeni su pod komandu 604 mot. pion. puka. Pored toga, upotrebljeno je i italijansko stanovništvo. Nedostatak materijala i transportnih sredstava osećao se

¹⁾ *Heerespioniere in Norditalien* von Hellmut Lehrbrink, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, sveska 4, 1954.

²⁾ Nemci zovu i pontonire opštim imenom »pioniri«.

svuda. Raznorazne improvizacije postale su pravilo. Za dotur građe iz Paviije i Venecije korišćen je i vodeni put, narav-

no, kaže pisac, uvek uz veliki rizik zbog stalnih napada neprijateljskog vazduhoplovstva.

Skica 1

Pa ipak, ističe pisac, za najkraće vreme (mada ne precizira koje) bila su podignuta 4 solidna pontonska mosta (kod Sv. Benedeta, Fikarola, Sv. Andreje i Sv. Nikole), kao i čitav niz skela: nosivosti od 24 tone (kod Pijačence, Kremone, Kazal-madore, Ostilje, Kalta i Okiobela), za sanitet, kurire i civilni saobraćaj. Pored mostova, čija je ukupna dužina iznosila 1.162 m, bilo je izgrađeno za rezervu 350 m mosta, kao i 3 rezervna mesta za postav-

ljanje mostova u slučaju visokog vodostaja.

Apsolutna nadmoćnost savezničke avijacije svodila je mogućnost prelaza preko reke samo na noć. Preko dana su skele i mostovi morali biti rasklopljeni i dobro maskirani pored obale.

Pisac navodi da je za dva meseca (od 17 jula do 22 septembra 1944) prešlo reku Po, i to:

	Motornih vozila	Tenkova i drugih guseničara	Običnih vozila	Vojnika
a) preko mostova:	83.997	1.848	24.182	48.320
b) preko skela:	12.766	834	9.864	42.591
Ukupno:	96.763	2.682	34.046	90.911

Ceo ovaj saobraćaj obavljen je pod stalnim dejstvom savezničke avijacije, a uzvodno od Pijačence i partizanskih napada. Nije bio redak slučaj da su pojedini mostovi i skele izdržavali i do 50 vazdušnih napada u toku 24 časa. Ovo je

učinilo, kaže pisac, da su nemačke trupe u svom docnijem prebacivanju preko reke Po morale, i pored svih napora, da ostave neprijatelju ogroman ratni materijal.

M. P.

Pukovnik **Ajre:**

SAVREMENI BOJNI OTROVI¹⁾

U stranoj vojnoj literaturi malo se piše o bojnim otrovima, a kada se to i čini, nije redak slučaj da se pišu fantastični članci, naročito ako su u pitanju *triloni*, kako ih nazivaju Nemci, ili *G gas* kako su mu ime dali Amerikanci. Članak koji se ovde prikazuje pozitivno deluje i u jednom i u drugom smislu, tj. potseća da ovo ratno sredstvo nije odumrlo, ali takođe jasno pokazuje da i onaj koji napad ovim sredstvom dočeka odgovarajuće obučeni i opremljeni, nikako nije u beznadnoj položaju.

Trilone je otkrio Nemač dr Gerhard Srader, iz čuvenog hemiskog trusta »IG Farben«.

Neke od ovih otrova Nemci su u toku Drugog svetskog rata i industriski proizvodili, ali ih ni na jednom bojištu nisu upotreбили, tako da su armije i sa Zapada i sa Istoka došle ne samo do slagalista ovih otrova, već i do laboratorija, fabrika, pa i stručnog ljudstva: radnika, tehničara i inženjera.

Osvrt na stare bojne otrove. — Znajući kakvu su ulogu bojni otrovi odigrali u Prvom svetskom ratu, sve su zemlje očekivale da će u sledećem sukobu bojni otrovi imati vrlo veliku ulogu, pa su, razume se, i poklanjale odgovarajuću pažnju zaštiti od njih. Istina, bilo je uočeno da ovo oružje, iako (teorijski) daleko ubitačnije no ma koje drugo koje se dotada pojavilo, može da postigne očekivane rezultate samo u slučaju ako bi se protivnik napao u trenutku kada ne raspolaže odgovarajućim zaštitnim sredstvima. Ovo je najbolje bilo potvrđeno kod Ipra (22. IV. 1915): Francuzi i Englezi nisu imali zaštitnih sredstava i zahvaljujući jedino

tome što ni sami Nemci nisu verovali u toliki uspeh, stvorena breša nije dovoljno iskorišćena, jer nije bilo pripremljeno dovoljno rezervi. Inače, moglo je doći do katastrofalnih posledica po Saveznike.

Ovim prostim otrovom, hlorom, nastavlja pisac, nije se mogao postići neki veći uspeh, pošto su protivnici stvorili efikasna zaštitna sredstva, te bi se dalji rat bojnim otrovima mogao izvoditi sa uspehom samo ako bi bio pronađen neki novi bojni otrov od koga maska ne bi štitila.

Klasično oružje je opet zauzelo svoje mesto, jer, kako ističe pisac — »zaštiti se od granata 155 mm nije lako; potrebno je duboko se ukopati u zemlju, iskoristiti oklopno vozilo, ili pak, zavući se u beton, pa čak i onda ne biti potpuno siguran. Međutim, dobra maska i zaštitno odelo mogu svesti opasnost od otrova na nulu«.

Da bi se sagledale mogućnosti bojnih otrova treba uporediti njihovu napadnu snagu sa postojećim zaštitnim sredstvima, a tada će se lako doći do zaključka da je zaštita pobedila, sem ako nije u pitanju neko novo sredstvo. Ako je bio u pitanju disciplinovan, snabdeven i obučeni protivnik, nije se moglo računati na taktičko iznenađenje, a ostvarenje takvih koncentracija koje bi savladale zaštitnu moć maske praktično nije bilo ostvarljivo (ograničen broj artiljerijskih oruđa, bacača, itd.).

Zbog svega ovoga, nastavlja pisac, pred Drugi svetski rat predviđala se upotreba bojnih otrova uglavnom:

— da bi se naneli znatni gubici neprijateljskom ljudstvu koje ne raspolaže zaštitnim sredstvima;

— da bi se prouzrokovali ozbiljni gubici kod jedinica koje su slabo obučene u korišćenju zaštitnih sredstava, ili, pak, slabo disciplinovane, ili opremljene neispravnim zaštitnim sredstvima;

¹⁾ Toxiques modernes, par le colonel Charles Ailleret, *Revue de défense nationale*, juni 1954.

— da bi se protivničko ljudstvo nateralo da nosi zaštitna sredstva i zbog toga osetno smanji svoje borbene sposobnosti i najzad,

— dejstvom bojnih otrova u dužem vremenskom periodu, naročito onih dugotrajnih, da bi se ljudstvu koje je primorano da duže ili kraće vreme zanemari primenu zaštitnih sredstava takođe naneli gubici.

Iznoseći uspehe koje su bojni otrovi pokazali u Prvom svetskom ratu (Amerikanci su od ukupnog broja gubitaka 1918 imali 31% od bojnih otrova, iako je samo 10% nemačkih granata bilo napunjeno otrovom), pisac ipak smatra da oni ne predstavljaju prvorazredno taktičko sredstvo iz sledećih razloga:

— ne izbacuju trenutno protivnika iz stroja kako to čini eksploziv i plamen;

— u zavisnosti su od meteoroloških uslova.

Završavajući svoje izlaganje o otrovima iz Prvog svetskog rata, pisac ističe da se bojni otrovi mogu više smatrati kao oružje za podršku kopnenih trupa, kao moćno oružje iznuravanja, koje bi našlo svoju punu primenu u rovovskom ratu.

*

Upoređenje starih bojnih otrova i »trilona«. — Triloni obuhvataju tri vrste otrova: *tabun*, *sarin* i *soman*. Kao najefikasniji smatra se *sarin* ili *GB* — prema američkoj terminologiji. Ovaj bojni otrov je daleko otrovniji od fozgena; opasan je i pri koncentracijama koje su deset puta slabije od efikasnih koncentracija fozgena.

Prema sadašnjoj teoriji *sarin* sprečava rad mišića i tako paralizom dovodi do smrti, naročito paralizom mišića koji pokreću organe za disanje. Dejstvo ovog bojnog otrova nije samo snažno već i veoma brzo: otrovani umire, otprilike, za jedan minut. Ukoliko čovek ne primi u sebe smrtonosnu dozu, simptomi trovanja jesu: najpre dolazi do sužavanja zenica (kod krajnje malih doza), zatim glavobolja, ometano disanje, privremeno slepilo, kao i gađenje — sa obilnim lučenjem. Ovi simptomi normalno prestaju posle nekoliko dana.

Dezintoksikacija od *sarina* moguća je *atrofinom*, ako se injekcija da odmah, a zatim više puta ponovi. Nekoliko sekundi

zakašnjenja može prouzrokovati smrt. Zato je potrebno, naglašava pisac, da svako koji može biti otrovan *sarinom*, ima kod sebe špric i atrofin, s tim da ume samom sebi dati injekciju.

Sarin je opasan i zato što se njime mogu ostvariti takve koncentracije od kojih ne štite ni blagovremeno upotrebljena zaštitna sredstva. Ovaj otrov nema ni mirisa, ni karakteristične boje, pa se, prema tome, jedino može otkriti detektorima, a ovi, pak, ne mogu raditi neprekidno. Prema tome, to je otrov iznenadjenja — pod uslovom da se pušta u vidu talasa.

Iz svega ovoga, po pitanju dejstva bojnim otrovima kao što je *sarin*, pisac izvlači sledeće zaključke:

— masovnim gađanjem, koje se praktično može ostvariti, moguće je napasti i ono ljudstvo koje je dobro obučeno i snabdeveno zaštitnim sredstvima — pre no što bi ono imalo vremena da ih iskoristi;

— uzgred se može zatrovati i ono ljudstvo koje se nađe na pravcu kretanja oblaka koje su izazvali otrovni projektili; ovi oblaci mogu preći znatan put ako su atmosferski uslovi povoljni, naročito ako je u pitanju »inverzija«, tj. ako je temperatura manja od one u nižim slojevima vazduha; i najzad,

— novi bojni otrovi nisu samo oružje za neutralisanje i iznuravanje, već i za udar.

Pisac tvrdi da je za neutralisanje protivnika (ometanje funkcija čula vida, stvaranje potrebe za zaštitnim sredstvima itd.) dovoljan i veoma mali broj otrovnih projektila, kao i da se bojnim otrovima kvaliteta kao što je *sarin* problem *prilipreme napada* može bolje rešiti no klasičnim eksplozivom. Na taj način bi novi bojni otrovi povratili ono mesto koje su stari izgubili razvojem i usavršavanjem zaštitnih sredstava.

Napad na pozadinu ili civilno stanovništvo. — U ovom odeljku pisac konstatuje da su pozadinske jedinice i civilno stanovništvo redovno slabije snabdevani zaštitnim sredstvima, slabije disciplinovani i slabije obučeni no što je to slučaj sa boračkim jedinicama; zatim navodi mišljenje jednog američkog generala i poznatog stručnjaka za hemijski rat koji tvrdi da avion, natovaren bojnim otrovima, može izazvati isto toliko štete kao kad bi nosio atomsku bombu. Avion B-29 (američki) ili TU-4 (sovjetski) može poneti toliko otrova koliko je potrebno da

otruje nezaštićeno ljudstvo na površini većoj od 200 km². Čak i posle puta od 80 km, oblak bi bio još dovoljne gustine da ubije čoveka za 15 minuta.

Da bi se ove teške posledice izbegle, nastavlja pisac, potrebno je da stanovništvo bude efikasno zaštićeno, da ima savremena zaštitna sredstva i da ih ume pravilno koristiti i održavati. Dalje, služba otkrivanja otrova i davanja uzbune treba u svakom trenutku da bude sposobna da otkrije mesto otrovnog oblaka i da predvidi pravac njegovog kretanja.

Savremeni otrovi, teoriski, mogu pružiti mogućnost jednoj strani da uništi celokupno stanovništvo protivnika. Ovaj način je svakako nehuman, ali, pita se pisac, zar to nije slično kao i kada bi se protiv civilnog stanovništva upotrebio i neki drugi način bombardovanja. Za napadače je naročito važno to da bojni otrovi ne uništavaju materijalna dobra (zgrade, fabrike, saobraćaj i sl.), tako da ih agresor može odmah, ili posle kraćeg vremena, koristiti za sebe.

Iz svega ovoga pisac zaključuje da treba dobro sagledati težinu problema i pristupiti hrabro i sa puno volje protivmerama koje ovu opasnost mogu otkloniti ili bar svesti na minimum.

Da li će se bojni otrovi koristiti u budućem ratu? — U toku izlaganja istorijata pokušaja da se konvencijama zabrani upotreba bojnih otrova, pisac dolazi do zaključka da one nisu dale nikakve rezultate a još manje su bile razlog što zaraćene strane nisu koristile bojne otrove tokom Drugog svet-skog rata. Strah od represalija takođe nije bio razlog, a to najbolje demantuju bombardovanja eksplozivnim i zapaljivim projektlima. Međutim, po mišljenju pisca, izgleda da otrovi nisu upotrebljeni zato što se njihova upotreba pod postojećim uslovima ne bi isplatila. Saveznici su tek pred kraj rata postali apsolutni gospodari neba, a tada su Nemci mogli da koriste jedino municiju punjenu *tabunom*. Razlog je i to što su sve armije raspolagale zaštitnim sredstvima i bile dobro obučene, tako da se sa dotada pronađenim bojnim otrovima ne bi mogao postići neki značajniji rezultat. Dalje, rat je bio više pokretnog karaktera i tražio je sredstva koja odmah dejstvuju (eksploziv i plamen), dok su klasični bojni otrovi za ovaj vid rata bili spori i neefikasni.

Što se, pak, tiče novih bojnih otrova, pisac podvlači da se ovi zaključci, s obzirom na njihove osobine, nikako ne bi mogli primeniti. Ovi otrovi bi, po njegovom mišljenju, našli svoje puno mesto u međukontinentalnom ratu — u slučaju da i jedna i druga strana nisu spremne za de-santne operacije.

Na kraju članka pisac daje sledeće opšte zaključke:

— savremeni bojni otrovi daleko prevazilaze stare, tako da se ponova može realno govoriti o hemiskom ratu;

— opasnost od bojnih otrova postoji ne samo za trupe već i za civilno stanovništvo;

— ovu opasnost treba naročito dobro da sagledaju odgovorni organi narodne odbrane i najzad,

— odbrana od bojnih otrova je teža no što je to bio slučaj u Prvom svetskom ratu, ali je moguća, pod uslovom da se još za vreme mira izvrše sve potrebne pripreme, podnesu odgovarajuće materijalne žrtve i obuče ne samo trupe, već i civilno stanovništvo.

*

S naše strane dodajemo da se slažemo sa poslednjim piščevim zaključkom. Kao i kod svakog drugog oružja koje može proizvesti ne samo taktičko, već i strategisko iznenađenje, veoma je važno predvideti maksimum zaštitnih mera i mogućnost iznenađenja samim tim svesti na minimum.

U nizu savremenih oružja i oružja budućnosti o kojima se toliko govori i piše u stranjoj vojnoj literaturi, bojni otrovi danas ne zauzimaju centralno mesto, pošto ih je istisnuo razvoj nuklearnih oruđa i dirigovanih projektila. Međutim, nemamo nikakvih dokaza da su otrovi sišli sa ratne pozornice, što znači da se u eventualnom budućem ratu oni mogu ponova pojaviti. S obzirom da dejstvo otrova ne pogađa samo vojnike i da može biti prvenstveno namenjeno baš civilnom stanovništvu — u cilju slabljenja njegove volje za otporom — u svim zemljama se danas preduzimaju opsežne i efikasne mere civilne odbrane, kao važne grane i neophodnog sastavnog elementa nacionalne odbrane u celini.

Potpukovnik **Džon E. Olson:**

NAPAD PEŠADISKE DIVIZIJE NA UTVRĐENI POLOŽAJ¹⁾

Članak razmatra osnovnu problematiku postavljene teme, uključujući kratak osvrt na primenu atomskog naoružanja, a mestimično (na konkretnom primeru) pisac ulazi i u detalje koji će kao odraz određene taktičke doktrine zainteresovati čitaoc.

Pisac počinje članak postavkom da, zbog velikih gubitaka u ljudstvu i materijalu, napad na utvrđeni položaj treba, kad god je moguće, zameniti obuhvatom sa kopna, mora ili iz vazduha, ili opsadom. Pošto to nije uvek moguće, potrebno je dobro proučiti njegove specifičnosti da bi se što je moguće više smanjili gubici.

Utvrdene položaje sačinjavaju ključni zemljišni rejon, raspoređeni po dubini tako da se mogu međusobno braniti, a ojačani su raznim vrstama fortifikacijskih objekata — u zavisnosti od strategijskih i operativnih ciljeva, taktičke doktrine i materijalnih mogućnosti. Mogu se razlikovati tri vrste utvrđenih položaja. Tip Mažinovljeve linije oslanjao se prvenstveno na pasivne elemente odbrane, jačinu utvrđenja od betona i čelika sa mnogim podzemnim objektima; mogao se savladati postepenim uništavanjem jednog objekta ili nadmoćnijom strategijom. Tip Sigfridove linije oslanjao se, prvenstveno, na aktivni elemenat odbrane — protivudar, koji kod izvođenja odbrane, zbog iznurenosti Nemaca, nije došao do izražaja; kod ove linije verovatni neprijateljski prilazi zatvarani su nizom objekata i bunkera od čelika i betona. Japanski i severokorejski tip oslanja se prvenstveno na prirodne pogodnosti zemljišta i njegovo ojačanje rovovima, zemunicama, podzemnim skloništima, bodljikavom žicom, minskim poljima, jamama za tenkove i odlično maskiranim zemljano-drvenim mitraljeskim гнездима koja se ne mogu otkriti ni sa zemlje ni iz vazduha, a mogu izdržati snažnu artiljerisku vatru. Utvrdeni položaji izgrađuju se u cilju zatvaranja verovatnih prilaza i ojačanja prirodnih prepreka duž fronta. Njihova dubina može varirati od

1.800—3.600 m, s tim što se često postavljaju i uzastopno po dubini na otstojanju od 9—14 km. Na položajima postoje jake rezerve, uključujući tenkovske, i snažna vatrena sredstva.

Planiranje proboja takvih položaja mora biti detaljno i blagovremeno. Operacija proboja obično obuhvata četiri faze: savlađivanje osiguravajućih delova i otkrivanje glavnog položaja, sam proboj, širenje stvorene breše i okruženje i izolovanje preostalih utvrđenja. Pojedine faze mogu se spajati, a kod jako utvrđenih položaja biće potrebne posebne jedinice za prvu fazu kako bi napad na glavni položaj izvodile sveže snage.

Kod izbora ciljeva mora se voditi računa o tome da je prvo potrebno obezbediti proboj, a zatim dovoljan prostor za osiguranje bokova i ubacivanje novih jedinica koje će ovladati polaznim rejonima za uvođenje oklopnih jedinica.

Za napad nisu potrebne specijalne formacije, ali je potrebna specijalna obuka i ojačanje, odnosno podrška u bacačima plamena, sredstvima za rušenje, artiljeriji, inženjeriji, hemiskim jedinicama i tenkovima, a na pravcu glavnog udara i podrška avijacije.

Pre početka napada treba imati detaljne podatke o zemljištu, utvrđenjima, posadama, rezervama, numeraciji jedinica, doktrini odbrane i meteorološkim uslovima. Naročito je važno detaljno inženjersko izviđanje svih vrsta utvrđenja. Od izvora za obaveštavanje treba naročito istaći važnost snimanja objekata sa više pravaca. Sistematizovane podatke dostavlja G-2²⁾ do najnižih jedinica, dopunjujući ih mnogobrojnim snimcima, šemama i kartama. Na taj se način dolazi do poslednjih detalja zemljišta i objekata, čije se temeljno proučavanje zatim vrši na reljefima i modelima objekata. Za napad na Sigfridovu liniju, G-2 XIX K je označio na karti 1:25.000 i fotokarti 1:11.000 — 90% betonskih bunkera u zoni korpusa.

U cilju postizanja iznenađenja, bar u pogledu pravca glavnog udara, veliku pa-

¹⁾ Infantry Division Attack of a Fortified Position, by Lt. Colonel John E. Olson, *Military Review*, maj 1954.

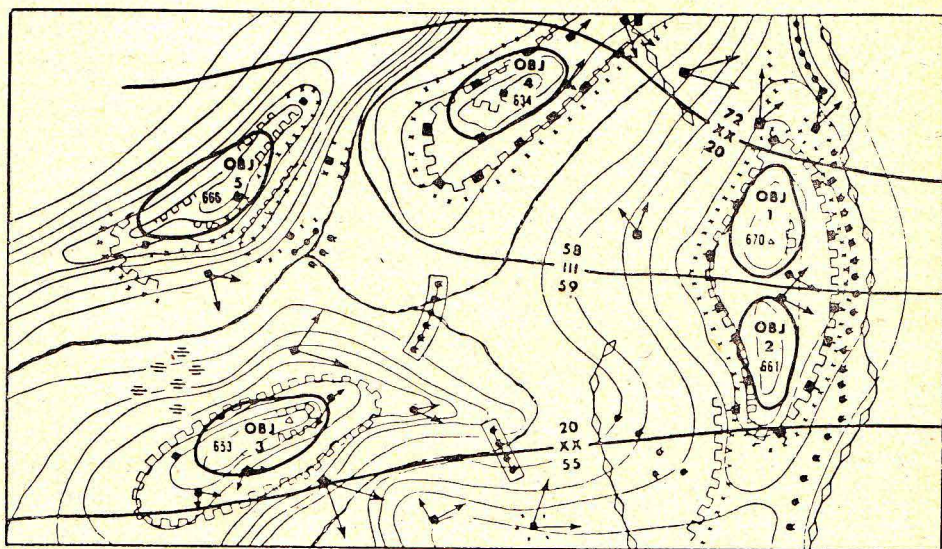
²⁾ Po pitanju organizacije američkog Generalštaba i viših štabova videti »Vojno delo« br. 1/53, str. 73.

žnju treba pokloniti kontraobaveštajnoj službi. Neprijateljskim patrolama treba sprečiti upade, dok se rad sopstvenih ima brižljivo regulisati. Neizvesnost kod neprijatelja može se povećati čestim premještanjem rezervi, prikrivanjem rejonu prikupljanja, prilaznih puteva i pruga, vatretnih položaja artiljerije, baza, kao i sprečavanjem osmatranja primenom zamimljavanja.

Kod izrade plana napada, G-3 treba da ima u vidu jačinu i dubinu položaja. Probijanje odbrane sa više uzastopnih utvrđenih položaja trajeće danima. Kod proboja Sigfridove linije, divizije na pravcu glavnog udara imale su često front širine

1.800—2.700 m. U toku proboja divizije se mogu i smenjivati. Posle ovladavanja prvim položajem, treba brzim tempom upasti na drugi i sledeće položaje kako bi se sprečilo njihovo posedanje. Na slučaj neuspeha, treba za svaki sledeći položaj preduzimati nov napad i planirati novu operaciju, kao što se to radilo prilikom napada na prvi položaj. Ako ima helikoptera i aviona, treba predvideti vazdušni desant za napad iz pozadine, i to u tesnom sadejstvu sa pešadiskom divizijom kojoj ih treba i pridati.

Detalje planiranja možemo videti na primeru u priloženoj skici.

Skica utvrđenog položaja branioca

20 pešadiska divizija treba da ovlada k 666 (obj. 5). G-3 određuje međuciljeve i, prema značaju objekata, vrši podelu zone. Za izvršenje proboja nužno je ovladavanje obj. 1 i 2, a za proširenje breše i obezbeđenje bokova treba zauzeti obj. 3 i 4. Obj. 5 omogućava osmatranje neprijateljske pozadine, dopušta kontrolu nad mrežom komunikacija i pogodan je oslonac za uvođenje oklopne divizije. Za njegovo ovladavanje određuje se 60 pešadiski puk iz drugog ešelona.

Organizacija napada. — 20 pešadiska divizija ojačana je samohodnim

haubičkim divizionom 105 mm, raketnim divizionom 114 cm, samohodnim divizionom 155 mm, PA divizionom automatskih topova, minobacačkim divizionom, tenkovskim bataljonom (sa topovima 120 mm na tenku), plamenobacačima tenkovske čete, a podržavaće je i dve korpusne grupe srednje i teške artiljerije, jedna grupa inžinjerije i jedna hemiska četa za zamimljavanje.

58 pešadiskom puku na pravcu glavnog udara pridaje se: tenkovska četa (sa topovima 120 mm na tenku), PA baterija, pionirska četa, dva voda plamenobacača

tenkovske čete; neposredno će ga podržavati 77 divizion (diviziski), dok će mu se pridati jedna samohodna baterija 155 mm.

59 pešadiskom puku na pravcu pomoćnog udara pridaje se: tenkowska četa (sa topovima 120 mm na tenku), PA baterija, pionirska četa i jedan vod plamenobacača tenkovske čete; neposredno će ga podržavati 78 divizion (diviziski) kome će se pridati jedna samohodna baterija 155 mm.

U diviziskoj rezervi ostaće 60 pešadiski puk, 20 tenkovski bataljon, tenkovski bataljon (dve čete sa topovima 120 mm na tenku) i plamenobacači tenkovske čete (tri voda).

Opštu podršku (DAG) vršiče i raketni i samohodni divizion 155 mm (dve baterije), s tim što će se poslednji pridati 60 pešadiskom puku pri uvođenju u borbu.

PAAG (20 PAA divizion kome se pridaje korpusni PAA divizion) štitiće divizion artiljeriju, rezerve i kritične tačke u pozadini.

Specifičnost ove organizacije je decentralizacija u cilju obezbeđenja tešnjeg sadejstva u nižim jedinicama, dela pionira, tenkova 120 mm, dela PA divizona i samohodnog divizona 155 mm. Gro artiljerije treba držati centralizovano, ali sa dovoljno elastičnosti za promene u potrebnom momentu.

Jedinice određene za pravac glavnog udara treba povući s fronta radi specijalne obuke, kako bi se uvežbalo sadejstvo učesnika do odeljenja, stvorile uvežbane jurišne grupe od pešadije, inženjerije i tenkova i izvršila obuka u rušenju, primeni plamenobacača i bazuka, u gađanjima i vršenju juriša na bunkere i, eventualno, u forsiranju reke. Važna je obuka u dejstvima pri ograničenoj vidljivosti (noć, magla, dim).

Svaki bataljon treba da ima peščani reljef i da ga svakodnevno dopunjuje detaljima objekata zemljišta (čak i do pojedinih drveća). Na njemu se četama određuju i objašnjavaju zone dejstva, vodovima se označavaju objekti, a odeljenjima se dodeljuju zadaci.

U psihološkoj pripremi treba razbiti famu o nesavladljivosti utvrđenog položaja i istaći značaj brzine dejstva.

Obuka sa sredstvima podrške takođe je nužna. Ogromni gubici agresora u Koreji pri napadu bez aviopodrške pokazuju njen ogroman značaj. Treba održavati nadmoćnost u vazduhu, izolovati napad-

nuti otek, sprečiti dotur i prilaz rezervi, neutralisati artiljeriju, rezerve, skladišta i organe komandovanja. Uпотреba strategijske avijacije za taktičku podršku u Koreji nije se pokazala opravdanom; nju treba koristiti samo ako bi to bilo u interesu rata u celini. Taktička avijacija vrši neposrednu podršku raketnim naoružanjem, tempirnim bombama, PT i napalm bombama, mitraljiranjem, stvaranjem rupa od levkova bombi, izviđanjem i fotografisanjem, naročito perspektivnim (kosim) snimcima objekata.

Vrsta artiljerijskih oruđa i broj metaka za pojedine ciljeve određuju se prema njihovom značaju i karakteristikama, a artiljerijske vatre se planiraju po fazama za pripremni period, artiljerisku pripremu, neposrednu podršku (podrška juriša), odbijanje protivnapada i zaštitu pregrupisavanja. Dejstvo artiljerije u pripremnom periodu može trajati od nekoliko časova do nekoliko dana, a treba ga izvoditi duž celog fronta korpusa da se ne bi otkrio otek gde se želi izvršiti proboj. Pod zaštitom tog dejstva, kao i mraka ili dima, tenkovi i samohotke izlaze u prikrivene polazne rejone ne otvarajući pritom još vatra.

Primena i trajanje artiljerijske pripreme zavisi od jačine položaja, vremena potrebnog neprijatelju za pregrupisavanje rezervi, značaja iznenađenja, udela avijacije i broja oruđa i municije. U njoj učestvuju, normalno, sva oruđa osim onih za neposredno gađanje. Artiljeriska priprema treba da kod neprijatelja izazove zabunu i pometnju. Neutralisati treba stvarna i verovatna mesta osmatračnica, komandnih mesta, VP artiljerije i rezerve ukoliko ova mogu uticati na izvršenje proboja. Ciljeve koje artiljerija ne može neutralisati treba da neutrališu lovci-bombarderi.

U momentu početka juriša, artiljeriska vatra se prenosi na neprijateljsku artiljeriju, zaprečne vatre, položaje u dubini i na bokovima, kao i na pravce prilaska rezervi. Diviziska i pridata artiljerija vrše neposrednu podršku neutralisanjem vatre-nih izvora, zaštitom pregrupisavanja i zaslepljivanjem osmatračnica. Minobacači, kao i PA artiljerija, pojačavaju dejstvo artiljerije posrednim i neposrednim gađanjem.

Betonski bunker neutrališu se dejstvom lakog naoružanja u puškarne, ili se ruše bestrajnim oruđem 105 mm, PT oruđima 90 i 120 mm ili haubicama 155,

203 i 240 mm. Haubica 105 mm pogodna je za skidanje pokrivke sa objekata i za rušenje rovova.

Kada jurišne grupe otpočinu juriš, sva prateća oruđa štite ih dejstvom u puškar-nice ovih objekata, dok ostala artiljerija i minobacači neutrališu ciljeve u dubini i na bokovima. Tenkovi sadejstvuju u ovom napadu neposrednim gađanjem i bacačima plamena. Kada jurišna grupa po-diđe objektu, vatra se prenosi dalje u dubinu, a posebno obučena pešadija (u grupama za rušenje) pritrčava i stavlja eksploziv. Posle eksplozije jurišna grupa nastupa ka sledećem objektu, ostavljajući nužan deo za likvidaciju preostalog otpora. Objekti koji ne sprečavaju prodiranje jurišne grupe ostavljaju se jedinicama koje nastupaju pozadi i koje ih ruše ili zatrpavaju buldožerima da ih neprijatelj ne bi mogao ponova koristiti.

Pionirske jedinice van sastava jurišnih grupa raščišćavaju puteve i prolaze, snab-devaju jurišne grupe eksplozivom i opre-mom, popravljaju mostove, uređuju gazo-ve i pomažu ostalim jedinicama divizije.

Brzina je presudna za uspeh. Pritisak ne sme slabiti. Čim se ovlada nekim objek-tom, treba izvršiti pregrupisanje i produžiti napad na sledeći, ili propustiti nove jedinice da to nastave. Po ovladiva-nju poslednjim objektom uvodi se oklop-na divizija radi postignuća korpusnog cil-ja. Pešadiska divizija obezbeđuje stvorenu brešu, likvidira preostale otvore i slu-ži za pružanje podrške oklopnoj diviziji.

Sadejstvo i veza. — Početno sadejstvo obezbeđuje se planovima i nare-denjima pre početka napada, a u toku na-pada sigurnom vezom koja se postiže pri-menom što većeg broja sredstava. Radi zaštite veza treba ukopati njihova postro-jenja, žične linije izdići iznad zemlje, na trupe obučiti u njihovom čuvanju. Usled borbene buke i neprijateljskih smetnji, na radioveze ne može se u potpunosti osloniti. Treba računati sa velikim gubicima u kuririma. Potrebno je da se za sva sredstva veza predvide rezerve.

Gubici su dvaput veći nego kod obič-nog napada i G-1 mora unapred predvi-deti obučenu popunu da bi se održala bor-bena sposobnost. Broj zarobljenika raste u srazmeri sa napredovanjem napada. Da bi se ovi zarobljenici što pre udaljili iz zone utvrđenja i na taj način oslobodile operativne jedinice, treba blagovremeno

obezbediti potrebno ljudstvo za njihovo sprovođenje u pozadinu.

Pre početka napada G-4 se mora po-starati da obezbedi u istaknutim skladištima potrebnu municiju kako bi se formacijska sredstva ostavila za snabdevanje u toku podrške. Naročito je važna PT municija, rasprskavajuća torpeda za stva-ranje prolaza kroz prepreke, rakete, gra-nate, eksploziv, dimna i zapaljiva zrna i gorivo za bacače plamena. Divizijska skladišta treba da su istaknuta, ali, ipak, van dometa srednje artiljerije, rastresito postavljena, prikrivena, zaklonjena, kamuflirana i obložena kako bi se izbeglo njihovo uništenje u protivpripremi. Sanitetske or-gane treba pojačati, ali pažljivo da nepri-jatelj ne bi usled toga prerano otkrio pripreme i mesto napada.

Zbog velikog nagomilavanja snaga treba izraditi prost i dobar plan cirkulacije saobraćaja. Kontrolne stanice moraju biti budne i beskompromisne, a svaki vozač u najvećoj meri disciplinovan. Pre i u po-četku napada divizija centralizovano up-ravlja komorama jedinica, držeći ih van dometa srednje artiljerije kako bi se spre-čilo nagomilavanje i gubici. Po završenom probouju potrebno je da se obezbedi nesme-tan prolaz oklopnoj jedinici, kao i da se zajednički odrede putevi, vreme i drugi detalji prolaska. U toku probouja divizija prebacuje svoju pešadiju sopstvenim trans-portom, dok u docnijoj fazi treba da do-bije dopunska sredstva, naročito ako je određena za podršku oklopne divizije. Održavanje materijala je otežano i zato je nužna pomoć armijskih ustanova.

Obostrana primena atomskog naoružanja ne bi bitno menjala osnovna načela takvog napada. Zbog velike razorne moći atomskog naoružanja, prethodna bombar-dovanja ne bi bila potrebna i gro sred-stava avio i artiljerijske podrške mogao bi se odvojiti za druge zadatke. Time se olakšava postizanje iznenađenja, jer se izbegavaju nagomilavanja. Eksploataciju uspeha treba preduzeti odmah posle eks-plozije, pre nego što bi neprijatelj mogao reagovati. Uvođenje oklopnih jedinica mo-že se izvršiti ranije, ponekad u samom početku napada, jer će utvrđenja (osim u neposrednoj blizini prednjeg kraja) biti uništena ili neutralisana. Artiljeriju treba postavljati rastresitije i više je ukopavati. Jedinice koje ne učestvuju u početku pro-boja treba držati u razdvojenim i uda-ljenijim rejonima i preduzeti mere za

njihovo brzo ubacivanje u borbu. To iziskuje potrebu pažljivog planiranja njihovih pokreta kako bi se izbegle nepotrebne koncentracije.

*

U pišćevim postavkama nema mnogo novih stvari. Njegova gledišta o izgledu utvrđenog položaja više potsećaju na *grupni sistem utvrđivanja* nego što bi to bilo u skladu sa doktrinom koju pisac ima u vidu. Odstojanja između položaja (9—14 km) pre bi odgovarala odstojanjima između pojaseva. Utvrđena stalne i poljske fortifikacije nisu diferencirane po značaju. Širenje uspeha po izvršenom proboju odvaja se kao posebna operacija, što bi moglo biti opasno ako bi dovelo do gubljenja tempa. Otkrivanju mesta i protezanju glavnog položaja dat je odgovarajući značaj i za taj zadatak predviđaju se, po potrebi, specijalne snage (specijalni ešelon). Plansko predviđanje višednevnog probijanja kroz utvrđeni položaj moglo bi neprijatelju stvoriti mogućnost da se pregrupiše i privuče rezerve. Od artiljerijskog

obezbeđenja borbe u dubini predviđa se samo odbijanje protivnapada i zaštita pregrupisavanja, što nosi pečat pasivnosti i nije u skladu sa nužnim tempom prodiranja. Maskiranje šuma tenkova artiljerijskom vatrom u toku pripremnog perioda ukazuje na veliki intenzitet te vatre koji bi lako mogao otkriti namere o preduzimanju napada. Gledište o učešću PA artiljerije u neutralisanju zemaljskih ciljeva verovatno bazira na iskustvima iz borbi sa neprijateljem koji nije imao nadmoćnost u vazduhu. Preporuka o potrebi premeštanja rezervi u cilju stvaranja zabune ukazuje na značaj koji se pridaje operativnom maskiranju. Gledište pisca da se načela napada na utvrđen položaj obostranom primenom atomskog oruđa neće bitno izmeniti nisu u skladu sa njegovim predviđanjima da će odbrana na otseku proboja biti gotovo momentano neutralisana, tj. da napadač ne sme da grupiše velike snage niti jaku tehniku, drugim rečima, da će takav napad biti lišen svojih osnovnih klasičnih obeležja.

S. P.

Potpukovnik **Maršal H. Armor:**

ODBRANA VATROM¹⁾

U početku članka koji se ovde prikazuje, pisac nabraja veći broj manje-više poznatih citata pojedinih velikih vojskovođa u vezi sa gornjom temom. Oni predstavljaju, uglavnom, iskustva do kojih se došlo u toku Prvog i Drugog svetskog rata, a odnose se na širinu fronta, dubinu borbenog poretka, brzinu akcija, napadne radnje itd. Pritom se naročito zadržava na rečima maršala Foša iz 1918, koji je, između ostalog, o Nemicima rekao i ovo: »Napad nemačkih snaga odlikuje se: iznenadjenjem, žestinom, brzinom izvršenja, manevrom i dubinom prodiranja...« O masovnosti napada, on dalje kaže: »Žestina napada postiže se intenzivnim bombardovanjem, i to jednovremenim dejstvom iz svih kalibara i raznih vrsta oruđa na dubini od 4 do 5 km, i masovnim napadom pešadije koja je, za vreme ar-

tiljerijske pripreme, prikupljena na oko 200 do 300 m od prve linije rovova koje treba zauzeti...«

U toku nastupanja pešadiju najpre štiti artiljerija svojom pokretnom zaprečnom vatrom, a potom prateća artiljerija i minobacači. Sem toga, pešadija samu sebe podržava svojim sopstvenim naoružanjem, a naročito mitraljeskom vatrom...«

Takvim napadima, kako ih opisuje maršal Foš, odolevale su francuske snage u Prvom svetskom ratu, držeći pretežan deo Zapadnog fronta (naprimer, jula 1918, Francuzi su držali 565 km, od ukupno 850, koliko je bio širok front). Vrlo je verovatno, ističe pisac, da bi Sovjeti u budućem ratu napadali na isti način kao i Nemci, pošto su u poslednje vreme već u dva maha ratovali protiv njih i od njih mnogo čega primili. Prema tome, pisac je postavio sebi za cilj da prikaže razvoj francuske odbranbene taktike i tehnike u Prvom svetskom ratu i njenu primenu

¹⁾ Defense by Fire, by Lt. Col. Marshall H. Armor, Jr., *Military Review*, juni 1954.

u Drugoj bici na Marni, istočno od Remsa, gde je bila zaustavljena poslednja velika nemačka ofanziva. On smatra da se upoređivanjem ondašnje francuske i sadašnje američke odbrane može uvideti celishodnost sadašnjih američkih metoda i načina vođenja ovog vida borbe.

Pisac smatra da Američka armija ima tu prednost što poznaje armiju protiv koje će se eventualno i boriti. Međutim, Francuska armija nije imala te uslove i stoga je još na početku Prvog svetskog rata taktički bila iznenađena jakom rušilačkom moći nemačke artiljerije, kao i većtom upotrebom nemačkih mitraljeza. Francuzi su u početku rata primenili načelo koga su se držali čitav jedan vek — liniju gusto postavljenih strelaca koji se, po mogućstvu, sklanjaju u rovove. Prednost takve linije — sa vrlo malim rastojanjem između strelaca — bila je ta što se streljačkim naoružanjem mogla izraziti vrlo jaka vatra ispred fronta. Međutim, ovaj poredak je ubrzo pokazao i svoje slabe strane. Prvo, nemačka artiljerija bila je u stanju da poruši rovove i — u sadejstvu sa vatrenim sredstvima pešadije u napadu — da do te mere obaspe branioca vatrom da njegova mitraljeska i puščana vatra uopšte ne dođe do izražaja. Drugo, ukoliko bi napadač uspeo da zauzme deo prednjeg kraja, bočnim dejstvima bi osvojio i ostatak položaja. Ovi nedostaci samo su donekle bili ublaženi mnogobrojnim rovovima raspoređenim po dubini. Upotrebom većeg broja mitraljeza branilac je uspevao da poveća rastojanje između strelaca a da ipak održi dovoljnu gustinu vatre ispred prednjeg kraja. Daljim razvojem rovovskog rata prešlo se na izgradnju jakih otpornih tačaka — uređenih za kružnu odbranu — na primenu krivudave trase, čime su bili stvoreni bastioni pogodni za flankirno dejstvo.

Rovovski rat. — Pisac napominje da je poboljšanjem tehnike artiljerije i njenog kalibra, veliki broj rovova bio isto tako izložen dejstvu kao i da je postojala samo jedna jedina linija rovova. Bilo ih je teško maskirati od osmatranja sa zemlje i fotografisanja iz vazduha, zbog čega su predstavljali pogodne ciljeve. Stoga su mitraljezi, čiji je broj bio povećan od 2 na 8 oruđa na svaki bataljon, krajem rata bili brižljivo maskirani u zaklonima van rovova i po dubini položaja, sa osnovnom težnjom da tuku unakrsnom vatrom. Dakle, rovovi nisu bili napušteni, jer bez

njih ljudstvo na glavnom položaju ne bi moglo da opstane. Ali već 1918 godine oni su dobili drugostepenu važnost; prvenstveno su služili za saobraćaj i otvaranje vatre strelaca i bombaša čiji je osnovni zadatak bio da štite mitraljeze.

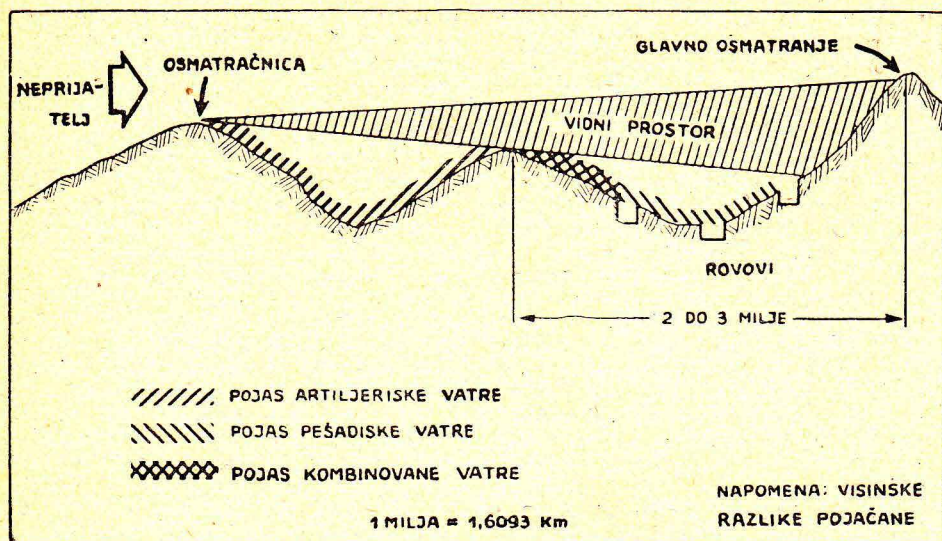
Izvođenje odbrane. — Ona je izvođena vatrom i manevrom (protivnapadom), ali je vatra bila od najveće važnosti. Od posebnog je značaja bila zaprečna vatra ispred glavnih paralela i njena je efikasnost zavisila od same gustine i dubine vatre. Pošto gustina vatre zavisi od broja vatrene sredstava, to su Francuzi dodeljivali pešadiskom bataljonu front širine oko 1.000 m a na 3 divizionu artiljerije — 2.000 m, ne računajući artiljeriju za kontrabatiranje.

Da bi podvukao kakvu je obimnost dostigla artiljerija, pisac ističe da je 2/3 raspoložive artiljerije dobijalo zadatak kontrabatiranja.

Kolika je bila važnost artiljerijske podrške vidi se i iz toga što je za određivanje širine fronta francuske pešadijske divizije artiljerija bila od veće važnosti nego pešadija. Normalno, 1 1/2 divizion artiljerije dodeljivao se na 1 bataljonski odbranbeni rejon širine oko 1.000 m. Tako, pešadiska divizija, braneći pojas širine oko 4 km, postizala je maksimalnu korist od svojih 6 artiljerijskih divizionu — sa svega 4 angažovana pešadiska bataljona, od ukupno 9 koliko ih je bilo u diviziji.

Pošto se vatrom maksimalni efekat postiže tek kada se neprijatelj prinudi da duže vremena bude izložen njenom uništavajućem dejstvu, Francuzi su težili da stvore što dublju vatrenu zonu baš ispred glavnih paralela. Ona je obuhvatala tri pojasa: *pojas artiljerijske vatre*, *kombinovani pojas* — tučen artiljeriskom i pešadiskom vatrom i *pojas pešadijske vatre*. Minimalna dubina kombinovanog pojasa bila je oko 500 m. Kad god je kombinovani pojas bio postavljen na zadnjem nagibu, što je, zaruame se, zavisilo od zemljišta, napadačeva pešadija je redovno trpela velike gubitke. U takvim slučajevima, braničeva pešadija trpela je znatno manje gubitke od uništavajuće vatre napadača — bilo pri posrednom ili neposrednom gađanju (vidi šemu 1).

Vrste vatre. — Pisac napominje da su planiranjem bile predviđene sve vrste vatre koje se i danas upotrebljavaju, pa čak i neke više. Čim bi napadač otpočeo sa svojom *artiljeriskom pripre-*

Sema 1

mom, ili samo sa sprovođenjem svojih uobičajenih vatrenih planova, braniočeva artiljerija je odmah stupala u dejstvo — tukući rovove i kantonmane, obično praćena i vatrom artiljerije za kontrabatiranje. Cilj ovoga dejstva bio je podizanje morala sopstvene pešadije.

Prvi pogodni ciljevi napadača bili su odmah tučeni koncentracijama vatre, i to velikim brojem baterija koje su veoma brzo stupale u dejstvo. Potom, kada je po svemu izgledalo da je napadač završio sve pripreme i da će uskoro preći u napad, počinjala je *protivpriprema* u kojoj je učestvovala artiljerija, rovovski minobacači i druga vatrena sredstva sa dovoljnim dometom. U početku, cilj protivpripreme je bio da se razruši polazni rov napadača, a kasnije i svi uređaji i objekti koje je napadač koristio pri napadu.

Na kraju, ako bi napadačeva pešadija ipak prešla u napad, ona je nailazila na *nepokretnu zaprečnu vatra* branioca Francuza). Laka artiljerija, upotrebom zrna sa vremenskim i udarnim upaljačem, rovovski minobacači i pešadiska vatrena sredstva stvarali su jaku nepokretnu zaprečnu vatra ispred položaja. Svaka baterija tukla je front širine od oko 200 m. U isto vreme, oruđa sa većim dometom povećavala su dubinu tako stvorene zaprečne va-

tre, tukući ojačanja i uobičajene ciljeve artiljeriske protivpripreme.

Jedan od osnovnih zadataka zaprečne vatre branioca — pored nanošenja gubitaka — bio je da se napadačeva pešadija odvoji od njene pokretne zaprečne vatre, koja se postepeno pomerala — prema predviđenoj brzini napredovanja pešadije.

Pre početka Prvog svetskog rata Francuzi nisu pridavali veliku važnost artiljeriji velikog kalibra. Zbog toga se i desilo da su u rat ušli sa svega 308 pokretnih oruđa većeg kalibra od 75 mm. Već prvog meseca rata bili su prinuđeni da vuku na front i topove obalske artiljerije. Početkom 1915 oni su formirali specijalne grupe za kontrabatiranje, a već sledeće godine samo kod Verdena imali su 570 oruđa kalibra 155 mm i većeg.

Neke vrste vatre bile su prvi put upotrebljene u Prvom svetskom ratu: naprimer nepokretna zaprečna vatra bila je poznata i ranije, ali je u toku Verdenske bitke dostigla takve razmere da je u njenom izvođenju učestvovala sva artiljerija — od rovovskih minobacača do teških topova. Isto tako, kod Verdena je prvi put upotrebljena *protivpriprema* i shvaćena važnost vatre za uznemiravanje.

Druga bitka na Marni. — Do 25 jula 1918, kada je ova bitka otpočela, odbranbena tehnika svih rodova vojske

dostigla je najviši nivo. Deo te bitke vodio se od ranije istočno od Remsa. Na tom delu fronta odbranbeni objekti bili su mesecima doterivani i poboljšavani, a što je najglavnije, bilo je izgrađeno pet uzastopnih položaja. Na osnovu prikupljenih podataka, Saveznici su očekivali napad Nemaca jula meseca. U tom svom napadu Nemcima je bio cilj da obuhvate Rems da bi proširili izbočinu na Marni i zauzeli železničku prugu koja ide kroz Rems. Tri nemačke armije napadale su na frontu širine od 110 km: 1 i 3 na francusku 4 armiju istočno od Remsa, a 7 armija na francusku 5 i 6 na izbočini Marne zapadno od Remsa. Za podršku napada Nemci su obezbedili 1.047 lakih (verovatno svaka od po 4 oruđa) i 609 teških i super-teških baterija. Od municije bilo je predviđeno po: 4.700 zrna na poljsku bateriju, 3.420 na poljsku haubičku bateriju; 1.365 na tešku haubičku bateriju i 725 na super-tešku bateriju.

Artiljeriska priprema počela je 15 jula u 0.10 časova, a ciljevi su bili tučeni periodično: 10 minuta — opšta iznenadna vatra po svim ciljevima; 75 minuta — kontrabatiranje; 90 minuta — rušenje pešadiskih položaja, kontrabatiranje i zaprečna vatra; 15 minuta — kontrabatiranje i 30 minuta — kontrabatiranje i uništavajuća vatra.

U 3.50 časova završila se artiljeriska priprema i počela je pokretna zaprečna vatra — svaki pojas dubine oko 200 m tučen je po 6 minuta.

Međutim, saveznički obaveštajni organi saznali su za napad i blagovremeno preduzeli odgovarajuće mere; 14 jula, komandant francuske 4 armije, general Guro, saznao je od zarobljenih vojnika ne samo vreme opšteg napada već i sam početak artiljeriske pripreme.

O d b r a n a p o d u b i n i. — General Guro je neznatnim snagama poseo prvi položaj (mrtvim stražama jačine voda) i naredio da po svaku cenu ostanu na mestu, kanališući time napad nemačkih snaga. Glavnim snagama poseo je međupoložaj — između prvog i drugog položaja, a na drugom položaju ostavio je minimalne rezerve. No, protiv ovakvog plana bilo je prigovora među kojima je osnovni bio taj što se bez borbe napušta zemljište osvojeno po cenu tako velikih gubitaka.

Francuski 21 korpus, iz sastava 4 armije (branio je front širine skoro 20 km), raspolagao je sa 504 artiljeriska oruđa;

polovina od toga broja bila je težeg kalibra. Prosečno je bilo 26 oruđa na 1 km, ili jedno oruđe na 38 m.

U ponoć, 10 minuta pre početka nemačke artiljeriske pripreme, počela je francuska protivpriprema. Nemačka pešadija pretpela je velike gubitke i bila skoro dezorganizovana.

U 3.50 časova sve tri nemačke armije prešle su u napad. Protiv francuske 4 armije, nemačka 1 i 3 armija upotrebile su 14 divizija, sa drugih šest divizija odmah iza njih i pet u rezervi. Ali, nemačka artiljeriska priprema, zahvaljujući tome što je prvi položaj bio skoro prazan, postigla je samo neznatan efekat. Branilac se, kao što smo naveli, nalazio nešto dublje — na međupoložaju između prvog i drugog položaja. Snage napadača, već desetkovane francuskom protivpripremom, bile su još u samom početku prilično dezorganizovane i njihov je napad bio kanalisani otporom mrtvih straža — »ostrva otpora«. Do podne su Nemci izbili ispred glavne linije otpora (prednjeg kraja). Tu su bili zastavljeni unakrsnom vatrom iz dobro postavljenih mitraljeza, kao i vatrom iz pušaka, minobacača i artiljerije.

Sledećeg dana napad je bio obustavljen. U dnevniku komandanta grupe armija, nemačkog »kronprinca«, pisalo je:

»Na frontu 7 armije, južno od Marne, i na frontu 1 i 3 armije ispostavilo se da žrtve u ljudstvu i materijalu, ukoliko bi se napad nastavio, ne bi bile u skladu sa eventualnim uspehom koji bi se postigao.«

Z a k l j u č a k. — Pisac smatra da iz dosada iznetog jasno proizlazi da su načela odbrane do kojih su Francuzi došli u Prvom svetskom ratu poslužila kao osnova savremene odbrane uopšte. Iskustvom na Zapadnom frontu, protiv neprijatelja čija su načela bila umnogome slična načelima koja danas upotrebljavaju Sovjeti, Francuzi su došli do zaključka da se uspeh u odbrani može postići ako se napadač spreči da postigne vatrenu nadmoćnost i ako mu se onemogući da se »masovno« sukobi sa snagama koje brane prednji kraj. Oni su takođe došli do zaključka da pretežan deo vatre mora biti izražen sa vatrenih položaja iza glavnog odbranbenog pojasa, jer je baš taj pojas najčešće izložen snažnoj vatri napadača.

Dalje, Francuzi su smatrali da je artiljerija najuticajniji faktor pri određivanju širine fronta divizije; pri tome su došli do ove norme — 3 diviziona artiljerije na svakih 2.000 m, ne računajući artiljeriju za kontrabatiranje. Međutim, danas se ovaj zahtev ne postavlja tako kruto, jer je artiljerija u odnosu na Prvi svjetski rat postigla znatan napredak; povećan je domet, usavršeno upravljanje vatrom, veza je znatno poboljšana, a sve je to uslovalo da je ona danas sposobnija za manevar i masiranje vatre. Ali ipak, po mišljenju pisca, jedan laki divizion mora da ispali 5 plotuna — 90 zrna da bi neutralisao živu silu na otvorenom zemljištu veličine 225 m². Bez štete po haubice, divizion ne može u toku jednog časa da ispali više od 20 takvih plotuna, tj. 1.800 zrna. Jedan divizion srednjeg kalibra sa 5 plotuna može da neutrališe i veću prostoriju, ali sa manjom brzinom gađanja.

Ove mogućnosti i ograničenja navode, prema tome, na zaključak da broj artiljerijskih diviziona za neposrednu podršku ne zavisi toliko od širine odbranbenog fronta, koliko od širine, dubine i gustine napadačevog borbenog poretka.

Sa koliko se divizion mora jednovremeno gađati i koliko se zrna mora ispaliti na čas da bi se napadačeva masa zbog pretrpljenih gubitaka pokolebala do te mere da sopstvena pešadija i tenkovi mogu s njom lako izaći na kraj? — pita se pisac. On smatra da odgovor na ovo pitanje određuje broj diviziona čiji domet omogućava tučenje napadačeve mase, kojim se mora raspolagati. Mada različit, taj broj na frontu jedne divizije ipak ne bi smeo da bude manji od 4.

Razume se, diviziju normalno podržava korpurna artiljerija i artiljerija viših ko-

mandi. Uključujući divizisku artiljeriju, jedna američka armija ima oko 1.300 oruđa. Od toga, više od jedne polovine su lake haubice — iz jedinica organskog sastava ili pridatih divizijama. Oko 600 oruđa ojačavaju neposrednu vatrenu podršku, povećavaju dubinu dejstva i primaju na sebe glavni ofanzivni zadatak u artiljeriskom dvoboju — da slome otpor neprijateljske artiljerije.

Pisac na kraju konstatuje da su u Drugom svetskom ratu, u ofanzivnim operacijama, Sovjeti normalno upotrebljavali oko 187 artiljerijskih oruđa na svaki km širine fronta; u većim napadima taj se broj peo na 362, što u proseku iznosi jedno oruđe na svaka 2,75 m širine. U bici za Berlin, prema podacima knjige pukovnika Elija *Crvena armija danas* Sovjeti su imali oko 22.000 oruđa — tj. dvostruko više od ukupnog broja sa kojim su ostali Saveznici raspolagali pri napadu na Nemačku.

*

Članak je interesantan zbog izvesnih istorijskih činjenica i podataka iz kojih pisac želi da pravi analogije sa današnjim stanjem nekih stranih armija; međutim, koliko su iskustva i pouke koristan prilog za izučavanje vojne nauke, toliko su analogije rizične i nezahvalne.

Stoga, članak treba prihvatiti samo kao jedno mišljenje, u kome sve određene cifre i uprošćene kalkulacije uglavnom proizlaze i odnose se na armije sa izvanredno bogatom tehnikom, relativno uskim frontovima i izvesnim zapostavljanjem značaja manevra — bar u našem smislu reči. No i za takve uslove sve navedene norme treba primiti oprezno.

T. L.

ГЕНЕРАЛ-МАЈОР ИВАН БОЖИЧ

ОСНОВИ ВОЈНЕ ГЕОГРАФИЈЕ

ОПШТИ ДЕО

ЦИЉ ОВЕ КЊИГЕ ЈЕ ДА УПОЗНА ЧИТАОЦА СА ОСНОВНИМ ЗНАЊИМА КОЈА СУ НЕОПХОДНА ЗА ПРАВИЛНО РАЗУМЕВАЊЕ ВОЈНЕ ГЕОГРАФИЈЕ, КАО И ЗА СВАКУ САМОСТАЛНУ ВОЈНО-ГЕОГРАФСКУ СТУДИЈУ.

КЊИГА ОБУХВАТА ЈОШ И СЛЕДЕЋЕ ОДЕЉКЕ:

- ГЕОГРАФСКО СТРАТЕГИСКИ ТЕРМИНИ
- УТИЦАЈ ВОЈНО-ГЕОГРАФСКИХ ЕЛЕМЕНАТА ЗА ПРИПРЕМУ И ВОЂЕЊЕ РАТА
- РЕД И НАЧИН ПРОЦЕНЕ ДРЖАВА И ОДНОСА МЕЂУ ЊИМА.

КЊИГА ЈЕ У ПОЛУПЛАТНУ И ИМА 154 СТРАНЕ И 13 СКИЦА

ЦЕНА 150 ДИНАРА

ЦЕНА 50 ДИН.